

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КЛЮЧИК ЮЛІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 343.535

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ,
ПОВ'ЯЗАНІ З БАНКРУТСТВОМ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ключик Ю. В.

Науковий керівник – Абакумова Юлія Вікторівна, доктор юридичних наук,
доцент

Запоріжжя – 2019

АНОТАЦІЯ

Ключик Ю. В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню злочинів, пов'язаних з банкрутством. Досліджено: кримінальне законодавство України щодо відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних з банкрутством в історичному аспекті; злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України в системі злочинів у сфері господарської діяльності; об'єкт та предмет злочинів, пов'язаних з банкрутством; об'єктивна сторона та суб'єктивні ознаки цих злочинів. Також визначено потерпілого від злочинів передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України; виявлено особливості розмежування складів злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, із іншими складами злочинів; вказано критерії відмежування складів злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України та адміністративних правопорушень; розроблено пропозиції щодо удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України та практики його застосування.

Досліджено історію розвитку кримінального законодавства України щодо відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних з банкрутством. Зроблено висновок, що положення стосовно кримінальної відповідальності за зловживання в сфері банкрутства з'явилися в XI сторіччі, та розвивались і трансформувались на території України залежно від розвитку інституту власності, формування банківської та фінансової сфер. Розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за досліджувані злочини характеризується поступовим розширенням кола суб'єктів відповідальності за неправомірні дії при банкрутстві та розширенням меж кримінально-правової охорони вказаних

сфер за рахунок інтенсивності криміналізації тих чи інших діянь. Сучасний стан кримінально-правової охорони характеризується намаганням держави проводити збалансовану кримінально-правову політику на підставі моніторингу реальних загроз цьому сектору економіки за напрямками, з одного боку декриміналізації більшої частини злочинів, пов'язаних з банкрутством (на підставі Закону України № 4025-VI від 15.11.2011 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності”), а з іншого боку подальшою криміналізацією певних суспільно-небезпечних дій, таких як: доведення банку до неплатоспроможності (ст.218-1 КК України); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК України) та фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220-2 КК України). Такі зміни були обґрунтовані необхідністю вдосконалення кримінально-правової охорони фінансової та банківської сфер в нашій державі.

Проаналізовано місце і роль злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України в системі злочинів у сфері господарської діяльності. Акцентовано увагу на тому, що такі злочини як: доведення банку до неплатоспроможності; доведення до банкрутства; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи вчинюються у сфері банкрутства, банківської діяльності та фінансових відносин.

Досліджено об'єктивні ознаки злочинів, пов'язаних з банкрутством.

Визначено родовий, видовий, основний безпосередній та додатковий (обов'язковий і факультативний) об'єкти злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України.

Додатково аргументується позиція, відповідно до якої родовим об'єктом злочинів: доведення банку до неплатоспроможності; доведення до банкрутства; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи є сукупність відносин, які складаються у сфері господарської діяльності, тобто таких, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, виконання робіт та надання послуг (зокрема і фінансових).

Встановлено, що видовим об'єктом досліджуваних злочинів є суспільні відносини у сфері виконання господарюючими суб'єктами, банками, фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань.

Основним безпосереднім об'єктом досліджуваних злочинів виступає: для протиправних діянь, передбачених статтями 218-1, 220-1 КК України – суспільні відносини у сфері виконання банком своїх фінансових зобов'язань; для злочину, передбаченого ст. 219 КК України – суспільні відносини у сфері виконання господарюючими суб'єктами своїх фінансових зобов'язань; для злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України – суспільні відносини у сфері виконання фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань.

Як додатковий обов'язковий об'єкт злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України визначаються відносини власності, які, в той же час можуть виступати додатковим факультативним об'єктом злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2 КК.

Уточнено предмет злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2 КК України.

Предметом злочину, що полягає в порушенні порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності є: завідомо неправдиві

відомості, що вносяться до бази даних про вкладників; завідомо неправдиві відомості, що вносяться у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; база даних про вкладників (яка зазнає пошкодження або знищення).

Предметом фальсифікації фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи виступають: документи бухгалтерського обліку; реєстри бухгалтерського обліку; документи (у будь-якій формі) щодо звітності фінансової установи.

Досліджено об'єктивну сторону злочинів доведення банку до неплатоспроможності; доведення до банкрутства; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи.

Встановлюється, що злочини передбачені статтями 218-1 та 219 КК України, можуть бути вчинені як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності.

Акцентовано увагу на способах вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1 – 220-2 КК України, а саме: 1) вчинення дій, які призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних або до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності (ст. 218-1 та ст. 219); 2) внесення до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей (ч. 1 ст. 220-1); 3) внесення завідомо неправдивих відомостей у звітність банку, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ч. 3 ст. 220-1), пошкодження бази даних про вкладників (ч. 4 ст. 220-1); 4) внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку; внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи; підтвердження зазначеної

інформації; надання такої інформації Національному банку України; опублікування даної інформації; розкриття зазначеної вище інформації (ст. 220-2).

Акцентовано увагу на тому, що такі наслідки злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК як спричинення великої матеріальної шкоди та віднесення банку до категорії неплатоспроможних (настання стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності) повинні розглядатися у їх сукупності.

Визначено потерпілого в злочинах, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України, а саме: 1) кредитори, тобто фізичні, юридичні осіб, контролюючі органи (щодо податків і зборів) та держава (саме як кредитор), у особі державних органів; 2) держава (що стосується бюджетної сфери), якщо злочин завдав державі великої матеріальної шкоди, а також у разі несплати податків і зборів (обов'язкових платежів); 3) банк, який, внаслідок зазначених у ч. 1 ст. 218-1 КК України дій було віднесено до категорії неплатоспроможних або суб'єкт господарської діяльності, доведений до стійкої фінансової неспроможності (у особі власника (власників), засновника, учасників банку чи господарюючого суб'єкта).

Характеризуються суб'єктивні ознаки злочинів, пов'язаних з банкрутством. Визначено суб'єкта злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. Встановлено, що суб'єкт злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1 та 220-2 КК України може бути лише спеціальним, а саме: особа, пов'язана з банком (ст. 218-1 КК); громадянин – засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності (ст. 219 КК); керівник або інша службова особа банку (ст. 220-1 КК); громадянин – засновник (учасник) фінансової установи (організації) чи її службова особа, або інша особа, службовими чи професійними обов'язками якої охоплюється здійснення певних дій (ст. 220-2 КК).

Проведено відмежування злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України від суміжних злочинів та адміністративних

правопорушень.

Досліджено проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з банкрутством і можливі шляхи вирішення їх. Надано пропозиції щодо вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України.

Ключові слова: банкрутство, фінансова неспроможність, банк, неплатоспроможність, суб'єкт господарської діяльності, фінансова організація, фінансова установа, пов'язана з банком особа, службова особа.

SUMMARY

Klyuchik Yu. V. Criminal liability for crimes related to bankruptcy. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; penal law. – Classic Private University, Zaporozhye, 2019.

The dissertation is devoted to the complex investigation of bankruptcy crimes. Investigated: criminal legislation of Ukraine on liability for committing historical bankruptcy crimes; crimes under Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the Criminal Code of Ukraine in the system of crimes in the sphere of economic activity; the object and object of the bankruptcy-related crimes; the objective side and the subjective features of these crimes. Also identified the victim of the crimes provided for in Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the Criminal Code of Ukraine; the peculiarities of the differentiation of the crime warehouses provided for by Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the Criminal Code of Ukraine with other crime warehouses have been revealed; the criteria for demarcation of crime warehouses provided for by Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the Criminal Code of Ukraine and administrative offenses are specified; proposals for improving the legislation on criminal liability for crimes, provided for by Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the Criminal Code of Ukraine and practices of its application, have been developed.

The history of the development of criminal law of Ukraine on liability for committing bankruptcy crimes is investigated. It is concluded that the provisions on criminal liability for bankruptcy abuse appeared in the XI century, and developed and transformed in the territory of Ukraine depending on the development of the property institution, the formation of banking and financial spheres. The development of legislation on criminal liability for investigated crimes is characterized by the gradual expansion of the range of subjects of liability for bankruptcy misconduct and widening the boundaries of criminal protection of these areas due to the intensity of criminalization of certain actions. The current state of criminal justice protection is characterized by the state's attempt to pursue a balanced criminal policy based on monitoring of real threats to this sector of the economy by directions, on the one hand decriminalization of most of the crimes related to bankruptcy (based on Law of Ukraine No. 4025-VI of 15.11.2011 „On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Humanization of Liability for Offenses in the Field of Economic Activity”), and on the other hand, the further criminalization of certain of the fields dangerous actions such as bringing the bank into insolvency (st.218-1 Criminal Code of Ukraine); violation of the procedure for maintaining a depositor database or reporting procedure (Article 220-1 of the Criminal Code of Ukraine) and falsification of financial documents and reports of a financial organization, concealment of insolvency of a financial institution or grounds for revocation (revocation) of a financial institution's license (Articles 220-2 of the Criminal Code) Ukraine). Such changes were justified by the need to improve the criminal protection of the financial and banking spheres in our country.

The place and role of the crimes envisaged by Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the Criminal Code of Ukraine in the system of crimes in the sphere of economic activity are analyzed. Attention is drawn to the fact that such crimes as: bringing the bank to insolvency; bankruptcy; breach of the procedure for maintaining the depositor database or reporting procedure; falsification of financial documents and reports of a financial institution, concealment of insolvency of a financial institution or grounds for revocation (revocation) of a financial institution's license are done in

the field of bankruptcy, banking and financial relations.

The objective signs of bankruptcy crimes have been investigated.

The generic, species, main direct and additional (compulsory and optional) objects of crimes under Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the Criminal Code of Ukraine have been determined.

The position according to which the generic object of crimes is additionally substantiated: bringing the bank to insolvency; bankruptcy; breach of the procedure for maintaining the depositor database or reporting procedure; falsification of financial documents and reports of a financial organization, concealment of insolvency of a financial institution or grounds for revocation (revocation) of a financial institution's license is a set of relationships that arise in the field of economic activity, ie those arising from the production, distribution, exchange and consumption of goods, performance works and services (including financial).

It is established that a specific object of investigated crimes is public relations in the sphere of performance of economic entities, banks, financial institutions or financial institutions.

The main direct object of the investigated crimes is: for the unlawful acts provided for in Articles 218-1, 220-1 of the Criminal Code of Ukraine - public relations in the sphere of fulfillment by the bank of its financial obligations; for the crime under Art. 219 of the Criminal Code of Ukraine - public relations in the sphere of fulfillment by economic entities of their financial obligations; for the crime under Art. 220-2 of the Criminal Code of Ukraine - public relations in the sphere of fulfillment by financial institutions or financial institutions of their financial obligations.

The additional mandatory object of the crimes provided for in Articles 218-1 and 219 of the Criminal Code of Ukraine are property relations which, at the same time, may serve as an additional optional object of the crimes under Articles 220-1 and 220-2 of the Criminal Code.

The subject of crimes under Articles 220-1 and 220-2 of the Criminal Code of Ukraine has been specified.

The object of a crime that is in violation of the order of maintenance of the depositor database or the order of reporting is: deliberately false information entered into the depositor database; knowingly false information, which is included in the reporting, which is submitted to the Deposit Guarantee Fund; depositor database (damaged or destroyed).

The subject of falsification of financial documents and reporting of a financial organization, concealment of insolvency of a financial institution or grounds for revocation (revocation) of a financial institution's license are: accounting documents; accounting registers; documents (in any form) regarding the financial institution's reporting.

The objective side of the crimes of bringing a bank to insolvency has been investigated; bankruptcy; breach of the procedure for maintaining the depositor database or reporting procedure; falsification of financial documents and reports of a financial institution, concealment of insolvency of a financial institution or grounds for revocation (revocation) of a financial institution's license.

It is established that the crimes envisaged by Articles 218-1 and 219 of the Criminal Code of Ukraine can be committed both through active action and through inaction.

Attention is paid to the methods of committing the crimes provided for by Articles 218-1 - 220-2 of the Criminal Code of Ukraine, namely: 1) committing actions that led to the bank being classified as insolvent or sustainable financial failure of the business entity (Art. 218- 1 and Art. 219); 2) entering in the database of depositors knowingly false information (Part 1 of Art. 220-1); 3) entering of deliberately false information in the bank's report, which is submitted to the Deposit Guarantee Fund (part 3 of Article 220-1), damage to the depositor database (part 4 of Article 220-1); 4) making changes to accounting documents or registers; entering into the financial institution's account knowingly incomplete or inaccurate information about transactions, obligations, property of the institution, including trusted institution, or the financial condition of the institution; confirmation of this information; providing such information to the National Bank of Ukraine; publication

of this information; disclosure of the above information (Art. 220-2).

Attention is drawn to the fact that such consequences of the crimes provided for in Articles 218-1 and 219 of the Criminal Code as causing material damage and classifying the bank as insolvent (the occurrence of a stable financial failure of a business entity) should be considered in their totality.

Identified the victim in the crimes envisaged by Articles 218-1 and 219 of the Criminal Code of Ukraine, namely: 1) creditors, ie individuals, legal entities, controlling bodies (in respect of taxes and fees) and the state (precisely as a creditor), represented by state bodies; 2) the state (with regard to the budgetary sphere), if the crime has caused material damage to the state, as well as in case of non-payment of taxes and fees (compulsory payments); 3) a bank which, as a result of the above mentioned in Art. 218-1 of the Criminal Code of Ukraine was categorized as insolvent or a business entity, brought to a stable financial insolvency (represented by the owner (s), founder, participants in the bank or business entity).

The subjective features of bankruptcy crimes are characterized. Identified the subject of the crime under Art. 220-2 of the Criminal Code of Ukraine. It is established that the subject of the crimes provided for in Articles 218-1, 219, 220-1 and 220-2 of the Criminal Code of Ukraine may only be special, namely: a person related to the bank (Articles 218-1 of the Criminal Code); citizen - founder (participant) or official of a business entity (Article 219 of the Criminal Code); bank manager or other officer (art. 220-1 of the Criminal Code); citizen - the founder (participant) of a financial institution (organization) or its official, or other person whose official or professional duties are covered by certain actions (art. 220-2 of the Criminal Code).

The crimes provided for in Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the Criminal Code of Ukraine from related crimes and administrative offenses have been distinguished.

The problems of criminal liability for bankruptcy crimes and possible ways of solving them are investigated. Proposals for improvement of the legislation on criminal liability for crimes provided by Articles 218-1, 219, 220-1, 220-2 of the

Criminal Code of Ukraine have been submitted.

Key words: bankruptcy, financial insolvency, bank, insolvency, business entity, financial institution, financial establishment, person connected with the bank, official.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних

1. Ключик Ю. В. Проблеми визначення об'єктивної сторони доведення банку до неплатоспроможності. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2019. № 1 (63). С. 116–120.

2. Ключик Ю. В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством в історичному аспекті. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2019. № 2 (64). С. 91–95.

3. Ключик Ю. В. Злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України в системі злочинів у сфері господарської діяльності. *Право та державне управління.* 2019. № 2 (35). Т. 2. С. 37–43.

4. Ключик Ю. В. Порухення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності як один із злочинів у сфері банкрутства. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2019. № 3 (65). С. 233–240.

5. Ключик Ю. В. До проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2019. № 2. С. 176–179.

6. Ключик Ю. В. Суб'єкт злочинів у сфері банкрутства. *Юридичний бюлетень.* 2019. № 9. С. 225–232.

Матеріали конференцій

7. Ключик Ю. В. До проблеми визначення об'єкту злочину доведення

банку до неплатоспроможності. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (10–11 лютого 2017 р.). Херсон: Гельветика, 2017. С. 135–138.

8. Ключик Ю. В. Потерпілий від злочину доведення банку до неплатоспроможності. *Пріоритети розвитку юридичних наук*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 квітня 2017 р.) / Громадська організація „Причорноморська фундація права”. Одеса, 2017. С. 175–177.

9. Ключик Ю. В. Проблеми визначення суб'єкту злочину, передбаченого ст. 220-1 КК України. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 серпня 2018 р.) / Західноукраїнська організація „Центр правничих ініціатив”. Львів, 2018. С. 21–24.

10. Ключик Ю. В. До проблеми визначення суб'єкту злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (22–23 лютого 2019 р.) / Запорізька міська громадська організація „Істина”. Запоріжжя, 2019. С. 98–101.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКРУТСТВОМ	25
1.1. Генеза кримінального законодавства України щодо відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних з банкрутством	25
1.2. Злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, у системі злочинів у сфері господарської діяльності	39
Висновки до розділу 1	52
Список використаних джерел до розділу 1	54
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКРУТСТВОМ	63
2.1. Об'єкт та предмет злочинів, пов'язаних з банкрутством	63
2.2. Об'єктивна сторона злочинів, пов'язаних з банкрутством	92
2.3. Потерпілий від злочинів, пов'язаних з банкрутством	112
2.4. Суб'єктивні ознаки злочинів, пов'язаних з банкрутством	118
Висновки до розділу 2	135
Список використаних джерел до розділу 2	139
Розділ 3. ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКРУТСТВОМ, ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НИХ	153
3.1. Відмежування злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень	153
3.2. Вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством	168

	15
Висновки до розділу 3	177
Список використаних джерел до розділу 3	180
ВИСНОВКИ	189
ДОДАТКИ	194

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

ГК України – Господарський кодекс України

ЗУ – Закон України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

НБУ – Національний банк України

ПК – Податковий кодекс

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ЦК – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективний розвиток економіки будь-якої держави неможливий без надійної банківської системи. Основною запорукою функціонування сучасного грошового обігу, платіжної системи та ринкового механізму є довіра до банку його вкладників. Невтішна практика, особливо у період з 2014 р. по 2015 р., коли в Україні спостерігалось масове банкрутство банків, свідчить про необхідність забезпечення фізичних та юридичних осіб – кредиторів банку, від ризиків його банкрутства. Така ж проблема стосується і господарюючих суб'єктів, банкрутство яких негативно впливає на добробут їх кредиторів (ст. 219 КК України).

Задля підвищення ефективності кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері господарської та банківської діяльності, 2 березня 2015 р. було прийнято Закон України № 218-VIII „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб”. Завдяки цьому нормативному акту КК України було доповнено ст. 218-1 „Доведення банку до неплатоспроможності”, а у подальшому, 16 липня 2015 р. Законом України № 629-VIII „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку” КК України доповнився ст. 220-1 „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” та ст. 220-2 „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи”.

Однак, на сьогоднішній день також, ситуації, пов'язані з доведенням до банкрутства господарюючих суб'єктів, банків, інших фінансових установ, в тому числі і з метою рейдерського захоплення, та здатність держави ефективно протидіяти цим суспільно небезпечним явищам, викликають серйозне

занепокоєння. Наявних механізмів захисту прав суб'єктів господарської діяльності явно не достатньо, що зумовлює необхідність комплексного наукового дослідження означеної проблеми.

Окремим аспектам кримінально-правової характеристики злочинів, пов'язані з банкрутством та проблемам кримінальної відповідальності за них, присвячували свої дослідження такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: П. П. Андрушко, І. Н. Бенедисюк, Н. О. Гуторова, Є. М. Васілін, О. О. Дудоров, О. Є. Звірко, А. М. Ключко, В. М. Кирилко, І. А. Клепицький, М. Й. Коржанський, Н. А. Лопашенко, В. Н. Лук'янов, І. Ю. Михалєв, М. І. Мельник, Р. О. Мовчан, О. І. Перепелиця, А. М. Ришелюк, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, М. В. Талан, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, І. О. Харь та інші.

На дисертаційному рівні ці питання розглядали Н. М. Ляпунова (Кримінальна відповідальність за приховування банкрутства і фіктивне банкрутство (2001 р.), Б. М. Грек (Кримінально-правова відповідальність за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства (2005 р.), О. О. Круглова (Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства (аналіз складу злочину) (2005 р.), О. Г. Фролова (Злочини, пов'язані з банкрутством, в Україні: кримінально-правова характеристика (2006 р.); Г. Є. Болдарь (Незаконні дії у разі банкрутства: проблеми кримінально-правової кваліфікації та вдосконалення законодавства (2007 р.).

Не зважаючи на значний внесок, зроблений науковцями у дослідження цієї проблеми, доповнення КК України нормами, що регулюють відповідальність за доведення до неплатоспроможності або банкрутства, та інші суспільно небезпечні діяння в цій сфері потребують наукового осмислення та аналізу практики застосування, розгляд практики застосування інших норм засвідчив, що в процесі кримінально-правової кваліфікації даних злочинів виникають проблеми, пов'язані з оцінкою об'єктивних та суб'єктивних ознак злочинів, зокрема при аналізі бланкетних норм, при розмежування з суміжними злочинами та адміністративними правопорушеннями, неоднозначно вирішуються питання щодо оцінки способу вчинення суспільно-небезпечних

діянь або ж моменту їх закінчення. Отже існує нагальна потреба в науковому узагальненні розроблених на сьогодні теоретичних підходів щодо кримінально-правової оцінки цих злочинів, виокремлені найбільш типових проблем в ході кваліфікації, тлумачення певних категорій та понять, та розробці на підставі такого аналізу теоретичних рекомендацій, спрямованих як на вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства, так і практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету „Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина” (державний реєстраційний номер 0110U003958) та „Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчі системи та запобігання злочинності в Україні” (державний реєстраційний номер 0116U008203).

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 3 від 18 листопада 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою дисертації* є проведення комплексного кримінально-правового дослідження проблем кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України та розробка пропозицій, спрямованих на вдосконалення відповідних кримінально-правових норм, а також практики їх застосування.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- дослідити кримінальне законодавство України щодо відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних з банкрутством в історичному аспекті;
- дослідити злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України в системі злочинів у сфері господарської діяльності;
- проаналізувати об'єкт та предмет злочинів, пов'язаних з банкрутством;
- надати характеристику об'єктивній стороні злочинів, пов'язаних з банкрутством;
- визначити потерпілого від злочинів, пов'язаних з банкрутством;

- дослідити суб'єктивні ознаки злочинів, пов'язаних з банкрутством;
- виявити особливості розмежування складів злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, із іншими складами злочинів;
- вказати критерії відмежування складів злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України та адміністративних правопорушень;
- розробити пропозиції щодо удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України та практики його застосування.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних з банкрутством.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів дисертаційного дослідження використовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. *Діалектичний метод* використовувався у всіх підрозділах дослідження; за допомогою методів *дедукції, індукції, аналізу, синтезу* було визначено структурно-логічну схему наукового дослідження; *історико-правовий* метод використовувався під час дослідження основних тенденцій розвитку вітчизняного законодавства щодо відповідальності за кримінальне банкрутство (підрозділи 1.1, 1.2); *догматичний* – при з'ясуванні змісту приписів, що містяться в кримінальному законодавстві та застосовуються у юридичній доктрині стосовно відповідальності за кримінальне банкрутство та злочини, пов'язані з ним (підрозділи 2.1 – 3.2); *формально-логічний* метод використовувався при аналізі положень статей 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України щодо додержання правил законодавчої техніки та для тлумачення ознак передбачених ними складів злочинів (підрозділи 2.1 – 3.2); *логіко-нормативний* – при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення чинного КК України; *статистичний* – при узагальненні матеріалів

правозастосовної практики (підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять: матеріали опублікованої судової практики (усього вивчено і проаналізовано 120 судових рішень з 2015 р. по 2019 р.), статистичні дані Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України (з 2015 р. по 2019 р.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням злочинів, пов'язаних з банкрутством, проведеним на підставі запроваджених нововведень, спрямованих на вдосконалення кримінально-правової охорони фінансової та банківської сфер в Україні.

Наукову новизну роботи репрезентують наступні наукові положення:

вперше:

– запропоновано внесення низки змін до ст. 218-1 та ст. 219 КК України щодо: способу вчинення злочинів, передбачених цими нормами, визначення розміру великої матеріальної шкоди, яка завдається внаслідок доведення суб'єкта господарської діяльності до банкрутства або банку до неплатоспроможності та розроблено відповідні редакції статей (с. 14);

– запропоновано визнавати відносини з приводу власності (право власності) додатковим обов'язковим об'єктом злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України та додатковим факультативним об'єктом злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2 КК України.

удосконалено:

– визначення юридичної природи злочинів, пов'язаних з банкрутством та їх місця в системі злочинів у сфері господарської діяльності: встановлено, що злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України вчинюються у сфері банкрутства, банківської діяльності та фінансових відносин;

– розуміння видового об'єкту злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, як суспільних відносин у сфері виконання господарюючими суб'єктами, банками, фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань;

– тлумачення основного безпосереднього об'єкту злочинів, передбачених

статтями 218-1, 220-1 КК України, яким пропонується вважати суспільні відносини у сфері виконання банком своїх фінансових зобов'язань;

– розуміння основного безпосереднього об'єкту злочину, передбаченого ст. 219 КК України, як суспільних відносин у сфері виконання господарюючими суб'єктами своїх фінансових зобов'язань;

– тлумачення основного безпосереднього об'єкту злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України – суспільні відносини у сфері виконання фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань;

– визначення потерпілого від вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України, якими доцільно визнавати: кредиторів, контролюючі органи, державу, банк чи суб'єкта господарської діяльності, які, внаслідок зазначених у ч. 1 ст. 218-1 та ч. 1 ст. 219 КК України суспільно небезпечних дій було віднесено до категорії неплатоспроможних;

– розуміння суб'єкта злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України, яким необхідно визнавати громадянина – засновника (учасника) фінансової установи (організації) чи її службову особу, або іншу особу, службовими чи професійними обов'язками якої охоплюється здійснення зазначених у ст. 220-2 дій;

– редакцію примітки до ст. 218-1 КК України: „2. Терміни: „банк”, „пов'язана з банком особа” та „кредитор” вживаються у значенні, визначеному Законом України „Про банки і банківську діяльність”.

набули подальшого розвитку:

– наукова позиція стосовно визначення ознак об'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України щодо доведення банку або суб'єкта господарської діяльності до неплатоспроможності як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності;

– обґрунтування визначення предметом злочину „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності”: завідомо неправдивих відомостей, що вносяться до бази даних про вкладників; завідомо неправдивих відомостей, що вносяться у звітність, яка подається до

Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; бази даних про вкладників (яка зазнає пошкодження або знищення);

– обґрунтування визначення предметом злочину „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи”: документів бухгалтерського обліку; реєстрів бухгалтерського обліку; документів (у будь-якій формі) щодо звітності фінансової установи;

– позиція, відповідно до якої, злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України можуть бути вчинені виключно з прямим умислом.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наведені в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані в:

– *правотворчій діяльності* – при подальшому вдосконаленні законодавства України щодо кримінальної відповідальності за злочини, пов’язані з банкрутством;

– *правозастосовній практиці* – як рекомендації щодо вдосконалення практичної правозастосовної діяльності у частині кримінально-правової кваліфікації злочинів, пов’язаних з банкрутством (довідка впровадження результатів дослідження в роботу Головного управління ДФС в Запорізькій області № 105 від 07.02.2019 р.);

– *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя для подальших кримінально-правових досліджень злочинів, пов’язаних з банкрутством;

– *навчальній сфері* – при викладанні навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування (довідка впровадження результатів дослідження в навчальний процес Класичного приватного університету № 115 від 11.02.2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на 4 науково-практичних конференціях, а саме: „Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку” (м. Херсон, р. 2017); „Пріоритети розвитку юридичних

наук” (м. Одеса, р. 2017); „Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні” (м. Львів, р. 2018); „Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні” (м. Запоріжжя, р. 2019).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 10 наукових публікаціях, з яких: 6 – статей в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз та 4 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (208 найменувань) і трьох додатків (6 сторінок). Загальний обсяг дисертації – 199 сторінки, з них основний текст – 163 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКРУТСТВОМ

1.1. Генеза кримінального законодавства України щодо відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних з банкрутством

Інститут банкрутства є характерним для законодавства практично всіх країн із розвинутою ринковою економікою. Своїм походженням він завдячує розвитку підприємництва, при якому господарюючий суб'єкт (підприємець) несе ризики, пов'язані з цією діяльністю, зокрема і ризик банкрутства. Тож, задля підвищення ефективності інституту банкрутства виникає необхідність його всебічного дослідження, зокрема і шляхом застосування історико-правового методу.

Причин, що призводять до банкрутства суб'єкта господарської (підприємницької) діяльності на сьогодні дуже багато. Саме по собі банкрутство не є кримінально караним, якщо воно не корисливе та не спричиняє суспільно небезпечні наслідки у вигляді матеріальної шкоди, нанесеної державі або кредиторам. В Україні, фактично, інститут банкрутства виник у 1992 р. після прийняття Закону України „Про банкрутство” [9, с. 213], але і до цієї події він мав багату передісторію.

Норми права, що регулювали відповідальність за діяння, пов'язані з фінансовою неспроможністю існують дуже давно. Вони виникли разом з появою відносин власності [34, с. 91].

Ще у Древньому Римі неповернення боргів загрожувало не тільки майну боржника але й його життю та здоров'ю. Кредиторам надавалась можливість розпоряджатися всім майном боржника, після складання його опису [75, с. 283].

А якщо звернутися до тексту біблії, можна побачити, що за борги

продавалося не тільки все майно, але й члени родини боржника, а він сам міг опинитися у в'язниці, з метою відпрацювання боргу [55, с. 364].

В Україні також з давніх часів існували норми права, які врегульовували проблеми, щодо неповернення боргів та банкрутства з корисних мотивів. Як зазначають Д. Трут та А. Молчанов: „від часів Руської Правди й до сьогодні держава не відмовляється від спроб знайти та покарати винних у нездатності платити по боргах.

Пройшовши довгим шляхом від легітимізації катувань і продажу невдалих боржників у рабство до декриміналізації фіктивного банкрутства, ми залишаємось на величезній відстані від збалансованої – і, що не менш важливо, працездатної – моделі відповідальності за правопорушення, пов'язані з навмисною фінансовою неплатоспроможністю [71].

Ще на початку XI ст. в першій редакції „Руської Правди” йдеться про злісне банкрутство як різновид шахрайства з метою заволодіння чужим майном. Як зазначав М. С. Грушевський: „в Київській Русі неплатник або злісний банкрут прирівнювався до злодія” [16, с. 592].

Щодо фінансових відносин кредитора та боржника, то у разі неможливості сплати боргу останній підлягав продажу, а одержані кошти розподілялися між кредиторами [75, с. 284]. Статтею 54 Великої редакції Руської Правди передбачалася відповідальність за два види неплатоспроможності особи. По-перше, якщо така неспроможність настала внаслідок дії „непереборної сили” чи певних обставин, що не залежали від банкрута, зокрема: втрата майна в результаті пожежі, повені, пограбування, інших обставин. У такому випадку боржник вважався невинним та не підлягав відповідальності. Всі вказані обставини виключали вину, а отже і покарання особи. По-друге, якщо неплатоспроможність виникла через вину самого боржника (наприклад, в результаті його пияцтва, укладання парі, інших подібних дій, пов'язаних з розтратою товару чи майна) особа, яка зазнала банкрутства підлягала покаранню. Така неплатоспроможність вважалася злочинною. В таких випадках кредитори мали право вимагати відшкодування

витрат. Як майно боржника, так і він сам підлягали продажу, а отримані кошти йшли на погашення боргів [7, с. 51]. При цьому, згідно з договором Смоленського князя Мстислава Давидовича з Ригю, Готландом та німецькими містами (від 1229 р.), іноземні купці мали право першочергового задоволення своїх майнових вимог [17, с. 2].

На початку XIV ст. територія Подільського краю перейшла у підпорядкування Великого князівства Литовського, тож питання відповідальності за злочинні діяння, пов'язані з банкрутством, на території нашої держави, було врегульовано у Литовських статутах – законодавчих актах Великого князівства Литовського (в редакціях 1468, 1529, 1568 та 1588 років), в яких також розрізнялися випадкова та умисна неспроможність (банкрутство) [5, с. 307].

До того часу як територія частини Правобережної України відійшла до складу Російської імперії, практично не збереглося історичних пам'яток права, що регулювали б проблеми кримінального банкрутства, оскільки той період характеризується активними військовими діями – це, зокрема, й національно-визвольна боротьба під керівництвом Б. Хмельницького у 1648–1657 рр. [16, с. 98-99].

Після смерті Хмельницького у 1657 р. на території України (Української Козацької Держави) розпочався період громадянських воєн і зовнішніх інтервенцій, що у подальшому призвело до поділу України по Дніпру між Річчю Посполитою (1569–1795 рр.) та Московською державою [78, с. 191], законодавство яких діяло на відповідних територіях.

Щодо інституту банкрутства, то у 1740 р. Російське законодавство доповнилось документом, що носив назву „Статут торгівельної неспроможності”, в якому містилося поняття неплатоспроможності, було передбачено мирову угоду, закріплено статус кураторів [6, с. 130]. У Статуті виділялося три види неплатоспроможності (банкрутства): нещасна, необережна, підложна. Стаття 22 цього нормативного акту передбачала кримінальну відповідальність „за неправомірні дії зі знову нажитим майном під час конкурсу

в формі приховування або задоволення майнових вимог окремих кредиторів на шкоду іншим. Боржник, що зробив такі дії, злісним банкрутом не визнавався, проте ніс покарання у вигляді посилення на каторгу” [18, с. 34].

До Статуту редакції від 1832 р. було включено інститут присяжних попечителів, які призначалися судом. Функції присяжного попечителя полягали в довірчому управлінні майном боржника до утворення органів конкурсного управління. Конкурсне управління, яке формувалося кредиторами, обравши голів і кураторів, мало великі повноваження: формувало активи і пасиви боржника, вирішувало долю боржника та притягнення його до кримінальної відповідальності [79, с. 147]. Також, відповідальність за кримінальне банкрутство регулювалось такою історичною пам'яткою права як „Права, за якими судиться малоросійський народ” від 1743 р. Крім того, питання щодо корисного банкрутства, регулювалися законодавством Австро-угорської імперії, Польщі та Румунії, яке застосовувалося на окремих частинах Українських земель, що входили в склад цих держав [15, с. 26].

В „Укладенні про покарання кримінальні та виправні” [73], прийнятому в Російській імперії у 1845 р., встановлювалась кримінальна відповідальність як за протиправні дії при банкрутстві, так і за інші кримінально карані діяння в цій сфері, але, здебільшого, норми мали відсильний характер, оскільки посилялися на „Устави про банкрутів” і „Торгівельні устави” (чинні в період з середини XVIII до кінця XIX сторіччя) [2, с. 129]. Дехто з науковців взагалі вважає, що аналіз історії кримінальної відповідальності за кримінальне банкрутство слід починати з норм вказаного Укладення [21, с. 82].

Кримінальне Укладення 1903 р., на відміну від Укладення 1845 р. відрізнялося більш чітким і повним описом ознак об'єктивної сторони злочинів, пов'язаних з банкрутством, та не посилялося на інші нормативні акти [72, с. 259; 70]. Кримінальна відповідальність диференціювалася за суб'єктами злочину: приватні особи підлягали ув'язненню у виправних будинках на термін до трьох років, а особи торгового стану – до восьми років. У даній пам'ятці історії передбачалося покарання як за злочинне зменшення активів так і за

збільшення пасивів боржника [74].

В Укладенні, для опису неправомірних дій у сфері банкрутства, використовувались терміни: „приховування”, „неправдиві свідчення про майно”, „замовчування”, „видача зобов’язань, які зменшують конкурсну масу”, „передавання” та інші [7, с. 53].

У післяреволюційний період на території України також діяли норми, що передбачали процедуру банкрутства. У Цивільному Кодексі УСРР від 1922 р. містились статті 219, 260, 289, 319-1, в яких були посилання на інститут фінансової неспроможності [13, с. 41]. Але будь-яких норм, які б регулювали саму процедуру банкрутства, не існувало [68], що було зумовлено державно-правовим устроєм та іншими чинниками, що існували впродовж радянського періоду.

Цивільний процесуальний кодекс УСРР від 1929 р. вже містив положення щодо неспроможності торгових товариств та фізичних осіб. Також ним було передбачено, як окреме провадження, судочинство у справах фінансової неспроможності [80, с. 147]. Але „корисливого” банкрутства як такого, існувати не могло апріорі, враховуючи економічну політику радянської влади. Інститут банкрутства взагалі не визнавався правовою системою, а, відповідно, і доктриною кримінального права Радянського Союзу. Як наголошувалось – при плановій соціалістичній економіці не має місця неспроможності [79, с. 145]. КК передбачав лише певну систему господарських злочинів [3, с. 258].

25 вересня 1931 р. ВУЦВК своєю постановою скасував частину шосту Цивільного процесуального кодексу УСРР, яка містила норми про питання судочинства у справах фінансової неспроможності [67, с. 69]. А на початку 60-х років норми про банкрутство взагалі було виключено з законодавства. Кримінальний кодекс УРСР прийнятий 1960 р. не передбачав відповідальності за злочини, пов’язані з банкрутством.

Разом з одержанням Україною незалежності та відродженням ринкових відносин почався новий етап розвитку цивільно-правового регулювання банкрутства, а відповідно і регулювання відповідальності за злочини у сфері

банкрутства. Нарешті Конституція України визнала людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3), гарантувала захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, визначила соціальну спрямованість економіки України (ч. 4. ст. 13 Конституції України) [36]. При цьому важливе місце держава відвела захисту прав та законних інтересів кредиторів і інвесторів [14 с. 1]. Було прийнято значна кількість Законів, які, тим чи іншим чином, регулювали порядок (процедуру) банкрутства та відповідальність за його кримінальні прояви [22; 23; 24, 25; 26]

У 1994 р. в КК України було введено норми, що передбачали відповідальність за вчинення злочинних дій у сфері банкрутства, а саме: ст. 156-2 „Приховування банкрутства” та ст. 156-3 „Фіктивне банкрутство”. Ці норми законодавець помістив у главу 6 Особливої частини КК України „Господарські злочини”. При цьому банкрутством, відповідно до ст. 1 Закону України від 14 травня 1992 р. „Про банкрутство”, визнавалась стійка фінансова неспроможність засновника чи власника суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити у встановлений строк пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [12].

Відповідно до ст. 156-2 КК України кримінально караним вважалося умисне приховування громадянином – засновником чи власником суб'єкта підприємницької діяльності, а також службовою особою суб'єкта підприємницької діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредитору. Як вказував М. Й. Коржанський, за цією статтею кваліфікувалися лише дії посадових осіб „які надсилають кредиторам неправильні (вигадані) повідомлення про фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності, якими підтверджується спроможність цієї юридичної особи виконувати свої обов'язки перед кредитором [37 с. 432].

У ст. 156-3 КК України наголошувалось на тому, що фіктивним банкрутством є завідомо неправдива заява засновника чи власника суб'єкта

підприємницької діяльності, а також службової особи суб'єкта підприємницької діяльності про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед боржником [37, с. 432].

Як бачимо, вже тоді диспозиції цих статей визначали характер суспільно небезпечного діяння винної особи, наслідки у вигляді спричинення матеріальної шкоди (ст. 156-2) та суб'єктів цих злочинів. Але, зазначаючи про подання недостовірних відомостей або завідомо неправдиву заяву, законодавець, при цьому, не регулює питання щодо того, яким чином має бути зроблена така заява або подані зазначені відомості. Не вказується відповідна державна установа (як, наприклад, податкові органи тощо). Також, не визнається можливість держави виступати у якості кредитора.

Непередбачливо, на нашу думку, було побудовано диспозицію ст. 156-3 КК України – як таку, що передбачає злочин з формальним складом, коли настання суспільно небезпечних наслідків (у даному випадку – спричинення матеріальної шкоди державі або кредиторам) не охоплюється складом злочину.

Законом України від 30.06.99 р. № 784-XIV „Про внесення змін до Закону України „Про банкрутство” КК України було доповнено ст. 156-4 „Доведення до банкрутства” – навмисне, з корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості або в інтересах третіх осіб учинення власником або посадовою особою суб'єкта підприємницької діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності, яка заподіяла істотну шкоду державним або громадським інтересам або правам та інтересам кредиторів, що охороняються законом [22].

Основним плюсом цієї норми було те, що в ній розширювалось коло потерпілих від злочину (держава, суспільство, кредитори). Але при цьому надається оціночне поняття „істотна шкода інтересам”, яка не передбачає завдання шкоди матеріальної. Практично, у подальшому, дана норма стала прообразом ст. 219 КК України 2001 р.

Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р., щодо поняття „кримінальне банкрутство”, вже об'єднував чотири делікти, передбачені

ст. 218-221, зокрема:

1. ст. 218 – фіктивне банкрутство;
2. 219 – доведення до банкрутства;
3. 220 – приховування банкрутства;
4. 221 – незаконні дії у разі банкрутства [8, с. 7].

Об'єктом таких злочинних посягань визнавався „встановлений законодавством порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення інтересів громадян, юридичних осіб та держави від ризиків, пов'язаних з неплатоспроможністю (стійкою фінансовою неспроможністю) суб'єктів господарської діяльності, яка юридичне фіксується під час розгляду справ про банкрутство такого суб'єкта” [66, с. 473–476].

Можна зазначити, що ці норми, своєю появою були зобов'язані прагненням законодавця більш або менш адекватно відобразити потреби суспільства і закріпити їх у відповідному правовому інституті [13, с. 45]. Але правове регулювання інституту банкрутства, на той час, було, на жаль, далеким від досконалості.

Стаття 218 КК України „Фіктивне банкрутство” передбачала кримінальну відповідальність за завідомо неправдиву офіційну заяву громадянина – засновника або власника суб'єкта господарської діяльності, а також службової особи суб'єкта господарської діяльності, а так само громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі [61, с. 542].

Тобто за своєю юридичною природою дії, передбачені ст. 218 були особливою формою обману, внаслідок якого заподіювалась велика матеріальна шкода багатьом суб'єктам (кредиторам, державі). І така будова диспозиції цієї статті, особливо щодо суспільно небезпечних наслідків, була цілком виправдана, оскільки велика матеріальна шкода може спричинитися одночасно декільком суб'єктам (кредиторам) сумісно.

З об'єктивної сторони даний злочин виражався у вчиненні активних дій,

змістом яких було завідомо неправдива офіційна заява про фінансову неспроможність юридичної особи виконати вимоги з боку кредиторів і зобов'язання перед бюджетом [51, с. 230].

В даній нормі, також як і у ст.ст. 219, 220, 221 КК, під кредиторами розумілися будь-які особи, на користь яких боржник відповідно до закону зобов'язаний сплатити грошові суми, передати майно, виконати роботи, надати послуги тощо, включаючи і найманих працівників боржника [59, с. 534].

Ст. 218 передбачала кримінальну відповідальність лише тоді, коли зроблена заява була офіційною.

Суб'єктом даного злочину закон визнавав:

1. громадянина – засновника або власника суб'єкта господарської діяльності;
2. службову особу суб'єкта господарської діяльності;
3. громадянина - суб'єкта підприємницької діяльності [52, с. 182].

Позитивним є те, що ця норма розширювала коло осіб, які могли вчинити такий злочин. Однак, при цьому, виникали певні складнощі у відмежуванні даного злочину від шахрайства, оскільки за своїм характером дії, передбачені ст. 218, є особливою формою обману, внаслідок якого може бути заподіяна майнова шкода багатьом суб'єктам.

Відповідно до ст. 219 КК України доведенням до банкрутства визнавалося умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної школи державі чи кредитору [65, с. 475].

Ця норма, в перше, серед злочинів у сфері банкрутства, передбачала наявність в діях винної особи спеціального мотиву: корисливий мотив, інша особиста заінтересованість, інтереси третіх осіб [43, с. 372]. Також, хоча безпосередньо у диспозиції статті це не зазначається, але логічним було б припустити, що спеціальною метою вчинення цього злочинного діяння було

створення стану стійкої фінансової неспроможності суб'єкта підприємництва.

Цей злочин міг вчинюватися лише шляхом активних дій. Зазвичай такі дії полягали в наступному:

1) „розподілі єдиного майнового комплексу за декількома підприємствами у вигляді внесків до статутного фонду новостворених компаній;

2) невжитті юридично значущих дій щодо розподілу боргових зобов'язань материнської компанії між дочірніми підприємствами;

3) передачі контрольного пакета акцій новостворених підприємств іншим компаніям;

4) приховуванні або фальсифікацію документів бухгалтерського обліку шляхом інсценування злочину, втрати, аварії, нещасного випадку тощо;

5) відчуженні майна за зниженими цінами на користь інших фізичних або юридичних осіб, зокрема, іноземних компаній, підприємств, розташованих у віддалених регіонах;

6) передачі майна в економічно недоцільну (неефективну) оренду;

7) укладанні угод, пов'язаних із використанням застави як забезпечення взятих зобов'язань перед кредиторами;

8) списанні коштів та майна підприємства на придбання цінних паперів, що не мають реальної ринкової вартості тощо” [64, с. 475].

Під приховуванням стійкої фінансової неспроможності (ст. 220) розумілося „умисне приховування громадянином – засновником або власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторам” [42, с. 233]. І знову ж таки норма не передбачає можливості спричинення матеріальної шкоди державі, а тільки – кредиторам.

Тобто вчинення даного злочину полягало у поданні свідомо недостовірних відомостей, які створюються в того, кому вони повідомлені, оманливе враження про нормальний фінансовий стан даної юридичної особи і,

таким чином, приховують від нього її стійку фінансову неспроможність [63, с. 829].

Суб'єктом злочину могли бути засновник (учасник) суб'єкта господарської діяльності та службова особа такого суб'єкта, в той час як індивідуальний підприємець, який здійснював свою діяльність без створення юридичної особи, не визнавався суб'єктом цього злочину [45, с. 296].

З суб'єктивного боку цей злочин характеризувався прямим умислом [50, с. 199]. Тобто особа розуміє, що відомості, які вона повідомляє кредиторам (кредиторам), його уповноваженій особі, господарському суду, є недостовірними, та бажає вчинити саме такі дії. Ставлення винного до наслідків злочину, у вигляді спричинення великої матеріальної шкоди кредиторам, характеризувалася прямим або непрямим умислом [42, с. 234].

У ст. 221 КК України „Незаконні дії у разі банкрутства” наголошувалося, що кримінально караними діями є: 1) умисне приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно; 2) передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення; 3) фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність – якщо ці дії вчинені громадянином – засновником або власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності у разі банкрутства і завдали великої матеріальної шкоди [60, с. 477].

У зазначених статтях матеріальна шкода вважалася великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян. А об'єктом цих злочинів виступав встановлений законодавством порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення інтересів громадян, юридичних осіб та держави від ризиків, пов'язаних з неплатоспроможністю (стійкою фінансовою неспроможністю) суб'єктів господарської діяльності [48, с. 242-243].

Незважаючи на те, що зазначені норми були певним кроком уперед щодо кримінально-правового регулювання відповідальності за злочини у сфері

банкрутства, через недосконалість законодавства про банкрутство в судовій практиці виникали певні проблеми з його застосуванням [55, с. 365]. Це, особливо, стосувалося деяких розбіжностей в окремих положеннях кримінального та господарського права. Так, наприклад, якщо, як зазначалося, великою матеріальною шкодою вважалася, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то, в той же час, справа про банкрутство порушувалась господарським судом, якщо вимоги кредиторів сукупно становили не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати. Тож законодавство у сфері банкрутства потребувало подальшого вдосконалення та погодження між різними галузями права.

Впродовж 2011–2018 років відбувались як процеси часткової декриміналізації, так і процес криміналізації злочинних діянь, пов'язаних з банкрутством.

15 листопада 2011 р. було прийнято Закон України (№ 4025-VI від 15.10.2011 р.) „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності” [27], на підставі якого з КК України, серед інших, було виключено статті 218, 220, 221. На цей час відповідальність настає за такі діяння, пов'язані з банкрутством, як: порушення порядку оприлюднення фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності (ст. 163–16); приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164–15); незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166–16); фіктивне банкрутство (ст. 166–17); порушення законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 166–19); порушення законів України та нормативно-правових актів Національного банку України щодо здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків (ст. 166–20) регулюються КУпАП (Кодексом України про адміністративні правопорушення) [38].

2 березня 2015 р. Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних з банком осіб” (№ 218-VIII) [31] до КК України було введено новелу – ст. 218-1

„Доведення банку до неплатоспроможності”, відповідно до якої кримінально караним є умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості або в інтересах третіх осіб вчинення пов’язаною з банком особою будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору [39]. Хоча й досі навколо цієї норми точаться гарячі дискусії (щодо її актуальності, необхідності, конструкції). Певні сумніви викликають такі її положення, як:

1) „...вчинення пов’язаною з банком особою будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних”, адже довести банк до неплатоспроможності можна не тільки шляхом умисних дій, але й умисною бездіяльністю;

2) „...якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору”, але ж така шкода, зазвичай, завдається декільком кредиторам, а не одному.

Крім того, невдалим є використання сурядного сполучника „або” тому, що шкода завдається, як правило, як державі, так і кредиторам.

16 липня 2015 р. було прийнято Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку” (№ 629- VIII) [32], на підставі якого у якого КК України було включено ст. 220-1 „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” та ст. 220-2 „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи”.

У ст. 220-1 КК України вказується, що кримінально караним діянням є внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей.

Крім того, підвищує кримінальну відповідальність: вчинення такого діяння повторно або за попередньою змовою групою осіб; внесення керівником

або іншою службовою особою банку у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, завідомо неправдивих відомостей; умисне пошкодження або знищення керівником або іншою службовою особою банку бази даних про вкладників або вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною в базі даних про вкладників, або вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до Закону України „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” [39].

А, відповідно до ст. 220-2 КК України злочином є внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, в тому числі, яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України, опублікування чи розкриття такої інформації в порядку, визначеному законодавством України, якщо ці дії вчинені з метою приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною [39].

На сьогоднішній день кримінально-правова охорона відносин у сфері банкрутства здійснюється за допомогою чотирьох статей КК України: 218-1 „Доведення банку до неплатоспроможності”, 219 „Доведення до банкрутства”, 220-1 „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” та 220-2 „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи”. Відповідні зміни були обґрунтовані необхідністю вдосконалення кримінально-правової охорони фінансової та банківської сфер.

А з урахуванням постійних змін в економічній системі України та особливості політичної спрямованості держави, стає зрозумілим постійна необхідність в удосконаленні кримінального законодавства щодо інституту банкрутства [34, с. 95]. Тож цілком зрозумілим є науковий інтерес до дослідження цієї проблематики [4; 8; 13; 54; 56; 74; 76].

1.2. Злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, у системі злочинів у сфері господарської діяльності

У процесі становлення України як правової демократичної держави та подальшого розвитку її ринкової економіки все більшого значення набуває необхідність захисту прав суб'єктів господарювання та функціонування банківської системи від ризиків, пов'язаних з банкрутством. Така ж проблема стосується й господарюючих суб'єктів, банкрутство яких негативно впливає на добробут їхніх кредиторів.

В Україні проблема правопорядку та законності у сфері господарювання є дуже гострою. Найчастіше, за банкрутство підприємств (банків, фінансових установ) майже ніхто не несе відповідальності, що, перш за все, обумовлює необхідність створення ефективного механізму кримінально-правової протидії проявам доведення юридичних осіб (господарюючих суб'єктів), банків та інших фінансових установ до неплатоспроможності або банкрутства. У зв'язку з такою необхідністю політика держави спрямована на вдосконалення кримінально-правової охорони фінансової та банківської сфер.

Як зазначалося вище, 2 березня 2015 р. Верховною Радою України було прийнято Закон № 218-VIII „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб” [31], відповідно до якого Розділ VII Особливої частини КК України „Злочини у сфері господарської діяльності” було доповнено ст. 218-1 „Доведення банку до

неплатоспроможності”. А в подальшому, 16 липня 2015 р. Законом України № 629-VIII „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку” КК України доповнився ст.ст. 220-1 „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” та 220-2 „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” [32]. Тож на цей час кримінальну відповідальність за злочини, пов’язані з банкрутством, передбачають чотири статті КК України (218-1, 219, 220-1 та 220-2).

Задля більш чіткого розумінні правової сутності вказаних злочинів, необхідно визначити їх місце в системі злочинів у сфері господарської діяльності (Розділ VII Особливої частини КК України).

Під час загальної характеристики злочинів у сфері господарської діяльності як їхній родовий об’єкт, зазвичай, вказуються суспільні відносини, що складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, а як безпосередній – конкретні суспільні відносини, що складаються у певній сфері господарської діяльності [42, с. 185]. А, як зазначає П. П. Андрушко: „господарські злочини пов’язані з порушенням підстав і порядку здійснення підприємницької діяльності” [1, с. 18].

При вчиненні деяких злочинів у сфері господарської діяльності шкода заподіюється крім основного ще і додатковому безпосередньому об’єкту. На наш погляд визначення об’єкту злочинів: доведення банку до неплатоспроможності; доведення до банкрутства; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи потребує уточнення.

З об’єктивної сторони більшість злочинів у сфері господарської

діяльності вчиняються шляхом активних дій. Деякі зі злочинів можуть вчинюватись як шляхом дій так і бездіяльності. Закон не визнає можливості вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України шляхом бездіяльності. З іншого боку, аналіз судової практики застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства свідчить, що такі злочини переважно вчинюються шляхом активних дій, але також можуть бути вчинені шляхом бездіяльності.

Більшість злочинів у сфері господарської діяльності відносяться до злочинів з так званим формальним складом [49, с. 72]. Ці злочинні діяння вважаються закінченими з моменту вчинення вказаних у законі суспільно небезпечних дій, незалежно від того чи було спричинено ними суспільно небезпечні наслідки. Такими злочинами є, зокрема, передбачені статтями 220-1 та 220-2 КК України.

Серед злочинів у сфері господарської діяльності є і злочини з матеріальним складом [46, с. 98]. Для об'єктивної сторони таких злочинних діянь необхідно встановити не тільки вчинення суспільно небезпечного діяння, але і настання суспільно небезпечних наслідків. Так, злочини, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України спричиняють велику матеріальну шкоду державі чи кредитору.

Із суб'єктивної сторони злочини, які вчиняються у сфері господарської діяльності, характеризується виключно умисною формою вини (прямий умисел) відносно чиненого діяння. Відносно наслідків вина особи може виражатися у формі непрямого умислу. Попередньо можна зазначити, що таке твердження відноситься і до аналізованих складів злочинів.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони деяких складів є наявність мотиву та мети. Зокрема, у ч. 1 ст. 218-1 та ч. 1 ст. 219 наголошується на спеціальному мотиві вчинення цих злочинів, як обов'язковій суб'єктивній ознаці, а у ч. 1 ст. 220-2 – на наявності спеціальної мети вчинення злочину.

Суб'єктами злочинів у сфері господарської діяльності можуть бути особи,

які досягли 16 років, а в окремих випадках – це спеціальний суб'єкт. Так, наприклад, у статтях 218-1, 219, 220-1 безпосередньо вказується спеціальний суб'єкт вчинення цих злочинів. У ст. 220-2 хоча законодавець і не наголошує на тому, що злочин фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи може бути вчинений спеціальним суб'єктом, але до таких висновків можна прийти аналізуючи зміст вказаної статті та тексту Законів України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку”, „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб”, „Про банки і банківську діяльність”.

Щодо визначення юридичної сутності та класифікації злочинів: доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218-1 КК), доведення до банкрутства (ст. 219 КК), у науці кримінального права існує значна кількість думок, що відрізняються різноманітністю та широтою поглядів. При цьому одні автори, класифікуючи господарські злочини, в першу чергу, звертають увагу на характер посягання, а інші – на його об'єкт. Найпоширенішими з них є ті, що пов'язані з віднесенням злочину до тієї чи іншої групи залежно від його видового об'єкту.

Так О. О. Дудоров пропонував поділяти господарські злочини таким чином:

- 1) злочини проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів (статті: 199, 200, 215, 223, 224 КК України);
- 2) злочини проти системи оподаткування (статті: 204, 212, 216 КК України);
- 3) злочини проти системи бюджетного регулювання (статті: 210, 211 КК України);

4. Злочини проти системи валютного регулювання (статті: 207, 208 КК України);

5. Злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (стаття: 201 КК України);

6. Злочини проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю (статті: 202, 203, 203-1, 205, 209, 209-1, 213, 214 КК України);

7. Злочини проти прав і законних інтересів кредиторів (статті: 218–222 КК України);

8. Злочини проти добросовісної конкуренції (статті: 206, 228, 229, 231, 232 КК України);

9. Злочини проти прав і законних інтересів споживачів (статті: 217, 225–227 КК України);

10. Злочини проти порядку приватизації (статті: 233–235 КК України) [40, с. 193; 44].

Така систематизація не тільки достатньо повно відображає правову сутність кожного злочинного діяння, його об'єктивної сторони, але й має вказівки на об'єкт посягання.

Науковці В. М. Стратонов та О. С. Сотула пропонують іншу класифікацію, в залежності від сфери порушення суспільних відносин:

1. Злочини у сфері грошового обігу, валютного регулювання та валютного контролю (статті: 199, 200, 207–209, 214 КК України);

2. Злочини у сфері мобілізації коштів до бюджетів та державних цільових фондів (статті: 202, 204, 212, 212-1 КК України);

3. Злочини у сфері розподілу й використання бюджетних коштів (статті: 210, 211 КК України);

4. Злочини у сфері обороту державного комунального майна (статті: 233–235 КК України);

5. Злочини у сфері забезпечення свободи господарської діяльності, недопущення монополізму й недобросовісної конкуренції (статті:

206, 228, 229, 231–232 КК України);

6. Злочини у сфері забезпечення прав і законних інтересів споживачів товарів і послуг (статті: 217, 225–227 КК України);

7. Злочини у сфері виготовлення і використання документів у господарській діяльності (статті: 215, 216, 223, 224 КК України);

8. Злочини, які вчинюються у процесі банкрутства суб'єктів господарської діяльності (статті: 218–221 КК України);

9. Інші злочини у сфері господарської діяльності (статті: 201, 203, 205, 222, 231 КК України) [41, с. 260; 43].

Наступної класифікації, залежно від безпосереднього об'єкту злочину, додержуються В .Я. Тацій, В. М. Кириченко та О. І. Перепелиця, виокремлюючи:

1) злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної сфери України (статті: 199, 200, 201, 204, 207, 208, 210, 211, 212, 212–1, 215, 216 КК України);

2. Злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (статті: 202, 203, 203-1, 205, 206, 209, 209-1, 213, 214, 228, 229, 231, 232 КК України);

3. Злочини у сфері банкрутства (статті: 218, 219, 220, 221 КК України);

4. Злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (статті: 222, 223, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2 КК України);

5. Злочини у сфері обслуговування споживачів і захисту їхніх прав (статті: 217, 225, 226, 227 КК України);

6. Злочини у сфері приватизації державного та комунального майна (статті: 233, 234, 235 КК України) [42, с. 186–187; 47].

Слід зауважити, що критерії подібних класифікацій є неоднозначними, дискусійними, проте необхідність їхнього формулювання зумовлена тим, що класифікація суспільно небезпечних діянь є важливим підґрунтям для побудови окремих методик розслідування злочинів, а відповідно підвищує рівень ефективності протидії ним.

Усі ці способи підрозділу злочинів у сфері господарської діяльності на групи мають місце бути, оскільки тим чи іншим чином відображають їхню правову сутність. Проблеми такої класифікації полягають у тому, що деякі зі злочинів у сфері господарської діяльності одночасно можуть порушувати закон у декількох сферах. Так, наприклад, шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222) однаково може бути віднесено як до злочинів проти прав і законних інтересів кредиторів, так і до злочинів проти системи оподаткування. Злочинні діяння, передбачені статтями 219 (доведення до банкрутства) та 218-1 (доведення банку до неплатоспроможності) можуть розцінюватися як злочини у сфері банкрутства та як такі, що посягають на бюджетну систему України. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229) – як злочин проти добросовісної конкуренції та як такий, що посягає на права і законні інтереси споживачів тощо. Хоча цю ситуацію, під час класифікації злочинів у сфері господарської діяльності дещо врегулювали В. М. Стратонов та О. С. Сотула, виділивши пункт „інші злочини у сфері господарської діяльності”.

Проблеми визначення правової сутності господарських злочинів полягає також у складності їх безпосередньої кваліфікації, оскільки вони, за багатьма своїми ознаками, є схожими зі злочинами проти власності та злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Також значна кількість статей, передбачених Розділ VII КК України є бланкетними, тобто такими, що відсилають суб'єктів права до норм інших нормативно-правових актів, які необхідно виконувати.

З іншого боку, на систему господарювання також посягають і деякі інші злочини, кримінальну відповідальність за які передбачено іншими розділами КК України, наприклад: ст. 239-1 незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель; ст. 239-2 незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах; ст. 246 незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу; ст. 247 порушення законодавства про захист рослин; ст. 248 незаконне полювання; ст. 249 незаконне зайняття рибним,

звіриним або іншим водним добувним промислом; ст. 254 безгосподарське використання земель та деякі інші.

Крім того, за останні роки Розділ VII КК України зазнав значних змін. Багато статей, в рамках гуманізації кримінального законодавства, було декриміналізовано. Вони перейшли у площину адміністративного права. Найсуттєвіших змін Розділ VII „Злочини у сфері господарської діяльності” зазнав у 2011 р. Так, відповідно до Закону України № 4025-VI від 15.11.2011 р. „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності” [27] з Розділу VII Особливої частини КК України було виключено загалом 16 статей:

- 202 порушення порядку заняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг;
- 203 заняття забороненими видами господарської діяльності;
- 207 ухилення від повернення виручки в іноземній валюті;
- 208 незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків;
- 214 порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
- 215 підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків;
- 217 незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірного клейма;
- 218 фіктивне банкрутство;
- 220 приховування стійкої фінансової неспроможності;
- 221 незаконні дії у разі банкрутства;
- 223 розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску;
- 225 обман покупців та замовників;
- 226 фальсифікація засобів вимірювання;
- 228 примушування до анти конкурентних узгоджених дій;
- 234 незаконні дії щодо приватизаційних паперів;
- 235 недотримання особою обов’язкових умов щодо приватизації

державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання.

Також змінено редакцію ст. 201 „Контрабанда” (щодо предмету злочину), та статей 200, 203-1, 203-2, 204, 205, 206, 209, 209-1, 212, 212-1, 213, 216, 219, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК України. Тобто змін зазнала переважна більшість складів злочинів у сфері господарської діяльності, та декриміналізовано практично всі норми, які передбачали кримінальну відповідальність за злочини, пов’язані з банкрутством.

Натомість Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено статтями:

- ст. 135-1 підроблення проїзних квитків і знаків поштової оплати;
- ст. 162-1 ухилення від повернення виручки в іноземній валюті;
- ст. 162-2 незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків;
- ст. 162-3 порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
- ст. 164-15 приховування стійкої фінансової неспроможності;
- 164-16 зайняття забороненими видами господарської діяльності;
- ст. 166-14 недотримання особою обов’язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їхнього подальшого використання;
- ст. 166-15 незаконні дії щодо приватизаційних паперів;
- ст. 166-16 незаконні дії у разі банкрутства;
- ст. 166-17 фіктивне банкрутство;
- 166-18 примушування до антиконкурентних узгоджених дій;
- ст. 171-2 фальсифікація засобів вимірювання;
- ст. 189-3 незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірної клейма;
- ст. 155-2 обман покупця чи замовника;

- ст. 164 порушення порядку провадження господарської діяльності;
- 166-8 порушення порядку зайняття діяльністю з надання фінансових послуг;
- ст. 167 введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів [27].

Певні зміни у VII Розділ КК України також вносилися впродовж наступних шести років (наприклад Закони України: № 71-VIII від 28.12.2014 „Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо податкової реформи” [28]; № 770-VIII від 10.11.2015 „Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні” [29]; № 2052-VIII від 18.05.2017 „Про внесення змін до статті 201 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди частин вогнепальної зброї” та інші) [30].

Тож із часом видозмінювалася і система класифікації господарських злочинів, відповідно до змін у законодавстві. Однією з найбільш цікавих систем такої класифікації є запропонована О. О. Дудоровим. Науковець виділяти вісім груп кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, а саме:

- 1) злочини проти системи грошового обігу, фондового ринку і порядку обігу деяких документів (статті: 199, 200, 216, 222-1, 223-1, 224, 232-1, 232-2 КК України);
- 2) злочини проти системи оподаткування і системи загальнообов’язкового державного соціального страхування (статті: 204, 212, 212-1 КК України);
- 3) злочини проти бюджетної системи (статті: 210, 211 КК України);
- 4) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (стаття 201 КК України) – а відповідно до Закону України № 2531-VIII від 06.09.2018 сюди ж відноситься і ст. 201-1 „Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного

контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України”);

5) злочини проти порядку зайняття господарською діяльністю (статті: 203-1, 203-2, 205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 213, 227 КК України);

6) злочини проти прав кредиторів (статті: 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222 КК України);

7. Злочини проти засад добросовісної конкуренції (статті: 229, 231, 232 КК України) [19, с. 605–606].

Цікавою, також, щодо систематизації господарських та пов’язаних з ними злочинів (так само як і корупційних злочинів), видається думка О. В. Шаповал. Дослідниця виокремлює 6 видів злочинів.

1. Економічні злочини, якими, відповідно до її бачення проблематики, є: злочини у сфері банківської діяльності та фінансових відносин (статті: 200, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 231, 232, 232-1, 232-2 КК України).

2. Інші злочини, вчинення яких пов’язане з посяганням на фінансові ресурси банків чи інших фінансових установ або з використанням таких установ (статті: 209, 361–363-3, 190, 191 КК України).

3. Злочини, пов’язані з порушенням бюджетного законодавства (статті: 210, 211, а також, до цієї групи можна, у деяких конкретних випадках, відносити статті: 191, 222, 364, 365, 366, 367, 368 КК України).

4. Злочини у сфері оподаткування (статті: 212 та 212-1 КК України, та інші злочини у випадках, якщо вони спрямовані проти податкової системи та на заподіяння шкоди у вигляді ненадходження податків, зборів (інших обов’язкових платежів: ст.ст. 201, 204, 205, 209, 213, 216, 219, 222, 358, 366 КК України).

5. Злочини у сфері приватизації (стаття 233 КК України).

6. Злочини суб’єктів господарювання, вчинені під час здійснення господарської діяльності (статті: 199, 203-1, 203-2, 204, 205, 205-1, 213, 216,

219, 222, 227, 229 та деякі інші злочини, які вчинено суб'єктом господарювання (можна навіть вточнити – його службовою або іншою вповноваженою особою) під час здійснення господарської діяльності [77, с. 15].

Тут же, як корупційні злочини, О. В. Шаповал виокремлює статті 364, 365, 365-2, 368, 368-2 КК України, які, на думку вченої, також можуть бути віднесені до економічних злочинів [77, с. 15].

Отже, злочини, передбачені ст.ст. 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України (а, свого часу, і ст.ст. 218, 220 та 221), в системі злочинів у сфері господарської діяльності, прийнято систематизувати як: 1) злочини проти прав і законних інтересів кредиторів; 2) злочини, що вчинюються у процесі банкрутства суб'єктів господарської діяльності; 3) злочини у сфері банкрутства; 4) злочини у сфері банківської діяльності та фінансових відносин.

Певною мірою кожен з цих пунктів систематизації відповідає дійсності, адже злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2, відповідно до їхніх диспозицій, завдають великої матеріальної шкоди державі або кредитору (статті: 218-1 та 219), а також порушують нормальну роботу банків, фінансових організацій чи установ, наслідком чого (хоча це безпосередньо і не передбачено статтями 220-1 та 220-2, оскільки за своєю конструкцією ці злочини з формальним складом) є порушення прав і законних інтересів кредиторів (наприклад – вкладників). У той же час всі ці злочини, тим чи іншим чином, пов'язані з системою і порядком банкрутства та порушеннями в цій сфері, тож можуть бути віднесені до злочинів у сфері банкрутства, як свого часу статті: 218, 220 та 221 КК України.

Статті 218-1 та 219 КК України безпосередньо передбачають кримінальну відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218-1) та доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності (ст. 219). Об'єктивний же бік злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України виражається у:

- 1) внесенні змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку;

- 2) внесенні у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи;
- 3) підтвердженні такої інформації;
- 4) наданні такої інформації Національному банку України;
- 5) опублікуванні чи розкритті такої інформації в порядку, визначеному законодавством України.

При цьому склад злочину характеризується наявністю спеціальної мети – приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною [39]. Тож цей злочин полягає у вчиненні незаконні дії у разі банкрутства або фінансової неспроможності.

Стаття 220-1 КК України відноситься до злочинів у сфері банкрутства, скоріше, опосередковано. Суспільно небезпечне діяння, передбачене нею по-перше – порушує нормальну роботу банків, фінансових організацій чи установ, по-друге – злочинне діяння, передбачене ч. 1 ст. 220-1, об'єктивний бік якого полягає у внесенні керівником або іншою службовою особою банку завідомо неправдивих відомостей про вкладників до бази даних [39], вчинюється у сфері банківської діяльності та посягає на права і законні інтереси кредиторів (вкладників). Але, якщо злочинне діяння, передбачене ст. 220-1 (ч. 4) вчинюється у формі умисного пошкодження або знищення керівником або іншою службовою особою банку бази даних про вкладників або вчиненні дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників, або вчиненні дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку [39], то цей злочин не тільки посягає на права та законні інтереси кредиторів, але також є пов'язаним з банкрутством (неплатоспроможним банком).

Отже, можна зазначити, що злочини, пов'язані з банкрутством

(передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, а, свого часу, статтями 218, 219, 220 та 221), в системі злочинів у сфері господарської діяльності в теорії кримінального права здебільш поділяють на: 1) злочини проти прав і законних інтересів кредиторів; 2) злочини, що вчинюються у процесі банкрутства суб'єктів господарської діяльності; 3) злочини у сфері банкрутства; 4) злочини у сфері банківської діяльності та фінансових відносин [35, с. 145].

Висновки до розділу 1

На основі проведеного аналізу становлення та розвитку вітчизняного кримінального законодавства щодо відповідальності за кримінальне банкрутство та інші протиправні діяння, пов'язані з ним, можна зазначити, що норми права, які регулювали відповідальність за діяння, пов'язані з фінансовою неспроможністю виникли разом з появою відносин власності. Ще в першій редакції „Руської Правди” йдеться про злісне банкрутство як різновид шахрайства з метою заволодіння чужим майном. Відповідно до норм цієї історичної пам'ятки права, у разі неможливості сплати боргу боржник підлягав продажу, а одержані кошти розподілялися між кредиторами. Також питання відповідальності за злочинні діяння, пов'язані з банкрутством, було врегульовано у Литовських статутах (законодавчих актах Великого князівства Литовського) та такому законодавчому акті, як „Права, за якими судиться малоросійський народ” від 1743 р., оскільки на той час до складу Російської імперії входила значна частина Українських земель.

Крім того, у 1740 р. було видано документ, який носив назву „Статут неспроможності”, в якому містилося поняття неплатоспроможності й було передбачено мирову угоду, закріплено статус кураторів.

В Укладенні про покарання кримінальні та виправні від 1845 р.

встановлювалася кримінальна відповідальність за протиправні дії у разі банкрутства, а також за інші кримінально карані діяння в цій сфері. Здебільшого норми даного законодавчого акту мали відсильний характер, оскільки посилалися на „Устави про банкрутів” та „Торгівельні устави”, які діяли в період з середини XVIII до кінця XIX сторіччя. Кримінальне Укладення 1903 р., на відміну від попереднього, не посилалося на інші нормативні акти та чітко й повно описувало ознаки об’єктивної сторони злочинів, пов’язаних з банкрутством. Кримінальна відповідальність диференціювалася за суб’єктами злочину.

У післяреволюційний період на території України також діяли норми, що передбачали процедуру банкрутства. В Цивільному Кодексі УСРР 1922 р. регламентувався інститут фінансової неспроможності. Але будь-яких норм, які б регулювали саму процедуру банкрутства, або передбачали відповідальність за кримінальне банкрутство, не існувало, що було обумовлено державно-правовим устроєм та іншими чинниками, що існували впродовж цього історичного періоду. Лише в 1994 р. в КК України було введено норми, що передбачали відповідальність за вчинення злочинних дій у сфері банкрутства, а саме: ст. 156-2 „Приховування банкрутства” та ст. 156-3 „Фіктивне банкрутство”.

У КК України від 2001 р. були криміналізовані такі суспільно небезпечні діяння, як: „Фіктивне банкрутство” (ст. 218), „Доведення до банкрутства” (ст. 219), „Приховування стійкої фінансової неспроможності” (ст. 220) та „Незаконні дії у разі банкрутства” (ст. 221). Впродовж 2011–2018 років відбулися процеси як часткової декриміналізації, зокрема ст. 218, 220, 221 КК України втратили чинність на підставі Закону України № 4025-VI від 15.11.2011 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності”, так і криміналізації. КК України було доповнено ст. 218-1 „Доведення банку до неплатоспроможності” (Закон України № 218-VIII „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов’язаних із банком осіб” від 2 березня 2015 р.). Також,

16 липня 2015 р. Законом України № 629-VIII „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку” КК України доповнився ст. 220-1 „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” та ст. 220-2 „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи”. Відповідні зміни були обґрунтовані необхідністю вдосконалення кримінально-правової охорони фінансової та банківської сфер України.

За результатами дослідження питання щодо правової сутності злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК, слід зазначити, що ці злочинні діяння, в системі злочинів у сфері господарської діяльності, прийнято систематизувати як: злочини проти прав і законних інтересів кредиторів; злочини, що вчинюються у процесі банкрутства суб'єктів господарської діяльності; злочини у сфері банкрутства; злочини у сфері банківської діяльності та фінансових відносин.

Також автор доходить висновку, що злочини, передбачені статтями 218-1 – 220-2 вчинюються у сфері банкрутства, банківської діяльності та фінансових відносин.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Андрушко П. П. Злочини у сфері господарської діяльності за чинним кримінальним кодексом: проблеми систематизації, криміналізації та декриміналізації. *Підприємництво, господарство і право*. 1998. №12. С. 18–25.

2. Белковец Л.П. История государства и права России : курс лекций. Новосибирск : Новосибирское книжное изд-во, 2000. 216 с.

3. Беляев Н.А. Избранные труды. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 569 с.

4. Болдарь Г.Є. Незаконні дії у разі банкрутства: проблеми кримінально-правової кваліфікації та вдосконалення законодавства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2007. 21 с.

5. Большой юридический словарь. Под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. Изд. 2. Москва : Инфра-М, 2000. 704 с.

6. Бутирська І.А. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2014. №65. С. 127–133.

7. Вакутин А. А. История развития уголовной ответственности за неправомерные действия при банкротстве в законодательстве Российской Империи. *Грамота*. № 1 (27) 2013. часть 2. С. 50–54.

8. Василін Є. М. Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Міністерство внутрішніх справ України Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 16 с.

9. Васильцева О. О. Історичний розвиток законодавства про банкрутство та кримінально-правової регламентації відповідальності за його порушення. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 1. С. 210–219.

10. Васильцева О. О. Етапи господарської діяльності, на яких вчинюються злочини у сфері банкрутства. *Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 14-15 травня 2002 р. м. Запоріжжя: У 2 ч. Запоріжжя: Юридичний ін-т МВС України. 2002. Ч.1. С. 129-131.

11. Герцензон А. А. История советского уголовного права. Москва : Юрид. изд-во МЮ СССР, 1947. 466 с.

12. Голенко О. Г. Банкрутство як злочин: історія виникнення в Україні та

сучасний стан в вітчизняному кримінальному праві. *Молодь в юридичній науці* : збірник тез та доповідей Перших Всеукраїнських осінніх юридичних читань студентів та аспірантів. Хмельницький: В-во ХІУП. 2002. С. 238–241.

13. Грек Б. М. Кримінально-правова відповідальність за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 220 с.

14. Грек Б. М. Фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства: кримінально-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2005/1. С. 116–126.

15. Грек Б. Банкрутство в Україні: минуле і сьогодення. *Право України*. 2004. № 6. С. 24–31.

16. Грушевський М. С. Історія України – Русі. В 11 т. Київ : Наук. думка. Т. 3. 1993. 382 с.

17. Гольмстен А. Х. Исторический очерк русского конкурсного процесса. Санкт-Петербург, 1889. 126 с.

18. Гольмстен А. Х. Исторический очерк русского конкурсного процесса. Санкт-Петербург, 1907. 292 с.

19. Дудоров О. О. Кримінальне право : навчальний посібник. За заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

20. Жалинский А.Е. Уголовная политика и социально-правовое мышление. Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 1985. С. 50–58.

21. Зацепин А. М. Эволюция законодательства об уголовной ответственности за неправомерные действия при банкротстве. *Правоохранительные органы: теория и практика*. Екатеринбург. 2008. № 2 (2). С. 38–43.

22. Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про банкрутство”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 42–43, ст. 378. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>

23. Закон України „Про відновлення платоспроможності боржника або

визнання його банкрутом”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 31. ст. 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

24. Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 40. ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

25. Закон України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 1. ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

26. Закон України „Про банки і банківську діяльність”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 5–6. ст. 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

27. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 25. ст. 263. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>

28. Закон України „Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо податкової реформи” № 71-VIII від 28.12.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19>

29. Закон України „Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні” № 770-VIII від 10.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-19>

30. Закон України „Про внесення змін до статті 201 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди частин вогнепальної зброї” № 2052-VIII від 18.05.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2052-19>

31. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов’язаних з банком осіб”. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 17. ст. 122. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/ru/218-19>

32. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку”. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 43. ст. 386. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/629-19>

33.Келина С. Г., Кудрявцев В. Н. Принципы советского уголовного права. Москва : Наука, 1988. 176 с.

34.Ключик Ю. В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов’язані з банкрутством в історичному аспекті. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 2 (64). 2019. С. 91–95.

35.Ключик Ю. В. Злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України в системі злочинів у сфері господарської діяльності. *Право та державне управління*. № 2 (35) том 2. 2019. С. 141–145.

36.Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>

37.Коржанський М. Й. Популярний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Наукова думка, 1997. 696 с.

38.Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

39.Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>

40.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Юридична думка, 2004. 656 с.

41.Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини : навчальний посібник. За заг. ред. В. М. Стратонова. Київ : Істина, 2007. 400 с.

42.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

43.Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини. За заг. ред. В. М. Стратонова. Київ : Істина, 2007. 400 с.

44.Кримінальне право (Особлива частина): підручник. За ред.

О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ: Елтон-2, 2012. Вип. 758 С. 32–40.

45.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. За заг. ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

46.Кримінальне право України: Загальна частина. За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-є видання, перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 496 с.

47.Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Під ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 496 с.

48.Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. За ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. Київ : Юридична думка, 2004. 656 с.

49.Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. За ред. М. І. Мельника, В.А. Климента. Київ : Юридична думка, 2004. 352 с.

50.Кримінальне право України. Особлива частина. За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ – Харків : Юрінком Інтер, Право. 2001. 494 с.

51.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те видання перероб. та допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

52.Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко. 3-те видання перероб. та допов. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

53. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. В. В. Сташис, В. Я. Тацій та інші. Видавничий дім „Ін Юре”, 2003р. 1315 с.

54.Круглова О. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства (аналіз складу злочину) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Інститут держави та права імені В. М. Корецького НАН України, відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою. Харків, 2005. 18 с.

55.Лазарева Н. М. Виникнення інституту неплатоспроможності суб'єктів господарювання та проблеми застосування законодавства про банкрутство під час кримінального провадження. *Молодий вчений*. № 8 (48). 2017. С. 364–368.

56. Ляпунова Н. М. Кримінальна відповідальність за приховування банкрутства і фіктивне банкрутство : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 18 с.

57. Мазур В. А. История России. 1917–1940. Хрестоматія. Под ред. М.Е. Главацкого. Екатеринбург : Уральский ун-т, 1993. 368 с.

58. Мишунин П. Г. Очерки по истории советского уголовного права (1917–1918 гг.). Москва : Госюриздат, 1954. 231 с.

59. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У 2 т. П. П. Андрушко, О. Ф. Бантишев, О. О. Бахуринська, П. С. Берзін, Т. В. Варфоломеєва та ін. За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. Київ : Атлетика: КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1. 964 с.

60. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2002. 936 с.

61. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 3-тє видання перероб. та допов. Київ : Атіка, 2004. 1056 с.

62. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-тє видання перероб. та допов. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.

63. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. У 2 т. Т. 1. 3-тє видання перероб. та допов. Київ : Алерта. КНТ. Центр учбової літератури, 2009. 962 с.

64. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины. Под ред. Н. И. Мельника, Н. И. Хавронюка. Київ : Каннон. А.С.К., 2002. 1216 с.

65.4 Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. Київ : Атіка, 2005 р.

66. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2002. 936 с.

67.Повар П. О. Історія розвитку законодавства про ліквідацію підприємств. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2007. Вип.77/78. С. 68–73.

68.Российское законодательство XI–XX вв. Законодательство Древней Руси. Под общ. ред. О. И. Чистякова. Москва, 1984. 430 с.

69.Сергиевский Н. Д. Преступление и наказание как предмет юридической науки. Москва, 1879. 112 с.

70.Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть Общая : лекции. Санкт-Петербург, 1902. Т. 1. 932 с.

71.Трут Д., Молчанов А. Електронне видання Юрист&Закон. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010933

72.Уголовное право. Особенная часть. Учебник для вузов. Отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова. Москва : Инфра-М-Норма, 1998. 768 с.

73.Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ 1885 года. Издано Н. С. Таганцевымъ. Санкт-Петербург : Государственная типографія, 1899. 900 с.

74.Фролова О. Г. Злочини, пов'язані з банкрутством, в Україні: кримінально-правова характеристика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 16 с.

75.Чернявський С.С. Становлення та розвиток інституту банківської неспроможності: історико-правовий аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2005. № 5. С. 282–296.

76.Чорна Ю.В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. Інститут економічно-правових досліджень Національна академія наук України. Київ, 2018. 292 с.

77.Шаповал О. В. Криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2017. 22 с.

78. Шевченко О. О. Історія держави і права України. Київ : Вен турі, 1996. 648 с.

79. Яковлєв О. О. Становлення та історичні аспекти розвитку інституту банкрутства в Україні. *Університетські наукові записки*. 2010. №2. С. 140–148.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКРУТСТВОМ

2.1. Об'єкт та предмет злочинів, пов'язаних з банкрутством

Однією з найсуттєвіших проблем України є слабкість та нестійкість її фінансової системи, що потребує ефективної кримінально-правової охорони. Користуючись нестабільністю політичної обстановки у державі активізувалися особи, які вчинюють злочини у сфері господарської діяльності, що становлять велику суспільну небезпеку для економіки будь-якої держави.

Стабільність фінансової системи держави залежить, зокрема, від стійкості системи банківської. В свою чергу, банківська система вважається стабільною при наявності таких умов:

- 1) якщо вона полегшує ефективний розподіл фінансових ресурсів у просторі та часі;
- 2) коли така система дозволяє здійснювати оцінку, котирування, розподіл та управління фінансовими ризиками;
- 3) якщо вона зберігає здатність виконувати ці найважливіші функції навіть за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій [81, с. 13].

На стан банківської системи впливають численні фактори – зовнішні, внутрішні, економічні, адміністративні тощо [126].

До зовнішніх причин на сьогодні відносять:

- 1) „призупинення темпів росту та нестабільність загальносвітової та внутрішньої економіки;
- 2) втрата довіри до банку, наприклад, від неправильного управління;
- 3) загальноекономічна ситуація, коли відбуваються масові паніки серед вкладників банківських установ;

4) рейдерські атаки, які цілеспрямовано направлені на знецінення активів банку, що в подальшому призводять до їх можливого продажу або ліквідації” [85, с. 17].

До внутрішніх причин відносять:

1) „недотримання законодавства, особливо в частині про підтримання необхідного рівня всіх показників;

2) обман органів влади, який викликаний приховуванням інформації від контролюючих суб’єктів про справжній стан із платоспроможністю фінансової установи;

3) некомпетентне керівництво, що залежить від рівня корпоративної культури установи;

4) спекуляція;

5) недоліки внутрішньобанківської системи, яка безпосередньо залежить від проведеної політики всередині установи” [85, с. 17].

Одним з вкрай негативних факторів, які впливають на фінансову систему є випадки кримінального банкрутства господарюючих суб’єктів (юридичних осіб) або фінансових установ (чи банків). І без того хитка економічна ситуація в країні потребує захисту, зокрема і кримінально-правового характеру.

Незважаючи на те, що правотворчість у частині оновлення вітчизняного кримінального законодавства про відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності вирізняється певною інтенсивністю, деякі питання щодо проблем кваліфікації злочинів, пов’язаних з банкрутством залишаються остаточно не вирішеними та потребують подальшого наукового пошуку. Так, існує нагальна необхідність детального дослідження складів злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України. Особливо це стосується визначення об’єктивних ознак даних злочинів.

Відповідно до ч. 4. ст. 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб’єктів права власності й господарювання та соціальну спрямованість економіки [49]. При цьому важливе місце відводиться захисту прав і законних інтересів кредиторів та інвесторів. Тож, можна зазначити, що

значну суспільну небезпеку для повноцінного розвитку економіки правової та демократичної держави представляють злочини у сфері господарської діяльності, відповідальність за які передбачено у розділі VII КК України [40, с. 116].

Єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Особливою частиною КК України, тобто сукупність встановлених законом про кримінальну відповідальність об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують певне суспільно небезпечне діяння (дію чи бездіяльність) як злочин [63, с. 44]. Тобто склад злочину включає в себе ряд елементів: обов'язкових, притаманних всім злочинам та факультативних – таких, що властиві лише окремим складам злочину (групі складів). У теорії кримінального права як обов'язкові елементи складу злочину виділяють об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону [48, с. 193].

Отже, за для ефективного застосування на практиці кримінально-правових норм, а, відповідно і протидії будь-якому злочину, перш за все необхідна його правильна кваліфікація.

Щодо злочинів у сфері господарської діяльності цей процес, певним чином, ускладнюється, що пов'язано з багатогранністю та неоднозначністю, а також бланкетним характером більшої частини диспозицій VII розділу КК України. Це ж стосується таких злочинних діянь – таких, як „Доведення банку до неплатоспроможності” (ст. 218-1 КК України), „Доведення до банкрутства” (ст. 219 КК України), „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” (ст. 220-1 КК України) та „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” (ст. 220-2 КК України). Вони не тільки торкаються інтересів значної частини суспільства, але й безпосередньо посягають на свободу господарської діяльності та на права кредиторів.

Частина 1 ст. 218-1 КК України визначає доведення банку до

неплатоспроможності як умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору [58].

У ч. 1 ст. 219 КК України наголошується, що доведенням до банкрутства є умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору [58].

Попередньо можна зазначити, що в цих нормах законодавець визначає об'єктивну сторону злочинів (вчинення активних дій), суб'єктивну сторону (умисний характер діяння, спеціальний мотив вчинення злочину: корисливий, інша особиста заінтересованість (інші особисті, тобто будь-які мотиви), бажання задовольнити інтереси третіх осіб), суб'єкт вчинення даних злочинних діянь (громадянин – засновник, учасник, службова особа суб'єкта господарської діяльності). Незважаючи на це всі ці елементи складу злочину потребують уточнення. Це стосується й об'єкта злочинів, пов'язаних з банкрутством.

Відповідно до ч. 1 ст. 220-1 КК України кримінально караним є діяння, яке полягає у внесенні керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей [58].

Стаття 220-2 КК України (ч. 1) передбачає кримінальну відповідальність за діяння, яке полягає у внесенні змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесенні у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердженні такої інформації, наданні такої інформації Національному банку України, опублікуванні чи розкритті такої

інформації в порядку, визначеному законодавством України, якщо ці дії вчинені з метою приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною [58].

Дані норми законодавець сконструював як злочини з формальним складом. Тобто у законі про кримінальну відповідальність не передбачено настання наслідків в результаті вчинення досліджуваних злочинів, що ніяким чином не знижує їхньої суспільної небезпеки. Лише особливо кваліфікований склад порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ч. 4, ст. 220-1 КК України) характеризується настанням наслідків у вигляді: неможливості ідентифікувати вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників; незаконного збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку; неможливість почати здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до Закону України „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”.

Тож у наведених нормах законодавець безпосередньо вказує на деякі обов'язкові елементи складів досліджуваних злочинів, зокрема на суб'єкта вчинення злочинів, потерпілого, та певним чином на об'єктивну та суб'єктивну сторони цих злочинних діянь. Крім того, якщо диспозиція ст. 218-1 КК України визначає доведення банку до неплатоспроможності як умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору [58], а відповідно ж до ст. 219 КК України доведенням до банкрутства є умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином - засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі

чи кредитору [58], то ґрунтуючись на аналізі наведених норм можна наголосити на їх певній ідентичності та охарактеризувати ст. 218-1 КК України як спеціальний вид доведення господарюючого суб'єкту до банкрутства (або неплатоспроможності).

Наведені норми характеризуються і іншими особливостями, зокрема щодо спеціального потерпілого яким є кредитор, тобто фізична або юридична особа, контролюючий орган чи інший державний орган, що мають фінансові вимоги (стосовно грошових зобов'язань) до банку, підтверджені у встановленому законом порядку документами [33].

Також певні складнощі викликає встановлення безпосереднього та додаткового об'єктів злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України.

Традиційно характеристику складу злочину розпочинають з визначення його об'єкту [5]. Встановлення об'єкту злочинів, пов'язаних з банкрутством є важливим теоретичним та практичним завданням, яке потребує поглибленого дослідження. Однак у наукових колах відсутня усталена думка щодо визначення самого поняття „об'єкт злочину”. Така ситуація зумовлена у тому числі тим, що більш-менш стала концепція, відповідно до якої об'єктом злочину є суспільні відносини (об'єкт злочину – це суспільні відносини, що охороняються законом про кримінальну відповідальність, та яким злочином заподіюється шкода, чи виникає загроза її заподіяння) [61, с. 131] останнім часом викликає сумніви та наукові дискусії серед сучасних учених.

Незважаючи на те, що вчення про об'єкт злочину є одним з найважливіших у науці кримінального права, оскільки саме він найбільшою мірою впливає на визначення інших об'єктивних та суб'єктивних ознак і є вихідним критерієм при кваліфікації злочину, слід погодитися з думкою С.Б. Гавриша, який слушно зазначав, що „жодна з концепцій об'єкта злочину не може вважатися єдино правильною, кожна з них має право на існування, оскільки має як позитивні, об'єктивно безперечні моменти, так і спірні або неприйнятні моменти, перш за все з методологічної точки зору” [20, с. 8].

Кожна позиція характеризує об'єкт злочину з того чи іншого ракурсу, та визначає різні його ознаки, але при цьому всі вони сприяють як найточнішому визначенню цієї правової категорії.

Позиції „об'єкт злочину – суспільні відносини” додержуються такі поважні науковці як В. І. Борисов, О. М. Готін, М. Й. Коржанський, Ю. О. Кучер, О. М. Миколенко, М. О. Мягков, А. О. Пінаєв, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, І. І. Чугунников та інші.

Так, наприклад В. Я. Тацій, відстоюючи цю позицію, зазначає, що „самі суспільні відносини, які виступають об'єктом злочину, мають об'єктивний характер, тобто існують незалежно від нашої свідомості, а тому й від самого кримінального закону, є первинними (першорядними) щодо нього” [118, с. 56; 119]. Тобто законодавець, визнаючи те чи інше діяння суспільно небезпечним, протиправним та встановлюючи за його вчинення кримінальну відповідальність керується необхідністю ставити під охорону закону про кримінальну відповідальність певні принципи сумісного існування окремих індивідуумів, та їх взаємовідносини у суспільстві. Разом з тим вчений визначає об'єкт злочину як „благо, якому злочином завдається реальна шкода чи створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди” [67, с. 98] (розуміючи під „благом” охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини).

Професор М. Й. Коржанський також зазначає, що „об'єктом злочину у кримінальному праві є суспільні відносини, які охороняються законом від злочинних посягань” [56, с. 147].

Упродовж значного періоду часу, в теорії кримінального права висувалася велика кількість й інших концепцій щодо визначення об'єкту злочину, які характеризують його як: цінності (Є. В. Фесенко) [134], блага Н. Ф. Кузнецова, С. Б. Гавриш, А. В. Наумов) [21, 95], правовідносини (С. Я. Лихова) [79], інтерес (Б. С. Никифоров) [96] і, навіть – людину (З. А. Незнамов, Г. П. Новосьолов, І. Я. Козаченко) [132].

Так, наприклад Є. В. Фесенко, визначаючи об'єкт злочину як певні

цінності зовнішнього світу, пропонує їхню власну структуру: цінність – це:

- 1) „потерпілий;
- 2) інтереси та права осіб;
- 3) соціальні зв'язки;
- 4) предмети (матеріальні блага);
- 5) нематеріальні блага, які належать потерпілим” [134, с. 76].

Хоча така класифікація свідчить про те, що науковець розцінює об'єкт не лише як цінності, але й як блага. Щодо останнього, то С. Б. Гавриш відносить до благ, які охороняє кримінальний закон, матеріальні явища: життя, здоров'я, гідність, майно, природні об'єкти. Науковець відстоює концепцію „об'єкт злочину – це правове благо як визначена цінність” [21, с. 13].

Схожій позиції дотримуються В. М. Куц та А. Ф. Зелінський, які вважають, що об'єктом злочину слід визнавати охоронювані законом блага людини та суспільства [77].

Науковець С. Я. Лихова, розцінюючи об'єкт злочину як правовідносини у певній сфері, висловлює думку, що „в результаті вчинення злочину деформуються, змінюються або знищуються не суспільні відносини в цілому, а правові відносини, які є різновидом суспільних відносин” [80, с. 27].

Важливе місце в науці кримінального права займає проблема „інтересу”, як об'єкту злочину. У радянський період вперше даний термін для визначення об'єкту злочину застосував Б. С. Никифоров. Вчений зазначав, що об'єкт злочину – це той суспільний інтерес, проти якого спрямовано злочин і який береться під захист кримінальним правом [96, с. 4].

Досліджуючи цю теорію В. Я. Тацій визначає три основних напрями використання поняття інтересу у кримінальному праві.

1. Інтерес є одним із основних структурних елементів суспільних відносин і разом з тим виступає як об'єкт злочину.
2. Інтерес і суспільні відносини – це різні поняття, а тому категорія „інтерес” не може бути використана для визначення об'єкта злочину.
3. Інтерес – не тільки елемент суспільних відносин, який відображає його

сутність, але й фактично самі суспільні відносини [118, с. 49].

Науковці Г. П. Новосьолов, І. Я. Козаченко, З. А. Незнамов зазначали, що „об’єктом злочину є людина, проти якої спрямовані дії інших суб’єктів суспільних відносин” [132, с. 132–133]. Тобто, відповідно до цієї теорії, об’єкт злочину – це окремі особи, матеріальні або нематеріальні цінності яких, будучи поставлені під кримінально-правову охорону, піддаються злочинному впливу.

Власне, відмінне від інших, уявлення про об’єкт злочину має В. М. Трубников. Учений пропонує назвати суспільні відносини „соціальною оболонкою” та вважати їхнім первинним об’єктом злочинного посягання, а реальні об’єкти у вигляді вторинних об’єктів, які знаходяться всередині цієї соціальної оболонки [122, с. 88], а також вважає за доцільне визнавати об’єктом будь-якого злочину права та свободи людини і громадянина, охоронювані законом [123, с. 14]. Тобто, досліджуючи цю проблему, В. М. Трубников розглядає первинний та вторинний об’єкти злочинів – злочин спочатку посягає або руйнує соціальну оболонку людини, внаслідок чого стає доступним ще один об’єкт, який знаходиться всередині цієї оболонки – майно, здоров’я, життя тощо [124, с. 87]. Можна зазначити, що така теорія походить від позиції „об’єкт злочину – цінності”, й зокрема – цінності соціальні (все те, що є цінним для соціуму в цілому: життя людини, її здоров’я, фізична та психічна недоторканість, безпека (громадська, національна, безпека людства), мир, довкілля, норми моралі, воля, честі та гідності особи тощо).

Аналізуючи наведені вище теорії, ми доходимо висновку, що найбільш прийнятною думкою була б та, відповідно до якої об’єкт злочину – це соціальні цінності та блага, як складова охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, яким злочином завдається реальна шкода чи створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди.

Зазвичай для визначення видів об’єкту злочину застосовується „вертикальна класифікація” [63, с. 44-47], відповідно до якої виокремлюються об’єкти:

1. Загальний – сукупність усіх суспільних відносин, які охороняються

законом про кримінальну відповідальність [70, с. 34].

Правильне розуміння загального об'єкту дає можливість відокремлення злочинів від незлочинних дій, оскільки об'єктом кримінально-правової охорони є найбільш важливі суспільні відносини.

2. Родовий – об'єднує групу однорідних та взаємопов'язаних суспільних відносин, на які посягає визначений ряд злочинів [63, с. 45].

Так, наприклад, родовим об'єктом об'єднані у певну групу: злочини проти основ національної безпеки України (Розділ I КК України) родовим об'єктом яких виступають суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України; злочини проти власності (Розділ VI КК України) – родовим об'єктом є відносини власності; злочини проти громадської безпеки (Розділ IX КК України), родовий об'єкт – громадська безпека, тобто стан захищеності життєдіяльності людей від джерел підвищеної небезпеки [72, с. 23, с. 286].

3. Безпосередній – конкретні суспільні відносини та блага, проти яких спрямовано злочин [70, с. 35].

Іноді виокремлюють також видовий об'єкт злочину, який є частиною родового об'єкту що об'єднує в його межах групу близьких між собою суспільних відносин [61].

Окрім вертикальної класифікації у теорії кримінального права існує ще й „горизонтальна”, відповідно до якої безпосередні об'єкти злочинів поділяються на основні, додаткові та факультативні.

Під основним безпосереднім об'єктом розуміються суспільні відносини, яким при вчиненні злочину завжди спричиняється збиток [63].

Додатковий безпосередній об'єкт – суспільні відносини, яким спричиняється збиток поряд з основним об'єктом [66].

Факультативний – суспільні відносини, які поставлено під кримінально-правову охорону, але при вчиненні цього злочину не обов'язково ставляться під загрозу [66].

Отже, проведемо аналіз об'єкту злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України відповідно до наведеної класифікації.

В юридичній науці та практиці існують багато визначень понять об'єкту злочинів, пов'язаних з банкрутством (ст.ст. 218-221 КК України) та різні їхні характеристики.

Статті, які передбачають відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством, законодавець розташував у розділі VII Особливої частини КК України „Злочини у сфері господарської діяльності”, цим визначивши, що їхнім родовим об'єктом виступають суспільні відносини, які утворюють систему господарювання, визначають порядок виробництва, розподілу та використання матеріальних цінностей, товарів, благ, природних ресурсів, а також надання послуг господарюючими суб'єктами [68, 134].

Щодо поняття, сутності та системи господарських злочинів, а також їхнього родового об'єкту, то можна зазначити, що підходи до вирішення зазначених питань у вітчизняній правовій доктрині є неоднозначними. Так М. Й. Коржанський характеризував розглядувані злочини як посягання на суспільні відносини, що утворюють систему господарювання і визначають порядок виробництва, розподілу і використання матеріальних цінностей, благ і природних ресурсів [54, с. 289]. При цьому науковець не систематизував господарські злочини, а брав за основу їх розподіл у КК України, а також не вказував на можливість реалізації підприємницької діяльності.

Дослідники В. М. Стратонов та О. С. Сотула визначають злочини у сфері господарської діяльності таким чином: „це передбачені кримінальним законодавством суспільно небезпечні діяння, що посягають на суспільні відносини, які складаються щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та послуг. При цьому як родовий об'єкт даних злочинів вказується група однорідних взаємопов'язаних суспільних відносин у процесі нормальної господарської діяльності з виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та послуг [61, с. 259]. Науковці розподіляють господарські злочини на дев'ять основних груп:

- 1) злочини у сфері грошового обігу, валютного регулювання та валютного контролю (статті 199, 200, 207-209, 214);

2) злочини у сфері мобілізації коштів до бюджетів та державних цільових фондів (статті 202, 204, 212, 212-1);

3) злочини у сфері розподілу і використання бюджетних коштів (статті 210, 211);

4) злочини у сфері обороту державного комунального майна (статті 233–235);

5) злочини у сфері забезпечення свободи господарської діяльності, недопущення монополізму і недобросовісної конкуренції (статті 206, 228, 229, 231–232);

6) злочини у сфері забезпечення прав і законних інтересів споживачів товарів і послуг (статті 217, 225–227);

7) злочини у сфері виготовлення і використання документів у господарській діяльності (статті 215, 216, 223, 224);

8) злочини, які вчинюються у процесі банкрутства суб'єктів господарської діяльності (статті 218-221);

9) інші злочини у сфері господарської діяльності (статті 201, 203, 205, 222, 231) [61, с. 260].

Хоча далеко не всі з зазначених злочинів полягають саме у посяганні на суспільні відносини щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та послуг. Прикладом можуть слугувати злочинні діяння, які посягають на бюджетну систему України.

Як передбачено кримінальним законодавством, суспільно небезпечні посягання на врегульовані державою відносини у сфері господарської (підприємницької) діяльності з виробництва суб'єктами господарювання товарів та іншої продукції, виконання робіт, надання послуг та посягання на фінансову діяльність держави визначав господарські злочини П. П. Андрушко [3, с. 29]. Характеризуючи таким чином розглядувані злочини автор, разом з тим, виділяє серед них окремо такі, що посягають на фінансову діяльність, в той час як остання не охоплюється родовим об'єктом таких посягань.

Як родовий об'єкт злочинів, включених до сьомого розділу Особливої частини КК України В. Я. Тацій, В. М. Кириченко та О. І. Перепелиця вказують суспільні відносини у сфері господарської діяльності, зміст яких характеризується тим, що вони виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг [62, с. 185].

Отже, можна дійти висновку, що господарські злочини посягають на суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації господарської (підприємницької) діяльності щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання продукції або благ, надання послуг та виконання робіт.

Щодо визначення родового об'єкту злочинів, пов'язаних з банкрутством, у доктрині кримінального права також немає єдності думок. Здебільшого даний об'єкт визначається відповідно до наукових концепцій щодо об'єкту злочину та положень господарського законодавства.

Так О. Г. Фролова родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності, ґрунтуючись на положеннях Господарського кодексу України, вказує: „соціальні зв'язки між суб'єктами господарювання у сфері суспільного виробництва, діяльність яких спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність” [135, с. 14; 137].

Більшість авторів визначають родовий об'єкт злочинів, пов'язаних з банкрутством, а також всіх злочинів у сфері господарської діяльності, як суспільні відносини, які складаються у сфері здійснення господарської діяльності. Такої думки додержується Г. Є. Болдарь, вказуючи родовим об'єктом цих злочинів „суспільні відносини, що забезпечують правовий господарський порядок в Україні” [14, с. 18; 16].

Учена О. О. Круглова вважає, що таким об'єктом є „суспільні відносини, що складаються у сфері здійснення господарської діяльності” [75, с. 15].

Дослідниця Н. М. Ляпунова визначає родовим об'єктом розглядуваних злочинів „ринкову систему господарювання, яка відбиває ринкові відносини, засновані на врегульованій нормами права взаємодії всіх суб'єктів

підприємницької діяльності” [82, с. 14; 83].

На нашу думку, задля більш чіткого розуміння родового об’єкту злочинів у сфері господарської діяльності, а, отже і злочинів, пов’язаних з банкрутством, необхідно охарактеризувати таке основоположне поняття як „господарська діяльність”.

Поняття господарської діяльності визначається в ст. 3 Господарського Кодексу України, а саме „господарська діяльність – діяльність суб’єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб’єкти підприємства – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність)” [23].

Тож можна виокремити види господарської діяльності.

1. Комерційна – що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку.

До комерційної господарської діяльності відноситься підприємництво – тобто самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб’єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [23].

2) Некомерційна – яка здійснюється без мети одержання прибутку.

Під некомерційною господарською діяльністю розуміється самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб’єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку [23].

3) Господарське забезпеченням діяльності не господарюючих суб’єктів – діяльність не господарюючих суб’єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за

участі або без участі суб'єктів господарювання [23].

Характеризуючи господарську діяльність науковці, зазвичай, зазначають, що така діяльність:

- полягає у виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб;
- виконується на професійних засадах;
- результати господарської діяльності мають реалізовуватися за плату, тобто функціонувати як товар;
- така діяльність поєднує як приватні інтереси виробника, так і публічні інтереси (держави, суспільства, значних верств населення тощо) [142, с. 22].

Тож господарська діяльність є суспільно корисною діяльність суб'єктів господарювання, яка полягає у виготовленні (створенні) та реалізації (оплатній чи безоплатній) продукції, виконанні робіт чи наданні послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність, з метою отримання прибутку чи без такої мети.

Відповідно до положень Розділів VI та VII Господарського Кодексу України видами господарської діяльності є:

1. Господарсько-торговельна діяльність, тобто така, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їхню реалізацію через надання відповідних послуг.

2. Агентська діяльність, тобто комерційне посередництво, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання під час здійснення ними господарської діяльності способом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє. Комерційне посередництво є підприємницькою діяльністю.

3. Перевезення вантажів – господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та

повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами.

4. Капітальне будівництво, тобто будівництво об'єктів виробничого та іншого призначення, підготовка будівельних ділянок, роботи з обладнання будівель, роботи з завершення будівництва, прикладні та експериментальні дослідження і розробки тощо, які виконуються суб'єктами господарювання для інших суб'єктів або на їх замовлення та здійснюються на умовах підяду.

5. Інноваційна діяльність – діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

6. Комерційна концесія, у випадках, коли одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується додержувати умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.

7. Зовнішньоекономічна діяльність – господарська діяльність, під час здійснення якої майно та (або) робоча сила перетинають митний кордон України.

8. Фінансове посередництво – діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюють установи банків та інші фінансово-кредитні організації [23].

Тобто здійснення фінансового посередництва є також здійсненням банківської діяльності. Відповідно ж до ст. 2 Закону України „Про банки і банківську діяльність” банківською діяльністю є залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [36].

Тобто діяльність банків, фінансових організацій та фінансових установ охоплюється поняттям „господарська діяльність”. Вона полягає у здійсненні дій, пов’язаних з отриманням і перерозподілом фінансових коштів та спрямована на отримання прибутку. А, отже, законодавець цілком виправдано помістив статті 218-1, 219, 220-1 та 229-2 у VII КК України „Злочини у сфері господарської діяльності”. Родовим об’єктом злочинів, пов’язаних з банкрутством є сукупність відносин, які складаються у сфері господарської діяльності, тобто таких, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, виконання робіт та надання послуг (зокрема й фінансових).

Безпосередній об’єкт злочинів, пов’язаних з банкрутством, також визначається по-різному. Здебільшого особлива увага звертається на наявність певних фінансових зобов’язань у суб’єкта господарської діяльності, банка, фінансової установи чи фінансової організації. Наприклад, А. М. Ришелюк, об’єктом злочинів, пов’язаних з банкрутством, вказує встановлений законодавством порядок здійснення господарської діяльності в частині забезпечення інтересів громадян, юридичних осіб та держави від ризиків, пов’язаних з неплатоспроможністю (стійкою фінансовою неспроможністю) суб’єктів господарської діяльності, яка юридично фіксується під час розгляду справ про банкрутство такого суб’єкта [91, с. 542].

Досліджуючи безпосередній об’єкт злочинів, в’язаних з банкрутством О. Г. Фролова характеризує його як „інтереси окремих громадян – членів суспільства, юридичних осіб, держави, у тому числі засновників (власників, учасників, членів) підприємства-боржника, осіб, що знаходяться у родинних стосунках з заінтересованими особами стосовно боржника тощо” [135, с. 14]. Це є слушна думка, оскільки, наприклад, вчиненням злочинів доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства одразу спричиняються два небезпечних наслідки: доведення до банкрутства (фінансової неспроможності) та спричинення великої матеріальної шкоди державі чи кредитору.

Науковець Г. Є. Болдарь основним безпосереднім об'єктом незаконних дій у разі банкрутства визначає суспільні відносини:

1) „які забезпечують встановлений законом порядок відправлення правосуддя в частині одержання господарським судом достовірної інформації про майновий стан суб'єкта господарювання, стосовно якого розглядається справа про банкрутство, а також у частині обов'язкового виконання рішень господарського суду;

2) власності;

3) які забезпечують правомірну службову діяльність апарату управління суб'єкта господарювання, стосовно якого знаходиться у провадженні справа про банкрутство” [14, с. 18; 15].

Дослідниця О. О. Круглова безпосереднім об'єктом злочину доведення до банкрутства вважає „суспільні відносини, котрі забезпечують здійснення ефективної, правомірної господарської діяльності, яка надає можливість виконання суб'єктом господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед кредиторами” [75, с. 16].

А науковець Н. М. Ляпунова наголошує на тому, що виявлення безпосереднього об'єкту в складах приховування банкрутства і фіктивного банкрутства має відбуватися „шляхом встановлення всіх елементів суспільних відносин, яким дані злочини заподіюють шкоду” [82, с. 15].

У дисертаційному дослідженні „Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину” Є. М. Василін наголошує, що безпосереднім об'єктом цього злочину є „суспільні відносини, які забезпечують реалізацію прав кредиторів банку щодо задоволення їхніх вимог за рахунок майна банку, а також державних інтересів, які можуть бути порушені в результаті визнання банку неплатоспроможним [17, с. 13].

У своїх наукових дослідженнях Б.М. Грек характеризує об'єкт даних злочинів як встановлений законодавством порядок здійснення господарської діяльності, що убезпечує інтереси громадян, юридичних осіб та держави від

ризиків, пов'язаних з неплатоспроможністю (стійкою фінансовою неспроможністю) суб'єктів господарської діяльності, яка юридично зафіксована під час розгляду справ про банкрутство такого суб'єкта [25; 26; 27].

Також безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства визначаються суспільні відносини, котрі забезпечують здійснення ефективної, правомірної господарської діяльності, яка надає можливість виконання суб'єктом господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед кредиторами [75, с. 7].

Тож безпосередній об'єкт злочинів, пов'язаних з банкрутством, визначається і як відносини у різних сферах діяльності господарюючих суб'єктів (банків, фінансових установ чи організацій), і як певні блага (зокрема – власність).

Найбільш прийнятною, на нашу думку, є позиція, відповідно до якої безпосереднім об'єктом досліджуваних злочинів є суспільні відносини у сфері виконання суб'єктами господарської діяльності своїх фінансових зобов'язань [68, с. 208].

З іншого боку, злочини, передбачені статтями 218-1 – 220-2 не просто містяться у розділі Особливої частини КК України „Злочини у сфері Господарської діяльності”, але і вчинюються у певній сфері господарської діяльності (у сфері: банкрутства, банківської діяльності та фінансових відносин). Тож постає питання не тільки про визначення їхнього родового об'єкта, але й видового.

Як слушно зазначають деякі науковці (Н. О. Гуторова, М. Й. Коржанський, Є. О. Фролов та ін.) поряд із загальним, родовим та безпосереднім об'єктами злочину доцільно виокремлювати також і підгруповий (видовий) об'єкт, який співвідноситься з родовим як частина й ціле і який є своєрідним „ланцюжком”, який об'єднує родовий і безпосередній об'єкти та визначає фактичні, соціальні та юридичні ознаки злочинів (чи їх груп), які посягають на один і той самий родовий об'єкт [52].

Для злочинів, пов'язаних з банкрутством, як видовий об'єкт розглядають:

1) взаємовідносини між членами суспільства, які виникають у процесі здійснення господарської діяльності у частині забезпечення захисту законних прав та інтересів (як майнових так і немайнових) кредиторів, держави, а також окремих громадян від неплатоспроможності (стійкої фінансової неспроможності) суб'єктів господарської діяльності, яка юридично фіксується під час розгляду справ про банкрутство такого суб'єкта [137];

2) суспільні відносини, котрі складаються у сфері фінансової неспроможності та пов'язані з виконанням суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед кредиторами [75].

Але здебільшого, такі визначення давалися науковцями до внесення змін у розділ VII КК України в 2011 р., коли ще відповідальність за вчинення розглядуваних злочинів регулювалася статтями: 218 „Фіктивне банкрутство”, 219 „Доведення до банкрутства”, 220 „Приховування банкрутства”, 221 „Незаконні дії у разі банкрутства”. Тож склади злочинів, передбачені статтями 218-1, 220-1, 220-2 не враховувались.

Посягання при вчиненні вказаних злочинів вчинюється, перш за все, на суспільні відносини у сфері банкрутства, банківської діяльності та фінансових відносин.

Банкрутством є визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [33].

Банківська діяльність полягає у залученні у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [33].

Кредитором банку є юридична або фізична особа, яка має документально підтвержені вимоги до банку щодо його майнових зобов'язань [33]. Тобто фізичні та юридичні особи, грошові кошти яких залучаються у вклади та розміщення від імені банку, виступають кредиторами останнього.

Фінансові відносини – це врегульовані нормами фінансового права

суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних прав і обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері фінансової діяльності держави.

Фінансові відносини підприємств можна об'єднати в чотири групи. Це такі відносини:

- 1) „з іншими підприємствами і організаціями;
- 2) усередині підприємства;
- 3) усередині об'єднань підприємств: з організацією, всередині фінансово-промислових груп, а також холдингу;
- 4) з фінансово-кредитною системою – бюджетами і позабюджетними фондами, банками, страхуванням, біржами, різними фондами” [33].

Із зазначеного видно, що в першу чергу, злочини, пов'язані з банкрутством (доведення банку до неплатоспроможності; доведення до банкрутства; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи) посягають на фінансові інтереси кредиторів. Тож видовим об'єктом даних злочинів необхідно визнавати суспільні відносини у сфері виконання господарюючими суб'єктами, банками, фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань.

Безпосередній об'єкт злочину – частина родового об'єкту. Визначаючи даний вид об'єкту злочину для злочинних діянь, передбачених статтями 218-1 – 220-2 КК України, необхідно враховувати конкретні суспільні відносини, блага та цінності, на які посягають ці злочини. Також, поряд з основним безпосереднім об'єктом злочину слід виявляти і його додаткові (обов'язкові (чи необхідні) та факультативні).

Так, наприклад, злочин, передбачений ст. 218-1 КК України, в першу чергу, зазіхає на суспільні відносини, що забезпечують права й інтереси держави, фізичних та юридичних осіб (суб'єктів господарської діяльності),

пов'язані з ризиками неплатоспроможності суб'єктів господарської діяльності, оскільки, в першу чергу неплатоспроможність банку, неможливість здійснити належні виплати кредиторам, негативно відбивається на фінансових інтересах вказаних осіб. Тож основним безпосереднім об'єктом цього злочину є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини в частині забезпечення кредиторів від ризику неплатоспроможності банку. З іншого боку, кримінальна відповідальність за розглядуваний злочин настає лише у разі спричинення діями винного великої матеріальної шкоди державі або кредитору. При цьому такі наслідки можуть бути лише матеріального характеру. Тим самим злочин зазіхає також і на відносини власності які являють собою складну та багатогранну категорію, котра виражає сукупність всіх суспільних відносин.

Юридичним вираженням відносин власності є право власності, тобто врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном [90, с. 368]. У свою чергу, поняття „власність” характеризується не тільки як суспільні відносини, у яких одні особи – власники – ставляться до речей як до своїх, а всі інші – не власники – мають ставитися до них як до чужих й утримуватися від будь-яких зазіхань на ці речі, але і як сукупність відносин між суб'єктами господарювання щодо привласнення умов та результатів виробництва, матеріальних і духовних благ [133, с. 64]. Отже, як додатковий (обов'язковий) об'єкт доведення банку до неплатоспроможності, на нашу думку, слід розглядати відносини власності.

Реалізація об'єктивної сторони такого злочину як „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” полягає, зокрема, у внесенні змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесенні у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей. Тож цей злочин посягає на інтереси потенційних кредиторів. Відповідно безпосереднім об'єктом цього злочину мають визнаватися суспільні відносини у сфері виконання банком своїх фінансових зобов'язань. Додатковим обов'язковим

об'єктом даного злочинного діяння можуть виступати інтереси та нормальна діяльність вказаної фінансової установи чи господарюючого суб'єкта, а факультативним – відносини власності.

Щодо визначення безпосереднього об'єкту злочинів, пов'язаних з банкрутством, слушною представляється класифікація, яку надає О.О. Дудоров, відповідно до якої злочини, передбачені ст.ст. 218-1 доведення банку до неплатоспроможності; 219 доведення до банкрутства; 220-1 порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності та ст. 220-2 фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи відносяться до такої групи господарських злочинів як злочини проти прав кредиторів [31, с. 606]. Дійсно, злочини, передбачені ст.ст. 218-1 та 219 (частини перші) завдають великої матеріальної шкоди державі або кредитору. Це є суспільно небезпечні наслідки даних злочинних діянь. Склади ж злочинів передбачених ст.ст. 220-1 та 220-2 сконструйовано як формальні (коли законодавець обмежується описом суспільно небезпечного діяння залишаючи поза межами складу злочину суспільно небезпечні наслідки). В той же час ч. 4 ст. 220-1 передбачається вчинення дій, що полягають в умисному пошкодженні або знищенні керівником або іншою службовою особою банку бази даних про вкладників або вчиненні дій, які унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників, або вчиненні дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до Закону України „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”. У такому випадку під загрозу також ставляться законні інтереси кредиторів (вкладників). Разом з тим, злочин є пов'язаним з неплатоспроможністю (або банкрутством) банку. Тож можна зазначити, що порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку

формування звітності є суспільно небезпечним діянням у сфері банкрутства, спрямованим проти законних інтересів кредиторів (вкладників).

Визначаючи родовий об'єкт злочину, передбаченого ст. 220-1 КК України, ми вказували, що оскільки він є одним зі злочинів у сфері господарської діяльності, то відповідно його родовим об'єктом виступає сукупність відносин, які складаються у сфері господарської діяльності, тобто таких, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, виконання робіт та надання послуг. А, враховуючи зазначене вище, можна дійти висновку і стосовно безпосереднього об'єкту цього злочину.

Оскільки порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності вчинюється у сфері банкрутства та спрямований проти законних інтересів кредиторів, його безпосереднім основним об'єктом є суспільні відносини у сфері виконання банком своїх фінансових зобов'язань. Крім того, хоча злочинне діяння, передбачене ст. 220-1 КК України сконструйовано як злочин з формальним складом (тобто його складом не охоплюються суспільно небезпечні наслідки), одним з таких наслідків може бути спричинення майнової шкоди вкладникам, а відповідно до ч. 4 – зокрема і через неможливість здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку. Тож факультативним безпосереднім об'єктом порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності можуть виступати відносини власності.

Отже, ми визначаємо об'єкт злочину як соціальні цінності та блага, як складова охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, яким злочином завдається реальна шкода чи створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди. Тож на наш погляд, найбільш прийнятною є позиція, відповідно до якої безпосереднім об'єктом досліджуваних злочинів є суспільні відносини у сфері виконання суб'єктами господарської діяльності (банками, фінансовими установами чи організаціями) своїх фінансових зобов'язань, особливо враховуючи, що злочини, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України як наслідок злочину передбачають спричинення великої

матеріальної шкоди державі чи кредиторю. Хоча злочини, передбачені статтями 220-1 та 220-2 КК України, за конструкцією складу є формальними, однак безнаслідкових злочинів не існує. Вчинення дій, передбачених ст. 22-1, таких як внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей або внесення керівником або іншою службовою особою банку у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, завідомо неправдивих відомостей ускладнюють у подальшому роботу банку та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо ідентифікації вкладника, і відповідно і процес виконання перед вкладником (вкладниками) фінансових зобов'язань. Ч. 4. розглядуваної норми передбачає умисне пошкодження або знищення керівником або іншою службовою особою банку бази даних про вкладників або вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників, або вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до Закону України „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”.

Злочин, передбачений ст. 220-2 вчинюється з метою приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною, що також, звісно, ускладнює виконання установою (організацією) свої фінансових зобов'язань. Тож цей злочин посягає на майнові права кредиторів – на відносини власності.

Підсумовуючи зазначене, автор доходить нижчезазначених висновків:

1. Родовим об'єктом злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, є сукупність відносин, які складаються у сфері господарської діяльності, тобто таких, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, виконання робіт та надання послуг (зокрема і фінансових).

2. Видовим об'єктом розглядуваних злочинів є суспільні відносини у сфері виконання господарюючими суб'єктами, банками, фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань.

3. Основним безпосереднім об'єктом досліджуваних злочинів виступає:

а) для протиправних діянь, передбачених статтями 218-1, 220-1 КК України – суспільні відносини у сфері виконання банком своїх фінансових зобов'язань;

б) для злочину, передбаченого ст. 219 КК України – суспільні відносини у сфері виконання господарюючими суб'єктами своїх фінансових зобов'язань;

в) для злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України – суспільні відносини у сфері виконання фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань.

Як додатковий обов'язковий об'єкт злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України визначаються відносини власності, які, в той же час можуть виступати додатковим факультативним об'єктом злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2 КК [44, с. 137-138].

Від предмету злочинного посягання (об'єкт злочину) слід відрізнити предмет злочину, тобто певну річ матеріального світу, з приводу якої або у зв'язку якою вчинюється злочин [9, с. 110]. Цей факультативний елемент злочину може бути безпосередньо вказаний у назві або у диспозиції статті чи впливати з її змісту. Предметом злочину можуть виступати майно, документи, національна або іноземна валюта, зброя, певна інформація тощо.

До предмета злочину необхідно відносити тільки певні речі, передбачені КК України в тій або іншій статті (або іншим нормативним актом) а не будь-які інші цінності [106].

Оскільки ж предметом злочину може виступати лише певна річ, то предмет завжди є матеріальною ознакою злочину [88]. Крім того, предмет злочину, найчастіше, безпосередньо вказується в самому законі про кримінальну відповідальність. У такому випадку він є обов'язковою ознакою складу злочину та підлягає обов'язковому встановленню при притягненні особи

до відповідальності.

Ознаки предмета злочину визначаються у КК України різними способами, вибір яких, здебільшого, залежить від характеру вчинення злочину, та від особливостей його предмета.

У науці кримінального права виникає питання про місце предмета в складі конкретного злочину. У наукових кругах переважає думка, що „предмет злочину не може бути самостійною ознакою складу злочину, оскільки останній є сукупністю таких обов'язкових елементів як: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони і суб'єкта злочину. Відсутність хоча б одного з цих елементів виключає склад злочину і, отже, кримінальну відповідальність. Якщо ж предмет злочину є не обов'язковим, а факультативним стосовно загального поняття складу злочину, то його можна називати лише ознакою, а не елементом складу злочину” [106].

Більшість зі злочинів у сфері господарської діяльності є предметними [53, с. 270]. Серед злочинів, пов'язаних з банкрутством, предметними можна назвати порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК України) та фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220-2 КК України).

Необхідно зазначити, що предметом злочину, передбаченого ст. 220-1 КК України, відповідно до диспозиції даної норми, виступають:

- завідомо неправдиві відомості, що вносяться до бази даних про вкладників (ч. 1 ст. 220-1);
- завідомо неправдиві відомості, що вносяться у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ч. 3 ст. 220-1);
- база даних про вкладників (яка зазнає пошкодження або знищення) (ч. 4 ст. 220-1).

Завідомо неправдиві відомості – відомості, які надаються вказаним у розглядуваній статті адресатам і є такими, що містять неправдиву інформацію

про вкладників [41, с. 235].

Вкладник – особа, яка зробила фінансовий вклад (депозит) – кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору [36].

Фондом гарантування вкладів фізичних осіб є установа, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків у випадках, встановлених ЗУ „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” [32].

Кожен банк є учасником Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Така участь є обов’язковою. Банк набуває статусу учасника Фонду в день отримання банківської ліцензії. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб має право на безоплатне одержання від банку інформації про його діяльність, а відповідно і про вкладників. У п. 7 ст. 17 вказаного Закону наголошується на тому, що учасник Фонду зобов’язаний вести базу даних про вкладників у порядку визначеному Фондом, із забезпеченням можливості щоденного формування інформації про вкладників з урахуванням відомостей, відображених у базі даних, щодо відсотків за вкладами фізичних осіб [32].

Під базою даних про вкладників розуміється сховище даних програмно-апаратного комплексу як частини системи автоматизації роботи банку, що забезпечує накопичення, збереження, належне використання інформації про вкладників, необхідної для здійснення Фондом виплат гарантованих сум відшкодувань [110].

Виходячи зі змісту ст. 220-2 КК України предметом фальсифікації фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи виступають фінансові документи та документи щодо звітності фінансової організації виступають:

- 1) документи бухгалтерського обліку;

- 2) реєстри бухгалтерського обліку;
- 3) документи (у будь-якій формі) щодо звітності фінансової установи [42, с. 177].

Як вказує І. В. Бардіна: „фінансово-господарська діяльність організації супроводжується виконанням численних операцій. З цією метою застосовується елемент методу бухгалтерського обліку документації, тобто основний спосіб спостереження за господарською діяльністю організації, її первинного контролю” [6, с. 79]. Документування є першим етапом бухгалтерського обліку саме від якості, достовірності, повноти та оперативності якого залежить увесь процес обліку.

Відповідно до п. 44.1 ст. 44 Податкового кодексу України для цілей оподаткування платники податків зобов'язані вести облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань, на підставі первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків і зборів, ведення яких передбачено законодавством [102].

Документ – це матеріальний носій інформації, що засвідчує факт здійснення господарської операції. Під бухгалтерським документом розуміють інформаційну основу бухгалтерського обліку, що включає первинні документи, облікові реєстри, форми звітності [121, с. 11].

Первинним документом є документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення (ст. 1 Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. № 996-XIV) [34].

Під обліковими реєстрами розуміються носії спеціального формату (паперові, електронні) у вигляді відомостей, ордерів, книг, журналів, машинограм тощо, призначені для хронологічного, систематичного або комбінованого нагромадження, групування та узагальнення інформації з первинних документів, що прийняті до обліку [86].

До основних форм звітності належать:

- фінансова звітність; податкова звітність;
- звітність з ЄСВ (єдиного соціального внеску);
- звітність з пенсійного збору;
- статистична звітність.

Реєстри бухгалтерського обліку – це носії інформації спеціального формату і будови, призначені для реєстрації, групування і узагальнення господарських операцій, оформлених відповідними первинними документами [7, с. 48].

Отже, відповідно до зазначеного предметом злочину, що полягає в порушенні порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК України) є:

- завідомо неправдиві відомості, що вносяться до бази даних про вкладників;
- завідомо неправдиві відомості, що вносяться у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- база даних про вкладників (яка зазнає пошкодження або знищення).

Предметом фальсифікації фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220-2 КК України) виступають: документи бухгалтерського обліку; реєстри бухгалтерського обліку; документи (в будь-якій формі) щодо звітності фінансової установи.

2.2. Об'єктивна сторона злочинів, пов'язаних з банкрутством

Об'єктивна сторона є обов'язковим елементом складу злочину. Це зовнішнє вираження акту суспільно небезпечної поведінки особи. Як зазначає

М. В. Володько, об'єктивна сторона складу злочину – сукупність передбачених законом про кримінальну відповідальність ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови цього посягання [2, с. 88]. Таке визначення дійсно достатньо чітко характеризує розглядуваний елемент складу злочину.

Слід зазначити, що об'єктивна сторона злочину, як і всяка правова категорія, має свої ознаки – обов'язкові та додаткові. Її структуру складають: суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність); суспільно небезпечні наслідки; причинний зв'язок між діянням та наслідками. Також до об'єктивної сторони входять такі факультативні ознаки як: спосіб, місце, час, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочинів.

Більшість науковців відносять діяння, наслідки та причинний зв'язок до основних ознак об'єктивної сторони злочину [2, с. 90; 87; 128, с. 90].

Але також у науці кримінального права існує думка, відповідно до якої обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є лише суспільно небезпечне діяння, а наслідки та причинний зв'язок відносяться до додаткових (факультативних) [61, с. 54; 67, с. 117]. Це пов'язано з тим, що законодавець по різному сконструював окремі статті КК України.

За конструкцією, зазвичай, вирізняють такі склади злочину:

1) матеріальні – у випадках, коли складом злочину охоплюється не тільки суспільно небезпечне діяння, але й суспільно небезпечні наслідки, спричинені ним;

2) формальні – якщо склад злочину охоплює лише діяння, вчинене винним, а наслідки залишаються за межами складу;

3) усічені – у разі, якщо склад злочину охоплює лише дії щодо готування до злочину або процес виконання певного діяння, спрямованого на спричинення суспільно небезпечних наслідків.

Без діяння неможливе вчинення злочину. Воно завжди або прямо вказується у диспозиції статті, або логічно випливає з її змісту. Разом з тим,

хоча, беззаперечно, вчинення будь-якого злочину тягне за собою ті чи інші суспільно небезпечні наслідки або створює загрозу їхнього настання, не всі склади злочинів такі наслідки охоплюють.

Останнє твердження не відноситься до злочинів „Доведення банку до неплатоспроможності” (ст. 218-1 КК) та „Доведення до банкрутства” (ст. 219 КК) [93, с. 826-827]. Взнявши за основу певну схожість даних складів злочинів, можна провести дослідження їх об’єктивних сторін паралельно.

У ст. 218-1 КК України зазначається, що доведенням банку до неплатоспроможності є умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов’язаною з банком особою будь-яких дій, які призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору [58].

Грунтуючись на наведеній диспозиції, можна визначити ознаки об’єктивної сторони доведення банку до неплатоспроможності.

По-перше – це суспільно небезпечне діяння, а саме: вчинення дій, які призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних. Тобто це, перш за все, – вчинення таких дій, які порушують порядок та принципи банківської діяльності.

По-друге – настання суспільно небезпечних наслідків – спричинення (завдання) великої матеріальної шкоди державі або кредитору.

По-третє – причинний зв’язок між вказаними діями та суспільно небезпечними наслідками.

Доведенням до банкрутства є умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб’єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб’єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору [58]. Тобто об’єктивна сторона злочину характеризується активною поведінкою винної особи – вчиненням дій, які призводять до стійкої

фінансової неспроможності суб'єкта господарювання, та в результаті цього до заподіяння великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, і також причинним зв'язком між вказаними діями та суспільно небезпечними наслідками.

В чому ж полягає вчинення зазначених вище дій? Досліджуючи об'єктивну сторону злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України, перш за все необхідно визначитись з понятійним апаратом.

Відповідно до ст. 2 Закону України „Про банки і банківську діяльність” банківська діяльність – це залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [36]. Банк має право надавати своїм клієнтам фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), в тому числі шляхом укладення з юридичними особами агентських договорів.

Під фінансовою послугою розуміється здійснення операцій з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством – за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [35].

До таких послуг відноситься:

- 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та (або) їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- 2) довірче управління фінансовими активами;
- 3) діяльність з обміну валют;
- 4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного повернення їх;
- 5) фінансовий лізинг;
- 6) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- 7) надання гарантій та поручительств;

- 8) переказ коштів;
- 9) послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення;
- 10) професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню;
- 11) факторинг;
- 12) адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах;
- 13) управління майном для фінансування об'єктів будівництва та (або) здійснення операцій з нерухомістю;
- 14) операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів;
- 15) банківські та інші фінансові послуги [35].

Також, як зазначають О. М. Бандурка та О. П. Гетьманець, „крім надання фінансових послуг, банк має право здійснювати діяльність щодо:

- 1) інвестицій;
- 2) випуску власних цінних паперів;
- 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей;
- 4) зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа;
- 5) інкасації коштів і перевезення валютних цінностей;
- 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій);
- 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг” [138, с. 91].

Тож, відповідно до ч. 1 ст. 218-1 КК України кримінально караним є умисне вчинення особою пов'язаною з банком, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб будь-яких активних дій щодо надання фінансових послуг або здійснення іншої банківської діяльності з порушенням принципів та порядку роботи банку, якщо це призвело до віднесення банку до категорії неплатоспроможних та завдало великої

матеріальної шкоди державі або кредитору.

Так, до таких дій можна віднести:

- 1) укладання угод на не вигідних для банку умовах (наприклад, надання кредитів особам, які завідомо не збираються їх повертати);
- 2) заздалегідь обдумане нераціональне, збиткове використання фінансових ресурсів;
- 3) витрачання коштів банку, на потреби, які безпосередньо не пов'язані з його діяльністю;
- 4) умисне порушення інформаційної безпеки;
- 5) прийняття інших управлінських рішень, здатних суттєво погіршити фінансове становище банку.

Вчинення дій, які створюють неплатоспроможність суб'єкта господарювання, фактично викликають заплановану стійку фінансову неспроможність цього суб'єкта і спрямовані проти його інтересів, мають широкий спектр. На думку, О. О. Дудорова та Є. О. Письменського до таких дій можна віднести:

- „вчинення явно не вигідних, збиткових правочинів, тобто правочинів, які з самого початку розраховані на менший прибуток порівняно з витратами (наприклад, реалізація продукції підприємства за заниженими цінами, придбання сировини і матеріалів за завищеними цінами, придбання завідомо неякісної сировини тощо);
- укладання очевидно несприятливих договорів для підприємства, за якими зобов'язання боржника носитимуть характер сумнівного боргу (наприклад, надання кредитів особам, які завідомо не збираються їх повертати, стопроцентна передоплата товару сумнівної якості);
- отримання великих партій товарів, за які підприємство завідомо не здатне розрахуватись, або придбання товарів у кредит;
- навмисне отримання кредитів під занадто високі відсотки;
- заздалегідь задумане збиткове, нераціональне використання кредитних або інших ресурсів;

– нецільове використання майна підприємства” [64, с. 243-244] (за наявністю для того підстав такі дії можливо кваліфікувати за сукупністю – ст. 219 КК та ст. 364-1 КК „Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми”);

– „дострокове виконання зобов’язань або прийняття на підприємство зобов’язань, що не можуть бути виконані (зокрема, борги інших суб’єктів господарської (підприємницької) діяльності;

– витрачання грошових коштів суб’єкта господарювання на потреби, безпосередньо не пов’язані з його діяльністю” [64, с. 243-244] (зокрема, привласнення або розтрата їх, що також необхідно кваліфікувати за сукупністю – ст. 219 КК та ст. 191 КК „Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем”);

– „безпідставне переведення грошових коштів підприємства на рахунки інших суб’єктів господарювання;

– надання іншим підприємствам належного даному господарюючому суб’єкту права фінансових вимог до інших осіб;

– звільнення контрагентів (контрагент – одна із сторін договору у цивільно-правових відносинах – *текст додається автором*) від виконання їх зобов’язань за укладеними договорами;

– укладання завідомо нереальних договорів із великими штрафними санкціями;

– умисну несвоєчасну сплату податків і страхових внесків з метою застосування до суб’єкта господарювання фінансових санкцій” [64, с. 243-244] (у даному випадку вчинене необхідно додатково кваліфікувати за ст. 212 КК „Ухилення від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів)” або ст. 212-1 „Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”);

– „ухвалення рішення про списання дебіторської заборгованості без

вжиття заходів щодо її погашення;

- звільнення з підприємства компетентних кваліфікованих працівників;
- прийняття на роботу до господарюючого суб'єкту працівників, професійні якості яких, завідомо для винного, не відповідають необхідним вимогам;
- прийняття інших управлінських рішень, здатних серйозно погіршити фінансове становище суб'єкта господарської діяльності” [64, с. 243-244].

Розглядувані норми (ст.ст. 218-1 та 219 КК) не передбачають можливості вчинення доведення банку до неплатоспроможності або доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності шляхом бездіяльності.

Якщо особа, пов'язана з банком, наприклад, умисно ухиляється від виконання своїх службових обов'язків (не бере участі в роботі органу управління банку, не укладає контрактів на вигідних умовах тощо) її дії кваліфікуються за сукупністю статей: ст. 218-1 „Доведення банку до неплатоспроможності” (чи ст. 219 „Доведення до банкрутства”) та: або ст. 364 „Зловживання владою або службовим становищем”, або ст. 364-1 „Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми”, або 365-2 „Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги” – в залежності від правового статусу банку та посади, яку обіймає винна особа.

Якщо ж аналогічні діяння було вчинено особою через недбале відношення до своїх обов'язків, слід застосовувати ст. 367 КК України „Службова недбалість”. У випадках, коли настання неплатоспроможності є результатом розкрадання майна банку, вчинене необхідно кваліфікувати ще й як відповідний злочин проти власності.

Як зазначає з цього приводу О. О. Дудоров: „оскільки об'єктивна сторона даного злочину, в силу прямої вказівки законодавця полягає лише у діях, а не у вчиненні діянь, диспозицією статті не охоплюється нездійснення суб'єктом передбачених законом заходів, спрямованих на стягнення дебіторської заборгованості, потурання розкраданню майна підприємства, невиконання

належних управлінських обов'язків" [31, с. 302].

Але, як показує аналіз судової практики застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства господарюючого суб'єкта, такі неправомірні діяння можуть бути вчинені і шляхом бездіяльності, наприклад:

- 1) навмисне недотримання правил безпеки зберігання цінностей;
- 2) не виконання встановлених Національним банком України нормативів та нормативних актів;
- 3) нестворення механізму та умов оперативного реагування на загрози інформаційним ресурсам і засобам інформації;
- 4) не створення умов для компенсування та локалізації вже завданої шкоди неправомірними діями, внутрішніми та зовнішніми загрозами банку тощо;
- 5) навмисне не укладання вигідних для господарюючого суб'єкта договорів;
- б) навмисна не сплата податків, зборів (обов'язкових платежів) тощо.

Тож, на нашу думку, необхідно передбачити можливість вчинення злочинів доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства шляхом бездіяльності, у тих випадках, коли винна особа мала діяти певним чином, та внести відповідні зміни до статей 218-1 та 219 КК України.

Ще однією ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 218-1 КК України, є настання суспільно небезпечних наслідків, які мають подвійне вираження:

- 1) віднесення банку до категорії неплатоспроможних (настання стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності);
- 2) завдання великої матеріальної шкоди державі або кредитору.

Злочин може вважатися закінченим лише з моменту настання цих наслідків у їх сукупності.

Щодо понять „банкрутство” та „фінансова неплатоспроможність”

(„неспроможність”) – у наукових колах і на сьогодні відбуваються дискусії.

На думку М. Й. Коржанського, фінансовою неплатоспроможністю називається неспроможність суб'єкта підприємницької (банківської) діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами. Б. М. Полякова вважає, що відносна неплатоспроможність полягає в неможливості погашення боргів кредиторів внаслідок тимчасових фінансових труднощів і за наявності активів, більших за кредиторську заборгованість [52].

Науковець О. Я. Базилінська визначає банкрутство як неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом. На думку М. М. Скворцова, банкрутство означає фінансову неспроможність підприємства, що виявляється в перевищенні витрат на виробництво продукції над витратами від її реалізації [84, с. 177].

З іншого боку дані терміни визначаються на законодавчому рівні. Так, відповідно до ст. 1 Закон України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” неплатоспроможністю є неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності (санацію) [33].

Під санацією (до порушення справи про банкрутство) розуміється система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство [33].

Банкрутство же – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному зазначеним

Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [33]. Тобто неплатоспроможність, це, фактично, початкова стадія банкрутства.

Відповідно до вказаного Закону (ст. 7) до боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута [33].

До того ж, Законом України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” виділяє такий вид неплатоспроможності як абсолютна (стійка). Так неплатоспроможність полягає у неможливості боржника внаслідок повного руйнування фінансового становища сплатити борги кредиторам без використання судових процедур банкрутства. встановлено такі критерії абсолютної неплатоспроможності: розмір заборгованості та термін прострочення (справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку, якщо інше не передбачено [33]).

Наявність цих двох зовнішніх ознак неплатоспроможності боржника характеризує її абсолютність (стійкість) і дають підстави ініціювати процедуру банкрутства.

Абсолютна неплатоспроможність, у свою чергу, буває двох видів – відворотна та невідворотна. Відворотна неплатоспроможність характеризується можливістю відновлення (реанімації) платоспроможності боржника за допомогою різноманітних санаційних механізмів процедури банкрутства. Невідворотна неплатоспроможність означає можливе відновлення платоспроможності тільки шляхом ліквідаційної процедури. Таку

неплатоспроможність встановлює суд, визнаючи боржника банкрутом. Банкрутом боржника може визнати тільки господарський суд.

Банкрутство означає ліквідацію боржника, реалізацію його майна з метою відшкодування вимог кредиторів. У випадку абсолютної відвратної неплатоспроможності боржник може фінансово оздоровитися, розрахуватися з боргами і повернутися до звичайної господарської діяльності. Визнання боржника банкрутом означає його ліквідацію. Тільки за наявності такої ознаки стійкої фінансової неспроможності, як банкрутство, кредиторам та державі може бути завдана матеріальна шкода, яка вже не відшкодовується.

Тож, відповідно до ст. 218-1 вчинене діяння є кримінально караним (у разі встановлення всіх інших обов'язкових ознак складу злочину) якщо банк було доведено до такого стану, коли він є неспроможним виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності. А, відповідно до ст. 219 – якщо господарюючий суб'єкт доведено до абсолютної (невідвратної) неплатоспроможності, наслідком якої є визнання господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури (банкрутства). Тож, під час конструювання розглядуваних кримінально-правових норм, законодавець врахував більшу суспільну небезпеку доведення банку до неплатоспроможності.

Унаслідок настання неплатоспроможності банку, спричиняється матеріальна шкода державі або кредитору.

Говорячи про велику матеріальну шкоду як про оцінне поняття, яке характеризує наслідки стійкої фінансової неспроможності, також слід визначити широкий спектр його проявів, таких як:

- реальні збитки і упущена вигода потерпілих;
- підрив ділової репутації потерпілих; недоотримання податків державою;

- зниження об'єму виробництва товарів; втрата ринку збуту;
- банкрутство організації – кредитора, зміну режиму його нормальної роботи;
- зниження фінансового обігу;
- вимушена несплата податків;
- вимушене зменшення штату тощо.

За основу тут береться все-таки цивільно-правове вираження великої матеріальної шкоди. Такий підхід пояснюється визначеністю характеру регулювання майнових відносин цивільно-правовими засобами.

Але, на жаль, весь цей спектр спричиненої шкоди законодавцем не враховується. Кримінально караним доведення банку до неплатоспроможності є у разі настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді великої матеріальної шкоди, яка носить лише матеріальний характер.

При цьому, на жаль той факт, що розглядуваними злочинними діянням може бути спричинено лише матеріальну шкоду, відповідно до закону про кримінальну відповідальність, виключає можливість „кваліфікувати за статтями 218-1 та 219 КК України випадки доведення банку до неплатоспроможності або суб'єкта господарської діяльності до банкрутства, що супроводжувались такими суспільно небезпечними наслідками, як масові звільнення з роботи працівників тієї чи іншої фінансової установи, психічне захворювання або самогубство кредитора” [27] тощо.

Спричинена матеріальна шкода (відповідно до примітки у ст. 219) вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тобто це 1043250 грн. Відповідно ж до ст. 218-1 КК України така шкода повинна у десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (примітка до ст. 218-1 КК). Відповідно, на даний час, це 20865000 грн. Важко уявити, що така значна сума може виступати як шкода, спричинена лише державі або одному кредитору. Однак законодавець у аналізованій нормі вказує саме на таку можливість, зазначаючи: „...якщо це завдало великої матеріальної

шкоди державі або кредитору”, використовуючи поняття „кредитор” у формі однини та розділовий сполучник „або”, який припускає наявність лише одного з двох можливих варіантів. Але коло потерпілих осіб від злочину може бути значно ширшим.

Виходячи зі змісту ст. 218-1 КК України потерпілими від цього злочину можуть бути такі, які зазначені нижче.

1. Власник (власники), засновник, учасники банку, який, внаслідок зазначених у ч. 1 ст. 218-1 КК України дій було віднесено до категорії неплатоспроможних.

Учасниками банку, окрім його засновників, можуть бути також: акціонери банку, який є відкритим акціонерним товариством; пайовики кооперативного банку; юридичні й фізичні особи – резиденти та нерезиденти; держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів.

2. Кредитори, тобто, відповідно до ст. 14.1.95. Податкового кодексу України – юридичні або фізичні особи, які мають підтвержені у встановленому порядку вимоги щодо грошових зобов’язань до боржника, у тому числі щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також контролюючі органи – щодо податків і зборів [102].

Тобто це фізичні або юридичні особи, контролюючі органи (щодо податків і зборів) та держава (саме як кредитор), у особі державних органів, яким також може бути спричинена матеріальна шкода.

3. Держава (що стосується бюджетної сфери), у разі несплати податків і зборів (обов’язкових платежів).

Виходячи з зазначеного, у диспозиції ст. 218-1 КК України, на нашу думку, доцільніше вказати „...якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі та/або кредиторам”.

Третя ознака об’єктивної сторони досліджуваних злочинів – причинний зв’язок між діями та наслідками. Віднесення банку до категорії неплатоспроможних чи визнання банкрутства господарюючого суб’єкта повинно відбутися саме в наслідок:

- вчинення особою пов'язаною з банком умисних протиправних дій, спрямованих на доведення банку до неплатоспроможності;
- вчинення громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності.

Але значну складність представляє встановлення того, які саме дії призвели до віднесення банку або господарюючого суб'єкта до категорії неплатоспроможних. Для правильного визначення об'єктивної сторони розглядуваних злочинів обов'язково слід установити у який спосіб, яким чином, в результаті яких цілеспрямованих дій винна особа сприяли тому, що банк опинився у стані неплатоспроможності або суб'єкт господарської діяльності у стані стійкої фінансової неспроможності.

Злочини „Доведення банку до неплатоспроможності” та „Доведення до банкрутства” можуть бути вчинені як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності. Велика ж матеріальна шкода може бути завдана і державі, і кредиторам сумісно (у сукупності).

Відповідно до ч. 1 ст. 220-1 порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності з об'єктивної сторони виражається у вчиненні активних дій – внесенні до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей. Складом злочину охоплюється лише вчинення вказаного суспільно небезпечного діяння. Його можливі наслідки залишаються поза межами складу. Злочин є закінченим з моменту внесення до бази даних про вкладників відповідної інформації. Тобто даний склад злочину сконструйовано як формальний.

Під „внесенням”, як способом реалізації об'єктивної сторони злочину, слід розуміти внесення до бази даних про вкладників інформації що не відповідає дійсності повністю або частково (інформація про кількість вкладників, їх особисті дані, розмір вкладу тощо).

Вкладником є фізична особа (у тому числі фізична особа – підприємець), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу

(депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката [35].

Щодо звітності, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, то відповідно до ст. 31 ЗУ „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” банк зобов’язаний подавати до Фонду балансові звіти, звіт аудитора, інші визначені Фондом форми звітності, документи та інформацію, необхідні для виконання Фондом функцій, передбаченим вказаним Законом, у строки, формі та відповідно до вимог, встановлених нормативно-правовими актами Фонду [32].

Пошкодження бази даних про вкладників (ч. 4 ст. 220-1 КК України) – вчинення будь-яких дій, які частково унеможливають або ускладнюють використання такої бази даних або інформації, яку вона містить.

Знищення бази даних про вкладників (ч. 4 ст. 220-1 КК України) – вчинення будь-яких дій, які повністю унеможливають використання такої бази даних або інформації, яку вона містить.

Також, відповідно до ч. 4 ст. 220-1 КК України реалізація об’єктивної сторони цього злочину може виражатися у вчиненні будь-яких дій, які тим чи іншим чином унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників, або вчиненні дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов’язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку. У такій формі злочин вважається закінченим з моменту повної реалізації винним свого наміру щодо вчинення зазначених дій та настання вказаних вище наслідків (при наявності причинного зв’язку між діянням винної особи та наслідками, що настали).

Відповідно до ЗУ „Про банки і банківську діяльність” банк може бути віднесений до категорії проблемних або неплатоспроможних.

До категорії проблемних (ст. 75 ЗУ) банк може бути віднесений за умови його відповідності хоча б одному з наступних критеріїв:

1) банк протягом звітнього місяця допустив зменшення на 5 і більше відсотків:

– щоденного розміру регулятивного капіталу нижче встановленого нормативно-правовими актами Національного банку України мінімального розміру регулятивного капіталу – п'ять і більше разів;

– значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу нижче встановленого нормативно-правовими актами Національного банку України нормативного значення цього нормативу – два і більше разів;

2) банк не виконав вимогу вкладника або іншого кредитора, строк якої настав п'ять і більше робочих днів тому, та/або встановлено факти невідображення в бухгалтерському обліку документів клієнтів банку, що не виконані банком у встановлений законодавством України строк;

3) системне порушення банком законодавства, що регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

4) банк протягом звітнього місяця допустив зменшення на 5 і більше відсотків значення хоча б одного з нормативів ліквідності нижче мінімальних нормативних значень, встановлених нормативно-правовими актами Національного банку України, що розраховуються: за щоденними розрахунками – п'ять і більше разів; щодаки - два і більше разів;

Обсяг негативно класифікованих активів банку (крім санаційного) становить 40 відсотків і більше загальної суми активів, за якими має оцінюватися ризик та формуватися резерв згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України (п. 4-1);

5) банк не має ефективних та адекватних систем внутрішнього контролю та/або управління ризиками, що створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку;

6) систематичне подання та/або оприлюднення недостовірної інформації або звітності з метою приховування реального фінансового стану банку, у тому числі щодо операцій із пов'язаними з банком особами [36].

Банк може бути віднесеним до категорії неплатоспроможних (ст. 76 ЗУ) якщо:

1) неприведення банком своєї діяльності у відповідність із вимогами законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, після віднесення його до категорії проблемних, але не пізніше ніж через 180 днів з дня визнання його проблемним;

2) зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами Національного банку України;

3) невиконання банком протягом п'яти робочих днів поспіль двох і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами та/або встановлення фактів невідображення в бухгалтерському обліку документів клієнтів банку, що не виконані банком у встановлений законодавством строк, після віднесення банку до категорії проблемних;

4) виявлення фактів здійснення банком після віднесення його до категорії проблемного операцій (крім нарахування відсотків за вкладами, отримання клієнтами банку заробітної плати, аліментів, пенсій, стипендій, інших соціальних, державних виплат), оформлення (переоформлення) договорів, внаслідок яких зобов'язання перед фізичними особами в межах гарантованої суми відшкодування збільшуються за рахунок зменшення зобов'язань перед фізичними особами, які перевищують гарантовану суму відшкодування, та/або зобов'язань перед фізичними особами, які не підпадають під гарантії Фонду гарантування фізичних осіб, та/або юридичними особами (п. 5);

5) невиконання банком, віднесеним до категорії проблемного, розпорядження, рішення Національного банку України (у тому числі про застосування заходів впливу/санкцій) та/або вимоги Національного банку України щодо усунення порушень банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України протягом визначеного Національним банком України строку (п. 6) [36].

З об'єктивної сторони злочин, відповідальність за який встановлюється у

ст. 220-2 КК України, виражається в нижчезазначених формах:

1. Внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку. Під таким внесенням слід розуміти будь-яку фальсифікацію останніх. Можна зазначити, що таке діяння носить ознаки спеціального виду підроблення документу (ст. 358 або ст. 366 КК України). Внесення вказаних змін полягає у внесенні в дійсний офіційний документ (реєстр), даних, що не відповідають дійсності повністю або частково. Оскільки внесення таких змін є одним зі способів реалізації об'єктивної сторони даного злочину, вчинення зазначених дій повністю охоплюється ст. 220-2 та не потребує додаткової кваліфікації за ст. 366 КК України.

2. Внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи. Тут: недостовірні інформација – така, що повністю або частково не відповідає дійсності; неповні відомості – відомості які містять часткову інформацію, що перекручує зміст документу та спотворює факти.

3. Підтвердження зазначеної інформації. Таке підтвердження має носити офіційний характер.

4. Надання такої інформації Національному банку України (передача у визначеному законодавством України порядку).

5. Опублікування даної інформації (таке опублікування має бути зробленим в офіційному виданні).

6. Розкриття зазначеної вище інформації (якщо зазначені дії було вчинено в порядку, визначеному законодавством України).

Злочин, передбачений ст. 220-2 КК України належить до злочинів з формальним складом. Він вважається закінченим з моменту вчинення дій, які полягають у внесенні змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесенні у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, в тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи,

чи підтвердженні такої інформації, наданні такої інформації Національному банку України, опублікуванні чи розкритті такої інформації в порядку, визначеному законодавством України, не залежно від того, чи настали якісь суспільно небезпечні наслідки вчиненого.

Тож можна підсумувати вищевикладене.

I. Способами вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1 та 220-2 КК України є:

1) вчинення дій, які призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних або до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності (ст. 218-1 та ст. 219);

2) внесення до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей (ч. 1 ст. 220-1);

3) внесення завідомо неправдивих відомостей у звітність банку, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ч. 3 ст. 220-1), пошкодження бази даних про вкладників (ч. 4 ст. 220-1);

4) внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку; внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи; підтвердження зазначеної інформації; надання такої інформації Національному банку України; опублікування даної інформації; розкриття зазначеної вище інформації (ст. 220-2).

II. Злочини, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України переважно вчинюються шляхом активних дій, але також можуть бути вчинені шляхом бездіяльності.

III. Наслідки злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК, такі як спричинення великої матеріальної шкоди та віднесення банку до категорії неплатоспроможних (настання стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності) повинні розглядатися в їхній сукупності.

IV. Кримінально-правова оцінка заподіяння великої матеріальної шкоди,

як одного з суспільно небезпечних наслідків цих злочинів, має здійснюватися з урахуванням того, що вона може бути завдана й державі, і кредиторам сукупно.

2.3. Потерпілий від злочинів, пов'язаних з банкрутством

Від об'єкту та предмету злочину треба відрізнити знаряддя і засоби вчинення злочину, які служать елементом способу вчинення злочину – тобто ті предмети, за допомогою яких вчинюється злочин. Однак предмет, знаряддя та засоби можуть, так би мовити „переходити одне в інше”. Часто одна і та ж річ, в залежно від тих функцій, яку вона виконує в злочині, може бути або предметом, або знаряддям або засобом його здійснення [99, с. 73-74]. Також предметом злочину не можливо визнавати людину (яка фактично є потерпілою від злочину особою). Тож при кваліфікації окремих злочинів слід виділяти потерпілого.

Як наголошує Є. Л. Стрельцов, „у сучасному кримінальному праві не прийнято відносити до предмета злочину особу, визнану жертвою злочинних дій, наприклад, при скоєнні вбивства, тяжкого тілесного ушкодження тощо. При такому злочинному зазіханні на особистість остання визнається потерпілим, тобто особою, якій конкретним злочином заподіяно фізичну, моральну або майнову шкоду” [129, с. 104].

Одним з завдань КК України є забезпечення кримінально-правової охорони економічної системи нашої держави від злочинних посягань. Більшість норм, які регулюють відповідальність за такі злочинні діяння законодавцем було поміщено у розділ VII Особливої частини КК України. У статтях 218-1 „Доведення банку до неплатоспроможності” та 219 „Доведення до банкрутства” цього розділу передбачено кримінальну відповідальність за злочини проти прав кредиторів.

Стаття 219 КК України наголошує на тому, що доведенням до

банкрутства господарюючого суб'єкту є умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору [58].

Але останнім часом, все більш актуальною стає проблема неплатоспроможності банків, в наслідок чого страждають інтереси вкладників та інших фізичних і юридичних осіб, які мають майнові вимоги до банку, а також – інтереси держави.

Відповідно до ст. 218-1 КК України доведенням банку до неплатоспроможності є умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору [58].

Тож, як у першому, так і в другому випадку потерпілим від вчинення злочину виступає кредитор, або ж завдається збиток державі.

Відповідно до ст. 14.1.95. ПК (Податкового кодексу) України кредитор – це юридична або фізична особа, яка має підтвержені у встановленому порядку вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, у тому числі щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також контролюючі органи – щодо податків і зборів [102].

Саме ж поняття „потерпілий”, у науці кримінального права України розглядається, здебільшого, з позиції кримінального процесу та ототожнюється з поняттями „постраждалий” і „жертва злочину” (наприклад – у віктимології), у зв'язку з чим дехто з науковців вважає взагалі неможливим використання даного терміну у кримінальному праві [55, с. 21].

Потерпілими, зазвичай, вважаються тільки окремі індивіди (учасники суспільних відносин) – фізичні особи. У доктрині кримінального права ставлення

до визначення категорії потерпілого неоднозначне [30; 50; 64; 65]. Проблема потерпілого від злочину в кримінальному праві має комплексний і міжгалузевий характер.

Значний внесок у дослідження проблеми потерпілого зробили свого часу представники класичної та соціологічної шкіл кримінального права, а також неосоціологічного напрямку наук кримінального циклу, в рамках якого розвинулось віктимологічне вчення. Так, ще на початку XIX ст. науковець А. Фейєрбах (вивчаючи проблеми характеристики та визначення особи злочинця, потерпілої особи, підозрюваного чи обвинуваченого) вказував, що потерпілий є обов'язковою ознакою будь-якого злочину [101, с. 339].

Учені В. Спасович та О. Лохвицький, досліджуючи проблеми захисту прав і законних інтересів потерпілого від злочину, розглядали його як предмет чи об'єкт злочинного діяння, в залежності від складу останнього [107, с. 13].

На початку XX ст. поняття потерпілого розробляв М. Таганцев. Науковець вважав, що потерпілим від злочину є власник право охоронюваного інтересу, якому зашкодив чи поставив у небезпеку злочинець [115, с. 41]. Також питання кримінально-правового значення згоди потерпілого на спричинення шкоди, впливу необачної поведінки потерпілого на розвиток причинного зв'язку, досліджуючи проблеми визначення причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечною шкодою (зокрема – спричиненої потерпілій особі), розглядав, свого часу, Ф. Ліст [115].

Трохи згодом П. С. Дагель зазначав, що кримінально-правова оцінка поведінки потерпілого та її вплив на кримінальну відповідальність залежить, по-перше, від ролі цієї поведінки у вчиненні злочину і, по-друге, від його соціальної, моральної та правової характеристики [60, с. 87].

За період існування незалежної України у вітчизняній науці кримінального права також досліджувалась ця проблема. Так, наприклад, М. І. Бажанов розглядав як потерпілого особу, яка зазнала від злочину

матеріальний, фізичний або моральний збиток [9, с. 36]. Отже, науковець визнавав потерпілим виключно фізичну особу, на блага якої здійснюється посягання винним.

На думку Ю. В. Александрова, В. І. Антипова та М. В. Володько усіх потерпілих від злочинів, в залежності від певних вихідних критеріїв, можна класифікувати на декілька груп:

1) „за об’єктом злочинного посягання (потерпілий від вбивства; потерпілий від згвалтування; потерпілий від крадіжки тощо);

2) за типом поведінки потерпілого від злочину (потерпілий з правомірною поведінкою; потерпілий з неправомірною поведінкою; потерпілий з нейтральною поведінкою);

3) за формою вини злочинного посягання (потерпілий від навмисного злочину; потерпілий від необережного злочину);

4) залежно від статі, віку, специфіки виконуваної діяльності, соціального статусу, рівня освіти потерпілого” [60, с. 88].

Науковець Т. І. Присяжнюк визначаючи поняття потерпілого, вказувала, що необхідно звертати увагу на такі ознаки останнього:

1) „стан фізичної особи;

2) властивість бути об’єктом загальнопревентивної дії кримінального закону;

3) здатність відчувати захищеність кримінального закону;

4) безпосереднє спричинення злочином шкоди або загроза заподіяння такої;

5) свідоме чи несвідоме сприйняття органами чуття зменшення або втрати майнових чи немайнових благ, переживання з цього приводу;

6) здатність впливати на кримінально-правові наслідки вчинення злочину (наприклад, в окремих випадках вирішувати питання про звільнення від кримінальної відповідальності чи призначення покарання)” [105, с. 97].

У цьому випадку потерпілий також розглядається, скоріше, як фізична

особа, здатний відчувати, переживати тощо.

Як зазначає О. М. Джужа, „кримінально-правове розуміння поняття „потерпілий” має певні особливості, оскільки КК України пропонує декілька варіантів позначення потерпілого від злочину. Відповідно структура особи потерпілого включає три основних компоненти (так звані підсистеми):

- 1) соціально-демографічні якості (стать, вік, освіта, сімейний стан тощо);
- 2) соціальні ролі особи, включаючи сукупність видів її діяльності в системі суспільних відносин як громадянина чи члена трудового колективу, сім'янина;
- 3) морально-психологічна характеристика, що відображає ставлення особи до соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує” [28, с. 92].

Слід зазначити, що в кримінальному праві існує два основних підходи до розуміння сутності потерпілого від злочину. Відповідно до першого, як можна бачити з зазначеного вище, потерпілим може бути лише фізична особа [107, с. 96; 125].

Прихильники другого підходу визнають потерпілим, окрім фізичної особи, також і юридичну особу, суспільство та державу [29, с. 198; 76; 116].

Також, ця категорія розглядалася в рамках дослідження об'єкту та навіть предмету злочину [104, с. 65].

Так, наприклад, М. Б. Сенаторов, як потерпілого називав такі соціальні суб'єкти, як сім'я, населення, суспільство, держава. І дійсно, злочином спричинюється шкода різноманітним інтересам, правам і благам не тільки фізичних, але й юридичних осіб, а також суспільству й державі [115, с. 112].

Суперечачи таким поглядам, Т. І. Присяжнюк наголошує, що „юридичні особи, держава та інші соціальні утворення (які поряд з людиною виступають учасниками суспільних відносин як окремі одиниці) не можуть визнаватися потерпілими, оскільки не мають однієї з основних властивостей, що характеризує потерпілого від злочину в кримінальному праві: вони не є суб'єктами впливу загальної превенції, не втрачають відчуття захищеності нормами кримінального права в разі вчинення злочину, не мають здатності відчувати спричинену злочином шкоду, а відтак і особистої потреби та

зацікавленості у відшкодуванні цієї шкоди” [107, с.125].

Не погоджуючись з такою позицією зазначимо, що в ст. 55 КПК (Кримінального процесуального кодексу) України, потерпілий визначається як будь-яка фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [59]. Але тут необхідно додати, що потерпілим (як і кредитором), на нашу думку, може виступати і держава, в особі державних органів.

У ст. 1177 ЦК (Цивільного кодексу) України передбачається відшкодування майнової шкоди, спричиненої злочином, тільки фізичній особі, яка потерпіла від злочину, а не юридичній [139].

Тож існує певне протиріччя між згаданими законодавчими актами. Однак, не слід змішувати кримінально-правове поняття потерпілого з процесуальним та віктимологічним. Причиною визнання потерпілим лише фізичної особи, скоріш за все, є те що юридичні особи як суб’єкти правовідносин, на відміну від фізичних, не живі істоти і тому не мають волі, почуттів, свідомості, розуму тощо. Однак, зауважуючи на відчуттях фізичних осіб, залишається поза увагою суспільно небезпечні наслідки для юридичних осіб та держави (спричинення майнової шкоди).

Відповідно до ч. 1 ст. 1 КК України Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [58].

Тож кримінальний закон ставить під охорону кожен особу як фізичну так і юридичну (а також – державу), оскільки на власність останньої теж може бути вчинене зазіхання.

Визначаючи потерпілого від злочину „Доведення банку до неплатоспроможності” слід звернути увагу на його об’єктивну сторону, а саме – злочинні наслідки.

Диспозиції статей 218-1 та 219 КК України передбачають два взаємопов'язаних суспільно небезпечних наслідки:

- завдання великої матеріальної шкоди державі або кредитору;
- неплатоспроможність банку (суб'єкта господарської діяльності).

У разі відсутності одного з названих наслідків злочин неможливо вважати закінченим.

Підсумовуючи зазначене вище, і додержуючись позиції, відповідно до якої потерпілим, поряд з фізичною особою, можуть виступати особи юридичні та держава, ми доходимо висновку, що потерпілим від злочинів, пов'язаних з банкрутством (ст. ст. 218-1 КК та 219 КК) необхідно визнавати:

1) кредиторів, тобто фізичних, юридичних осіб, контролюючі органи (щодо податків і зборів) та державу (саме як кредитора), у особі державних органів;

2) державу (що стосується бюджетної сфери), якщо злочин завдав державі великої матеріальної шкоди, а також у разі несплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

3) банк, який, внаслідок зазначених у ч. 1 ст. 218-1 КК України дій було віднесено до категорії неплатоспроможних або суб'єкт господарської діяльності, доведений до стійкої фінансової неспроможності (у особі власника (власників), засновника, учасників банку чи господарюючого суб'єкта) [45, с. 177].

2.4. Суб'єктивні ознаки злочинів, пов'язаних з банкрутством

Одним з найважливіших елементів складу злочину є його суб'єктивна сторона – внутрішній бік злочину, тобто психічні процеси, які відбуваються у свідомості винної особи, характеризують її волю та реалізуються у самому злочинному діянні, оскільки, відповідно до КК України злочином є передбачене

КК суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (ст. 11 КК України) [58].

Тож при відсутності вини, особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Але не тільки вина, як обов'язкова суб'єктивна ознака злочину, характеризує його суб'єктивну сторону.

Також велике значення при характеристиці суб'єктивної сторони складу злочину мають мотив та мета, яким керувався чи, відповідно, яку переслідувала винна особа, вчинюючи злочинне діяння. Ці суб'єктивні ознаки у науці кримінального права визнаються факультативними, та мають особливе значення (і впливають на кваліфікацію) лише коли прямо передбачені законом про кримінальну відповідальність у змісті диспозиції статті Особливої частини КК [19, с. 83].

Правильне встановлення ознак суб'єктивної сторони складу злочину суттєво впливає на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого злочинного діяння.

Відповідно до ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. В свою чергу умисел поділяється на прямий і непрямий, де:

1) прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання;

2) непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ст. 24) [58].

Така форма вини як необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість, де:

1) необережність є злочинною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або

бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення;

2) необережність є злочинною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити (ст. 25) [58].

Мотив і мета злочину можуть бути різними, і зазвичай зазначаються безпосередньо у статті, що передбачає кримінальну відповідальність то чи інший злочин. Але в деяких випадках ці ознаки суб'єктивної сторони можуть значно підвищити суспільну небезпеку вчиненого злочину [111, с. 6]. Як вказує О. В. Авраменко така ознака як мотив може значно впливати на кваліфікацію злочину, наприклад, коли останній вчинено з мотивів ненависті, користі, хуліганських мотивів. Так мотив ненависті „конкретизується законодавцем через призму відношення винного до потерпілого по расовій, національній чи релігійній ознаці у п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129 КК України, а корисливий та хуліганський мотив є самостійними кваліфікуючими ознаками у пп. 6, 7 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 297 КК України. Також корисливий мотив вказується як кваліфікуюча ознака у ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 258-5, ч. 2 ст. 317, ч. 2 ст. 330, ч. 3 ст. 332, ч. 3 ст. 371, ч. 2 ст. 375, ч. 2 ст. 383, ч. 2 ст. 384 КК України” [2, с. 9].

У деяких випадках мета злочину також може впливати на посилення відповідальності винного. Наприклад у п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України передбачено кваліфікуючу ознаку умисного вбивства, як з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, в ч. 2 ст. 121 КК України кваліфікуючою ознакою є мета залякування потерпілого тощо.

Суб'єктивна сторона злочинів доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства характеризуються умисною формою вини [13, с. 27]. Про це свідчить і пряма вказівка законодавця. Але слід зазначити, що злочини, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України вчинюються з прямим умислом щодо суспільно небезпечного діяння та такого його наслідку як віднесення банку до категорії неплатоспроможних (настання стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності). Що ж стосується наслідку

у вигляді завдання великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, вина особи може характеризуватися як прямим, так і не прямим умислом [11, с. 156].

Також обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони досліджуваних злочинів є мотив: корисливі спонукання, інша особиста заінтересованість, прагнення задовольнити інтереси третіх осіб.

Реальні мотиви, якими керуються особи, умисно створюючи неплатоспроможність господарюючого суб'єкту чи банку, можуть бути різними:

- бажання ухилитися від повернення боргу чи від сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- помста власникові такої юридичної особи;
- прагнення приховати нецільове використання кредитних коштів;
- бажання домогтися ліквідації чи реорганізації юридичної особи або її санації;
- бажання знизити вартість майна підприємства в процесі його приватизації;
- прагнення у майбутньому придбати таке підприємство (установу) на пільгових умовах;
- прагнення особисто збагатитись;
- бажання догодити іншим особам та (або) отримати взаємну послугу;
- бажання приховати розкрадання майна або власний непрофесіоналізм;
- прагнення усунути юридичну особу – конкурента з ринку тощо (в останньому випадку вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України може бути пов'язаним зі вчиненням таких злочинних діянь як протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК) або/та протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК).

Щодо вказівки в диспозиціях розглядуваних статей на таку ознаку як мотив злочинів, то у доктрині кримінального права з цього приводу точаться активні дискусії. Дехто з науковців, навіть, пропонує виключити цю ознаку, оскільки вона ніяким чином не впливає на кваліфікацію. Так, О. О. Круглова на

основі проведеного у дисертації „Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства (аналіз складу злочину)” дослідження, зазначає, що вказівка на таку ознаку суб’єктивної сторони злочину як мотив в тексті диспозиції є зайвою, „оскільки не конкретизує й не обмежує коло можливих мотивів розгляданого злочину” [75, с. 16].

Натомість, Б. М. Грек та О. Г. Фролова визначають мотиви розглядуваних злочинів як обов’язкові. Як вказує Б. М. Грек: „Доведення до банкрутства вчинюється як із корисливих, так і з інших мотивів: введення в оману кредиторів для отримання відстрочення чи розстрочення платежів, які належить сплатити на користь кредиторів, або списання боргів, так само, як і для несплати боргів, а також з інших мотивів (помста, заздрість, особисті ворожі стосунки з кредиторами, або задоволення інтересів третіх осіб)” [24, с. 11].

А на думку О. Г. Фролової, злочини, пов’язані з банкрутством завжди є корисливими, „адже винна особа може діяти у своїх інтересах (зокрема, для того, щоб покращити тим самим своє фінансове становище) та/або в інтересах третіх осіб, переслідуючи в будь-якому разі мету отримання вигоди (як матеріальної, так і нематеріальної)” [135, с. 9].

На нашу думку, слід дослухатися до О. Г. Фролової, і не тільки з тих причин, що винна особа завжди діє з мотивів певної користі. Вказівка на мотив злочину у диспозиціях досліджуваних статей ще раз наголошує на виключно умисній формі вини вчинення злочинів доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства.

З суб’єктивної сторони злочини „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” та „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” також вчинюється виключно з прямим умислом, про що свідчать зазначені у ст. 220-1 терміни „завідомо” (ч.ч. 1, 3) та „умисне” (ч. 4), а у ст. 220-2 термін „завідомо” –

„внесення завідомо неповних або недостовірних відомостей”. При цьому злочин, передбачений ст. 220-1 не характеризується наявністю спеціальних мети та мотиву вчинення.

Вчинюючи ж злочин, передбачений ст. 220-2 КК України винна особа усвідомлює, що здійснює внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов’язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України, опублікування чи розкриття такої інформації в порядку, визначеному законодавством України, і що це діяння є суспільно небезпечним.

Обов’язковою ознакою суб’єктивної сторони фальсифікації фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи є наявність у винного спеціальної мети вчинення даного злочину – приховати ознаки банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов’язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною.

Мотиви вчинення розглядуваного злочину можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Отже, на основі зазначеного вище, можна дійти висновку, що чітке та правильне визначення кримінально-правових ознак злочинів: „Доведення банку до неплатоспроможності”, „Доведення до банкрутства”, „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності”, „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” сприяє їх правильній кваліфікації, зокрема і працівниками відповідних державних органів під час

реалізації ними своїх службових повноважень.

Останній із обов'язків елемент складу злочину – суб'єкт (особа, яка вчинила злочин та відповідає всім ознакам, визначеним у КК України). Суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 18 КК України) є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність (у більшості – це 16 років). Також законодавець виділяє таку категорію як спеціальний суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [58].

Під осудністю розуміється такий стан особи, при якому вона, під час вчинення злочину, могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки (ч.ч. 1, 2 ст. 19) [58].

Законодавець сформулював вказані норми таким чином, що стан оцінки осудності чи неосудності особи визначається за юридичним та медичним критеріями [78, с. 110-111].

Юридичний критерій неосудності складається з таких ознак як:

- 1) інтелектуальна – якщо особа не могла усвідомлювати свої дії або бездіяльність;
- 2) вольова – якщо особа не могла керувати своїми діями або бездіяльністю.

Медичний критерій неосудності характеризує наявність хоча б однієї з чотирьох таких ознак:

- 1) хронічне психічне захворювання;
- 2) тимчасовий розлад психічної діяльності;
- 3) недоумство;

4) інший хворобливий стан психіки особи (ч. 2 ст. 19 КК України).

Ще однією обов'язковою ознакою суб'єкта злочину є досягнення особою на момент вчинення злочинного діяння певного віку – шістнадцяти років. Виключення становлять склади злочинів, перерахованих у ч. 2 ст. 22 КК України, а саме: умисне вбивство (ст.ст. 115–117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (ст.ст. 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст.ст. 121, ч. третя ст.ст. 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст.ст. 122, ч. друга ст.ст. 345, 346, 350, 377, 398), диверсія (ст. 113), бандитизм (ст. 257), терористичний акт (ст. 258), захоплення заручників (ст.ст. 147 і 349), згвалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153), крадіжка (ст. 185, ч. 1 ст.ст. 262, 308), грабіж (ст.ст. 186, 262, 308), розбій (ст. 187, ч. 3 ст.ст. 262, 308), вимагання (ст.ст. 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст.ст. 194, 347, 352, 378, ч. 2 та 3 ст. 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 2, 3 ст. 289), хуліганство (ст. 296) [58].

Отже, в першу чергу, суб'єкта вчинення злочинів 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України (фізичну особу) характеризують такі ознаки як осудність та досягнення шістнадцятирічного віку. Крім того, в більшій частині цих норм законодавець безпосередньо передбачає й інші ознаки, які характеризують винну особу. Так у ч. 1 ст. 218-1 „Доведення банку до неплатоспроможності” зазначається, що даний злочин може бути вчинено лише особою пов'язаною з банком.

Для ст. 219 „Доведення до банкрутства” це: громадянин – засновник

(учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності. Стаття 220-1 „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” передбачає кримінальну відповідальність за цей злочин у разі вчинення його керівником або іншою службовою особою банку.

У ст. 220-2 „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” законодавець не передбачив безпосередньо якихось особливих ознак суб'єкту вчинення даного злочину, але щодо наявності останніх можна дійти висновку враховуючи специфіку побудови диспозиції та бланкетний характер статті.

У випадках, коли окрім загальних ознак суб'єкта злочину винній особі мають бути притаманні також якісь особливі характеристики – йдеться мова про спеціального суб'єкта. Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [58].

Дехто з науковців вважають спеціальним суб'єктом особу, яка, крім ознак загального суб'єкта наділена ще й певними додатковими (специфічними) якостями [61, с. 79; 89, с. 59].

Існує й думка щодо цієї проблеми, відповідно до якої спеціальним суб'єктом злочину є особа, яка має ще й особливі додаткові ознаки, що дають можливість притягнути таку особу до кримінальної відповідальності [4; 108, с. 46].

Також зазначається, що спеціальним суб'єктом слід визнавати особу, яка саме на момент вчинення злочину була наділена додатковою ознакою [22, с. 302].

В юридичній літературі навіть має місце думка, за якою однією зі специфічних ознак спеціального суб'єкту злочину є вчинення ним злочину повторно, оскільки неоднократність вчинення злочинних діянь свідчить про

підвищену соціальну небезпечність такого суб'єкта [97, с. 200].

Більшість науковців, досліджуючи проблему спеціального суб'єкта злочину, поділяють його ознаки на певні групи. Так, наприклад, О. О. Дудоров пропонує виділяти три великі групи таких ознак:

- 1) такі, що характеризують соціальну роль і правове становище суб'єкта;
- 2)) фізичні властивості суб'єкта;
- 3) взаємовідносини суб'єкта з потерпілим [92, с. 80].

На наш погляд, така класифікація є дещо завузькою та потребує певної конкретизації. Якщо навести приклади деяких зі складів злочинів, передбачених конкретними статтями Особливої частини КК України, то слід зазначити, що спеціальним суб'єктом може виступати, наприклад:

- службова особа (розділ XVII КК України);
- військовий або військовозовоб'язаний (розділ XIX КК України);
- особа яка є громадянином України (ст. 111 „Державна зрада”);
- мати новонародженої дитини (ст. 117 „Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини”);
- особи, від яких потерпілий перебував в матеріальній або іншій залежності (ч. 2 ст. 120 „Доведення до самогубства”);
- медичний працівник (ст. 139 „Ненадання допомоги хворому медичним працівником”);
- повнолітня особа (ст. 155 „Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку”);
- свідок вчинення злочину, експерт, перекладач (ст. 385 „Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків”) тощо.

Тобто як особливі (спеціальні, додаткові) ознаки суб'єкту злочину можуть виступати:

- професійні обов'язки особи;
- її службове становище; особливі відносини між винним та потерпілим;
- державно-правовий стан особи;

- її відношення до військової служби;
- участь особи у судовому процесі;
- особливості фізичних властивостей особи.

Також сюди можна віднести таку ознаку, як спеціальне відношення особи до предмету злочину. Наприклад у ст. 191 КК України „Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем” наголошується на тому, що привласнення чи розтрата чужого майна можливо лише якщо таке майно було ввірене особі чи перебувало в її віданні [58].

У такому випадку винна особа фактично наділена двома спеціальними ознаками – є службовою особою та має спеціальне відношення до предмету злочину (майна).

Отже, серед перелічених ознак, що можуть бути притаманними спеціальному суб'єкту злочину, для злочинних діянь, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, характерними є наявність у винного певних професійних обов'язків та службове становище. А, якщо згадати, що дійсний власник господарюючого суб'єкту чи фінансової установи не завжди є службовою особою, то тут можна називати і ознаку „спеціальне відношення особи до предмету злочину”.

У диспозиції ст. 218-1 передбачено, що даний злочин вчинюється пов'язаною з банком особою, а термін „пов'язана з банком особа” вживається у значенні, визначеному Законом України „Про банки і банківську діяльність”. Стаття 52 (ч. 1) зазначеного нормативного акту наголошує, що пов'язаними з банком особами є:

- 1) контролери банку;
- 2) особи, які мають істотну участь у банку, та особи, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю у банку;
- 3) керівники банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів банку;
- 4) споріднені та афілійовані особи банку, у тому числі учасники банківської групи;

5) особи, які мають істотну участь у споріднених та афілійованих особах банку;

6) керівники юридичних осіб та керівники банків, які є спорідненими та афілійованими особами банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів цих осіб;

7) асоційовані особи фізичних осіб, зазначених у пунктах 1–6 цієї частини;

8) юридичні особи, в яких фізичні особи, зазначені в цій частині, є керівниками або власниками істотної участі;

9) будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині, та на яку здійснюють вплив під час проведення такої операції особи, зазначені в цій частині, через трудові, цивільні та інші відносини [36].

Це є досить вичерпаний перелік, завдяки якому з'явилася можливість притягнення до кримінальної відповідальності не лише осіб, які безпосередньо здійснюють управління банком, але й його реальних власників.

Але виникають і певні складності. Так, наприклад, законодавець, у ч. 3 ст. 52 вказаного Закону покладає на Національний банк України (далі – НБУ) обов'язок самостійно визначати пов'язаних з банком осіб, зазначаючи: „Національний банк України при здійсненні банківського нагляду має право визначати пов'язаними з банком особами фізичних та юридичних осіб, зазначених у пунктах 1–9 частини першої цієї статті, за наявності ознак, визначених у нормативно-правових актах Національного банку України, з урахуванням характеру взаємовідносин, операцій та наявності інших зв'язків із банком” [36].

Це значно розширює права НБУ, та разом з тим створює сприятливі умови для, як слушно зазначає М.О. Саєнко, корупційних зловживань [114].

Суб'єктом злочину доведення до банкрутства, відповідно до ст. 219 КК України, є громадянин – засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності.

Щодо визначення суб'єкта цього злочину, то тут думки в юридичних наукових колах дещо різняться. Одні автори схиляються до думки про те, що суб'єктом доведення до банкрутства слід вважати по-перше, особу, які притаманні ознаки загального суб'єкта злочину (фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку), по-друге – яку характеризують спеціальні ознаки [18].

Це має бути громадян-засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності (юридичної особи) незалежно від форми власності, до компетенції яких входить обов'язок саме захищати інтереси останнього та запобігати його фінансовій неспроможності [98, с. 504]. Але тоді виникає питання яким чином визначати, а чи входило в обов'язок особи захист інтересів підприємства?

Трапляються непоодинокі випадки, коли безпосередньо власник (засновник, учасник) юридичної особи доводить власне підприємство до банкрутства переслідуючи якісь власні інтереси, які суперечать інтересам господарюючого суб'єкта (наприклад – ухиляння від виконання своїх фінансових зобов'язань). Що стосується службової особи, то закон визначає лише такі її обов'язки як виконання ними організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій на постійній основі або тимчасово, але ніяк не безпосередню охорону інтересів підприємства.

Відповідно до думки інших авторів суб'єктом розглядуваного злочину можуть виступати засновник, учасник або службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності, які, виходячи із організаційно-правової форми відповідної юридичної особи, мають повноваження, необхідні для вчинення передбачених ст. 219 суспільно небезпечних дій [100, с. 666].

Така точка зору видається правильною, оскільки, як показує практика, суспільно небезпечні дії, що полягають у доведенні до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності можуть бути вчинені саме при наявності у винної особи таких можливостей, обумовлених службовим положенням або спеціальним відношенням такої особи (наявність впливу) до

господарюючого суб'єкта (власник, засновник, учасник).

Зазначене також відноситься і до ст. 220-1 „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” яка передбачає кримінальну відповідальність за цей злочин якщо його вчинено керівником або іншою службовою особою банку.

В цьому випадку суб'єктом злочину є службова особа банку, тобто така, яка в даній установі постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконує такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною службовою особою банку.

Керівником виступає особа яка здійснює безпосереднє одноособове керівництво банком або є членом виконавчого органу чи ради директорів банку [100, с. 506].

Суб'єкт вчинення злочину „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” (ст. 220-2 КК України) безпосередньо не передбачений законодавцем.

Цей злочин вчинюється проти інтересів фінансової установи. До таких установ належать:

- 1) банки;
- 2) кредитні спілки;
- 3) ломбарди;
- 4) лізингові компанії;
- 5) довірчі товариства;
- 6) страхові компанії;
- 7) установи накопичувального пенсійного забезпечення;
- 8) інвестиційні фонди і компанії;
- 9) інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання

фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг [100, с. 507].

Також, враховуючи, що об'єктивна сторона цього злочинного діяння виражається у внесенні змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесенні у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердженні такої інформації, наданні такої інформації Національному банку України, опублікуванні чи розкритті такої інформації в порядку, визначеному законодавством України, то можна дійти висновку – суб'єктом даного злочину є службова особа фінансової установи або інша особа, службовими чи професійними обов'язками якої охоплюється здійснення зазначених вище дій.

Суб'єкт порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК України) є також спеціальним. Ним може бути лише керівник або інша службова особа банку.

Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом (ч. 3 ст. 18 КК України) [58].

Також службовими особами визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які

здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [58].

Тобто така особа має працювати у банку та займати певну посаду – бути службовою особою, яка наділена відповідними повноваженнями. Звісно керівник банку, виконуючи організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки, також є службовою особою.

Не зважаючи на те, що законодавець у диспозиції ст. 220-2 прямо не вказує на можливість вчинення розглядуваного злочину спеціальним суб'єктом, до такого висновку можливо дійти шляхом тлумачення закону. Здійснити внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, в тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України, опублікування чи розкриття такої інформації в порядку, визначеному законодавством України може особа, яка має на те хист та можливості.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України може виступати осудна особа, яка досягла 16-річного віку, та є засновником чи учасником суб'єкта господарської діяльності (юридичної особи) або фінансової установи чи його службовою особою (наприклад – директор, головний бухгалтер), або інша особа, службовими чи професійними обов'язками якої охоплюється здійснення зазначених вище дій.

Тобто по-перше – суб'єкт злочинів у сфері банкрутства володіє всіма ознаками загального суб'єкта, тобто це фізична осудна особа, яка вчинила

злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність (шістнадцять років).

По-друге – суб'єкт цих злочинів наділений додатковими спеціальними ознаками (спеціальний суб'єкт);

По-третє – такими суб'єктами можуть виступати залежно від конкретного складу злочину: 1) особа, пов'язана з банком; 2) громадянин – засновник (учасник) суб'єкта господарської діяльності; 3) службова особа суб'єкта господарської діяльності; 4) керівник банку; 5) службова особа банку; 6) службова особа фінансової установи; 7) особа, професійними обов'язками якої охоплюється здійснення у фінансовій установі дій, пов'язаних з: веденням документів або реєстрів бухгалтерського обліку останньої; веденням звітності фінансової установи [46, с. 23-24].

Отже, підсумовуючи викладене, зауважимо, що такі злочини: доведення банку до неплатоспроможності; доведення до банкрутства; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи – можуть бути вчинені виключно з прямим умислом.

Злочини, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України вчинюються з прямим умислом щодо суспільно небезпечного діяння та такого його наслідку як віднесення банку до категорії неплатоспроможних (настання стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності).

Щодо наслідку у вигляді завдання великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, вина особи може характеризуватися як прямим так і не прямим умислом.

Злочини, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України, крім того, характеризуються такою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони як мотив вчинення злочину (корисливий мотив, інша особиста заінтересованість, інтереси третіх осіб).

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони фальсифікації фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи є наявність у винного спеціальної мети вчинення даного злочину (приховати ознаки банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною).

Суб'єкт злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1 та 220-2 КК України може бути лише спеціальним, а саме:

- особа, пов'язана з банком (ст. 218-1 КК);
- громадянин – засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності (ст. 219 КК);
- керівник або інша службова особа банку (ст. 220-1 КК);
- громадянин – засновник (учасник) фінансової установи (організації) чи її службова особа, або інша особа, службовими чи професійними обов'язками якої охоплюється здійснення певних дій (ст. 220-2 КК) [47, с. 100].

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного у другому підрозділі дослідження можна зробити такі висновки.

Родовим об'єктом злочинів, пов'язаних з банкрутством (ст.ст. 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України), є сукупність відносин, які складаються у сфері господарської діяльності, тобто таких, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, виконання робіт та надання послуг (зокрема і фінансових).

Видовим об'єктом зазначених злочинів, є суспільні відносини у сфері

виконання господарюючими суб'єктами, банками, фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань.

Основним безпосереднім об'єктом досліджуваних злочинів виступає: для протиправних діянь, передбачених статтями 218-1, 220-1 КК України – суспільні відносини у сфері виконання банком своїх фінансових зобов'язань; для злочину, передбаченого ст. 219 КК України – суспільні відносини у сфері виконання господарюючими суб'єктами своїх фінансових зобов'язань; для злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України – суспільні відносини у сфері виконання фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань.

Додатковим обов'язковим об'єктом злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України, є відносини власності, які, в той же час можуть виступати додатковим факультативним об'єктом злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2 КК.

Предметом злочину „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності” є: завідомо неправдиві відомості, що вносяться до бази даних про вкладників; завідомо неправдиві відомості, що вносяться у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; база даних про вкладників (яка зазнає пошкодження або знищення).

Предметом злочину „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” виступають: документи бухгалтерського обліку; реєстри бухгалтерського обліку; документи (в будь-якій формі) щодо звітності фінансової установи.

До способів вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1 та 220-2 КК України відносяться:

1) вчинення дій, які призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних або до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта

господарської діяльності (ст. 218-1 та ст. 219);

2) внесення до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей (ч. 1 ст. 220-1);

3) внесення завідомо неправдивих відомостей у звітність банку, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ч. 3 ст. 220-1), пошкодження бази даних про вкладників (ч. 4 ст. 220-1);

4) внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку; внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, в тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи;

5) підтвердження зазначеної інформації; надання такої інформації Національному банку України;

6) опублікування даної інформації;

7) розкриття зазначеної вище інформації (ст. 220-2).

Злочини „Доведення банку до неплатоспроможності” та „Доведення до банкрутства” можу бути вчинені як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності.

Суспільно небезпечні наслідки злочинів, передбачених ст. 218-1, ст. 219 та ч. 4 ст. 220-1 КК України, такі як спричинення великої матеріальної шкоди та віднесення банку до категорії неплатоспроможних (настання стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності), повинні розглядатися у сукупності. Велика матеріальна шкода, як один з суспільно небезпечних наслідків цих злочинів, може бути завдана і державі, і кредиторам сумісно.

Потерпілим від злочинів „Доведення банку до неплатоспроможності” та „Доведення до банкрутства” є:

1) кредитори, тобто фізичні, юридичні осіб, контролюючі органи (щодо податків і зборів) та держава (саме як кредитор), у особі державних органів;

2) держава (що стосується бюджетної сфери), якщо злочин завдав державі великої матеріальної шкоди, а також у разі несплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

3) банк, який, внаслідок зазначених у ч. 1 ст. 218-1 КК України дій було віднесено до категорії неплатоспроможних або суб'єкт господарської діяльності, доведений до стійкої фінансової неспроможності (у особі власника (власників), засновника, учасників банку чи господарюючого суб'єкта).

Злочини, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України вчинюються з прямим умислом щодо суспільно небезпечного діяння та такого його наслідку як віднесення банку до категорії неплатоспроможних (настання стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності).

Щодо наслідку у вигляді завдання великої матеріальної шкоди державі чи кредиту, вина особи може характеризуватися як прямим так і не прямим умислом. Крім того, ці злочинні діяння характеризуються такою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони як мотив вчинення злочину (корисливий мотивів, інша особиста заінтересованість, інтереси третіх осіб).

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” є наявність у винного спеціальної мети вчинення даного злочину (приховати ознаки банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною).

Суб'єкт злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1 та 220-2 КК України може бути лише спеціальним, а саме:

- особа, пов'язана з банком (ст. 218-1 КК);
- громадянин – засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності (ст. 219 КК);
- керівник або інша службова особа банку (ст. 220-1 КК);
- громадянин – засновник (учасник) фінансової установи (організації) чи її службова особа, або інша особа, службовими чи професійними обов'язками якої охоплюється здійснення певних дій (ст. 220-2 КК).

Список використаних джерел до розділу 2

1. Агєєв М. М., Бахуринська О. О., Альошин Д. П. Кримінальне право України. Загальна частина. За ред. Кашкарова О. О., Робака В. А. Сімферополь : Кримнавчпеддержвидав, 2010. 364 с.
2. Авраменко О.В. Значення ознак суб'єктивної сторони складу злочину для кримінально-правової кваліфікації. *Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини* : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції з нагоди 60-ти річчя професора В. О. Навроцького. 6 січня 2016. Львів. С. 8–11.
3. Андрушко П. П. Злочини у сфері господарської діяльності за чинним кримінальним кодексом: проблеми систематизації, криміналізації та декриміналізації. *Підприємництво, господарство і право*. 1998. №12. С. 18–25.
4. Бантишев О. Ф. Злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації) : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 128 с.
5. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тацій В. Я. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник. Київ : Юрінком Інтер. 2007. 496 с.
6. Бардіна И. В. Бухгалтерское дело : учебник для бакалавров. Москва : Юрайт, 2015. 285 с.
7. Білуха М. Т. Теорія бухгалтерського обліку. Київ, 2000. 692 с.
8. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск : Пороги, 1992. 168 с.
9. Бажанов М. И., Баулин Ю. В., Борисов В. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Под ред. М. И. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тация. Киев : Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
10. Бойко А.И. Преступное бездействие. Санкт-Петербург : Юридический цент Пресс, 2003. 320 с.
11. Болдарь Г. Е., Полтавский А. А. Некоторые проблемы уголовной ответственности за доведение до банкротства с неосторожной формой вины.

Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Луганськ, 2005. Вип. № 4. С. 147–156.

12. Болдарь Г.Є. Предмет незаконних дій у разі банкрутства: проблемні питання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. Луганськ, 2006. Вип. № 1. С. 148–156.

13. Болдарь Г. Є. Проблемні питання визначення змісту інтелектуальної ознаки умислу при вчиненні незаконних дій у разі банкрутства. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 13–15 квітня 2007 р.: У 2-х ч. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. Ч. 2. С. 2–29.

14. Болдарь Г. Є. Незаконні дії у разі банкрутства: проблеми кримінально-правової кваліфікації та вдосконалення законодавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право”. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2007. 21 с.

15. Болдарь Г. Е. Отношения, связанные с несостоятельностью и банкротством, как объект уголовно-правовой охраны. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. Луганськ, 2004. Вип. № 2. С. 249–258.

16. Болдарь Г. Є. Проблеми визначення об'єкта незаконних дій у разі банкрутства. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 1. С. 60–68.

17. Василін Є. М. Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Міністерство внутрішніх справ України Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 16 с.

18. Васильцева О. О. Суб'єкти кримінальних банкрутств. *Науковий вісник*

Національної академії внутрішніх справ України. 2002. № 2. С. 202–213.

19.Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. Київ : Атіка, 2005. 224 с.

20.Гавриш С. Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений. *Право и политика*. 2000. № 11. С. 4–15.

21.Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины: Проблемы теории и развитие законодательства. Харків : Основа, 1994. 640 с.

22.Газдайка-Василишин І. Б. Ознаки суб'єкта злочину у складах некорисливих злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 296–304.

23.Господарський Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

24.Грек Б. М. Кримінально-правова відповідальність за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Академія адвокатури України. Київ, 2005. 17 с.

25.Грек Б. Банкрутство в Україні: минуле і сьогодення. *Право України*. 2004. № 6. С. 24–31.

26.Грек Б. М. Фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства: кримінально-правовий аспект. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наук. праць. Вип. 227. Правознавство. Чернівці : Рута, 2004. С. 115–119.

27.Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо доведення банку до неплатоспроможності : сумнівна законодавча новела. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/intem/202-kryminalno-pravova-zaborona-shchodo-dovedennya-do-neplatospomozhnosti-sumnivna-zakonodavcha-novela-dudorov-o-o-movchan-r-o>

28.Джужа О. М., Моїсєєв Є. М. Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти). Київ, 1994. 218 с.

29.Дзюба В.Т. Концептуальні засади кримінально-правової охорони

потерпілого, жертви, постраждалого. *Альманах кримінального права*. Відп. ред. П. П. Андрушко, П. С. Берзін. Київ : Правова єдність. 2009. Вип. 1. С. 191–217.

30. Довгерт А. С. Держава як суб'єкт цивільного права. *Цивільне право України* : книга перша. Київ : Юрінком Інтер, 2004. С. 128–130.

31. Дудоров О.О. Кримінальне право. Навчальний посібник. За заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

32. Закон України „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2012. № 50. ст. 564. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

33. Закон України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 31. ст. 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

34. Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 40. ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

35. Закон України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

36. Закон України „Про банки і банківську діяльність”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 5–6. Ст. 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

37. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 25. Ст. 263. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>

38. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних з банком осіб”. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 17. Ст. 122. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/ru/218-19>

39. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку”. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 43. Ст. 386. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/629-19>

40.Ключик Ю. В. Проблеми визначення об’єктивної сторони доведення банку до неплатоспроможності. *Держава та регіони. Серія : Право*. № 1 (63). 2019. С. 116–120.

41.Ключик Ю. В. Порухення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності як один із злочинів у сфері банкрутства. *Держава та регіони. Серія : Право*. № 3 (65). 2019. С. 233–240.

42.Ключик Ю. В. До проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 176–179.

43.Ключик Ю. В. Суб’єкт злочинів у сфері банкрутства. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. С. 225–232.

44.Ключик Ю. В. До проблеми визначення об’єкту злочину доведення банку до неплатоспроможності. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 10–11 лютого 2017. Херсонський державний університет. Херсон : Видавничий дім „Гельветика”. С. 135–138.

45.Ключик Ю. В. Потерпілий від злочину доведення банку до неплатоспроможності. *Пріоритети розвитку юридичних наук* : міжнародна науково-практична конференція 7–8 квітня 2017 р. Одеса : Громадська організація „Причорноморська фундація права”. С. 175–177.

46.Ключик Ю. В. Проблеми визначення суб’єкту злочину, передбаченого ст. 220-1 КК України. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 17–18 серпня 2018 р., Львів : західноукраїнська організація „Центр правничих ініціатив”. С. 21–24.

47.Ключик Ю. В. До проблеми визначення суб’єкту злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної

конференції, Запоріжжя, 22–23 лютого 2019. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація „Істина”. С. 98–101.

48. Козлов А. П. Понятие преступления. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2004. 810 с.

49. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>

50. Компанія також може потерпіти. *Закон і бізнес*. 2000. 15–21 квітня. № 16. С. 15.

51. Коржанський М. Й. Популярний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Наукова думка, 1997. 696 с.

52. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Київ : Атіка. 2002. 640 с.

53. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 592 с.

54. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 592 с.

55. Коржанский Н. И. Предмет преступления (понятие, виды и значение для квалификации). Волгоград, 1976. 56 с.

56. Коржанський М. Й. Кримінальний закон України. : монографія Дніпропетровськ : Юридична академія Міністерства внутрішніх справ, 2004. 200 с.

57. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

58. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>

59. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page3>

60. Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник.

Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Юридична думка, 2004. 656 с.

61.Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини. Навчальний посібник. За заг. ред. В. М. Стратонова. Київ : Істина, 2007. 400 с.

62.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

63.Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини. За заг. ред. В. М. Стратонова. Київ : Істина, 2007. 400 с.

64.Кримінальне право (Особлива частина): підручник. За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Елтон-2, 2012. 758 с. С. 32–40.

65.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. За заг. ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

66.Кримінальне право України: Загальна частина. За ред. О. О. Кашкарова, В. А. Робака. Сімферополь : КРП, 2010. 364 с.

67.Кримінальне право України : Загальна частина. За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-є видання, перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 496 с.

68.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Під ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 496 с.

69.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. За ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. Київ : Юридична думка, 2004. 656 с.

70.Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник. За ред. М. І. Мельника, В.А. Климента. Київ : Юридична думка, 2004. 352 с.

71.Кримінальне право України. Особлива частина. За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ–Харків. Юрінком Інтер. Право. 2001. 494 с.

72.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те видання перероб. та допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

73.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник.

Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко. 3-те видання перероб. та допов. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

74.Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. В. В.Сташис, В. Я.Тацій та інші. Київ : Видавничий дім „Ін Юре”, 2003р. 1315 с.

75.Круглова О. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства (аналіз складу злочину) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Інститут держави та права імені В. М. Корецького НАН України, відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою. Харків, 2005. 18 с.

76.Кузнєцова Н. С. Юридичні особи. Цивільне право України. Книга перша. Київ : Юрінком Інтер, 2004. С. 109–127.

77.Куц В . Сучасні уявлення щодо змісту окремих об’єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2(14). С. 102–108.

78.Лень В. В. Осудність у Кримінальному праві і законодавстві : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2008. 180 с.

79.Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2006. 573 с.

80.Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина. Київ : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006. 563 с.

81. Львовчкін С., Опарін В., Федосов В. Суперечності фінансової теорії і практики в контексті економічного розвитку. *Фінанси України*. 2011. № 6. С. 13.

82.Ляпунова Н.М. Кримінальна відповідальність за приховування банкрутства і фіктивне банкрутство : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Національна юридична академія України імені

Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 18 с.

83.Ляпунова Н. Щодо фіктивного банкрутства. *Право України*. 2000. №11. С. 88–90.

84.Ляпунова Н. Стійка фінансова неспроможність як ознака приховування банкрутства. *Вісник Академії правових наук України*. Харків : Право. 2000. №3(22). С. 176–81.

85.Меньшова А. Ю. Причини виникнення та шляхи запобігання банкрутства комерційного банку : монографія. Харків : ХДТУБА, 2008. 146 с.

86.Міністерство фінансів України. Наказ 24.05.1995. № 88. „Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку”. Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства фінансів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>

87.Мирошниченко Н. А. Состав преступления. Текст лекцій. Одесса. Юридична література. 2003. 80 с.

88.Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.

89.Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. П. П. Андрушко, О. Ф. Бантишев, О. О. Бахуринська, П. С. Берзін, Т. В. Варфоломеева та ін. За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. Київ : Атлета : КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1. 964 с.

90.Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2002. 936 с.

91.Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 3-те видання перероб. та допов. Київ : Атіка, 2004. 1056 с.

92.Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те видання перероб. та допов. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.

93.Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. У 2 т. Т. 2. 3-те

видання перероб. та допов. Київ : Алерта. КНТ. Центр учбової літератури, 2009. 624 с.

94. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины. Под ред. Н. И. Мельника, Н. И. Хавронюка. Київ : Каннон. А.С.К., 2002. 1216 с.

95. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Москва : БЕК, 1999. 572 с.

96. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. Москва : Госюридлит, 1960. 232 с.

97. Павлов В. Г. Субъект преступления. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2001. 318 с.

98. Перепелиця О. І., Кириченко В. М., Тацій В. Я. Злочини у сфері господарської діяльності. Кримінальне право України. Особлива частина. За заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків : Право, 2015. 605 с.

99. Пинаев А. А. Курс лекций по общей части уголовного права. Книга 1. О преступлении. Харьков : Юридический Харьков, 2001. 289 с.

100. Працюк О. В., Черней В. В. Злочини у сфері господарської діяльності. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. За заг. ред. О. М. Джужи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 1315 с.

101. Присяжнюк Т. Вдосконалення інституту потерпілого в системі кримінального права України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XI регіональної наук.-практ. конференції. Львів, 2005. С. 339–341.

102. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14; № 15–16; № 17. Ст. 112. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

103. Присяжнюк Т. І. Потерпілий в кримінальному праві України: окремі питання. *Право України*. 2004. №10. С. 95–97.

104. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08

„Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” Київ, 2006. 224 с.

105. Присяжнюк Т. Потерпілий в кримінальному праві України: окремі питання. *Право України*. 2004. № 10. С. 95–97;

106. Предмет злочину. URL: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/krim_pravo/031.php

107. Присяжнюк Т. І. Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 240 с.

108. Рашковская Ш. С. Советское уголовное право. Москва, 1972. 365 с.

109. Проблемы общей теории права и государства / Н. В. Варламов, В. Б. Лазарев, В. В. Лапаева и др.; под общ. ред. В. С. Нерсесянца. Москва : Норма, 2004. 832 с.

110. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 09.07.2012 № 3 (у редакції рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 25.09.2014 № 99). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 серпня 2012 р. за № 1430/21742. URL: www.fg.gov.ua/laws/show/z1430-12

111. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину. Київ : Атіка, 2002. 144 с.

112. Назаренко Г. В., Ситникова А. И. Неоконченное преступление и его виды : монография. Москва : Ось-89, 2003. 160 с.

113. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В. І. Шакуна. Київ : Арлета, 2012. 160 с.

114. Саєнко М. О. Відповідальність перших осіб перед клієнтами: ілюзія чи реальність? *Юрист Закон*. 2015. № 8. URL: <http://lclaw.knu.ua/index>.

115. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 215 с.

116. Смириов А. М. Правовий статус жертв правосуддя та зловживання владою як особливий вид правового статусу людини : автореф. дис. ... канд.

- юрисд. наук : 12.00.01. Харків : Нац. ун-т внутр. справ МВС України, 2004. 21 с.
117. Статистичні дані Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
118. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навчальний посібник. Харків : Украю, 1994. 76 с.
119. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 131–134.
120. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України. Харків, 1994. 75 с.
121. Тігова Т. М. Аналіз фінансової звітності : навчальний посібник / Т. М. Тігова, Л. С. Селіверстова, Т. Б. Процюк. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 268 с.
122. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления. *Право і безпека*. 2002. № 1. С. 81–88.
123. Трубников В. М. Поняття об'єкта злочину з нових позицій. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2009. № 6. С. 14–18.
124. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления. *Право і безпека*. 2002. № 1. С. 81–87.
125. Туляков В.А. Виктимология: социальные и криминологические проблемы. Одеса : Юридична література, 2000. 335 с.
126. Тьорло В. О., Іщенко Р. О. Проблеми функціонування комерційних банків України за сучасних умов та шляхи їх вирішення. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2015/22.pdf.
127. Уголовное право. Общая часть. Отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамов. М. НОРМА-ИНФРА-М, 1998. 516 с.
128. Уголовное право Украины. Общая часть. Под ред. Е. Л. Стрельцова. Харьков : Одиссей, 2009. 344 с.
129. Уголовное право Украины. Особенная часть. Под ред. Е. Л. Стрельцова. Харьков : Одиссей, 2009. 544 с.

130. Українське кримінальне право. Загальна частина. За заг. ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
131. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник. За ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
132. Уголовное право. Общая часть. Отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамов. Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. 516 с.
133. Федоренко В. Г. Віденко О. М., Руженський М. М., Іткін О. Ф. Політична економія. Київ : Арлетта, 2008. 487 с.
134. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75–78.
135. Фролова О.Г. Злочини, пов'язані з банкрутством, в Україні: кримінально-правова характеристика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 16 с.
136. Фролова О. Г. Кримінально-правова характеристика окремих ознак об'єктивної сторони незаконних дій у разі банкрутства. Університетські наукові записки. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. Хмельницький, 2005. №3. С. 249–256.
137. Фролова О. Г. Об'єктивні ознаки доведення до банкрутства. *Вісник господарського судочинства* : видання Вищого господарського суду України. Вищий господарський суд України. 2005. №4. С.227–236.
138. Фінансове право : підручник. За заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетьманець. Харків : Екограф, 2015. 496 с.
139. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>
140. Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. Інститут економічно-

правових досліджень Національна академія наук України. Київ, 2018. 292 с.

141. Шкарупа В. К. Фінансове право України. Навчальний посібник. Київ, 2007. 218 с.

142. Щербина В. С. Господарське право. Київ, 2003. 384 с.

143. Юридична енциклопедія в 6-ти т. Відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. 736 с.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКРУТСТВОМ, ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НИХ

3.1. Відмежування злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України, від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень

Злочини, пов'язані з банкрутством репрезентують цілий комплекс посягань та становлять собою суспільну небезпечність для відносин у сфері господарювання та банківської діяльності, оскільки завдають великої матеріальної шкоди державі чи кредиторам [46, с. 144].

Ці злочини загрожують встановленому законодавством порядку здійснення господарської та банківської діяльності у частині забезпечення інтересів громадян, юридичних осіб та держави від ризиків, пов'язаних з неплатоспроможністю суб'єктів господарської діяльності, яка юридично фіксується під час розгляду справ про банкрутство такого суб'єкта та у частині виконання господарюючим суб'єктом (банком, фінансовою установою чи організацією) своїх фінансових зобов'язань перед кредиторами [81].

Як слушно відзначає у своїх дослідженнях Г. Є. Болдарь: „злочини, пов'язані з банкрутством, мають високий ступінь суспільної небезпечності, оскільки підривають довіру в господарських взаємовідносинах, відштовхують потенційних інвесторів, внаслідок чого зменшується приплив капіталовкладень у вітчизняне виробництво, тощо. Саме тому кримінально-правова охорона відносин, пов'язаних із неспроможністю і банкрутством, виступає важливою складовою частиною у механізмі правового регулювання цих суспільних відносин” [3, с. 3; 4].

Процес доведення до банкрутства чи до неплатоспроможності (а також вчинення інших, пов'язаних з банкрутством злочинів) відбувається шляхом здійснення великого спектра різноманітних дій (а іноді і шляхом бездіяльності). При чому деякі з них містять певні схожі об'єктивні та суб'єктивні ознаки подібних до них злочинів, а також складів суміжних правопорушень, передбачених КУпАП.

Зокрема до таких злочинів можна віднести такі як:

- 1) протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК);
- 2) протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК);
- 3) самоправство (ст. 356 КК);
- 4) ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК);
- 5) шахрайство (ст. 190 КК);
- 6) зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК);
- 7) зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК);
- 8) службове підроблення (ст. 366 КК);
- 9) службова недбалість (ст. 367);
- 10) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та їх зв'язок зі злочинами у сфері банкрутства (ст. 368 КК) [17, с. 118].

Серед зазначених адміністративних правопорушень можна назвати, зокрема:

- 1) порушення порядку оприлюднення фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності (ст. 163-16 КУпАП);
- 2) приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164-15 КУпАП);
- 3) незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166-16 КУпАП);
- 4) фіктивне банкрутство (ст. 166-17 КУпАП);

5) порушення законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 166-19 КУпАП);

б) порушення законів України та нормативно-правових актів Національного банку України щодо здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків (ст. 166-20 КУпАП).

Тобто, вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України можуть супроводжуватися здійсненням діянь, що характеризуються юридичними ознаками шахрайства, отримання неправомірної вигоди, підробки документів тощо. Так, наприклад, штучно створюється заборгованість підприємства (банка) перед зовнішніми кредиторами, тобто контрагентами, фінансовими установами, контролюючими органами, сумісно з одночасним відчуженням коштів і майна на користь новостворених дочірніх підприємств або третіх осіб [46, с. 145]. Суспільна ж небезпека цих злочинів полягає, як зазначають О. О. Дудоров, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, в порушенні встановленого законодавством порядку здійснення підприємницької діяльності, а також в заподіянні шкоди кредиторам, державі та іншим особам [14, с. 291].

Отже виникає нагальна необхідність проведення *порівняльного аналізу*:

- доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218-1 КК);
- доведення до банкрутства (ст. 219 КК) та таких злочинів, як протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК);
 - протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК);
 - самоправство (ст. 356 КК) (в тому числі та щодо проблем рейдерського захоплення)
- злочинів, а саме
 - злочинів, передбачених статтями 218-1 і 219 КК України та злочинів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК) та шахрайства (ст. 190 КК);
 - злочинів, передбачених статтями 218-1 і 219, 220-1 та 220-2 КК України

та деяких злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зокрема:

- 1) зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК);
- 2) зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК);
- 3) службове підроблення (ст. 366 КК);
- 4) службова недбалість (ст. 367);
- 5) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та їхній зв'язок зі злочинами у сфері банкрутства (ст. 368 КК).

– злочинів, передбачених статтями 218-1 і 219, 220-1 та 220-2 КК України та адміністративних правопорушень, зокрема:

- 1) порушення банківського, валютного законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст. 166-5 КУпАП);
- 2) порушення порядку оприлюднення фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності (ст. 163-16 КУпАП);
- 3) приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164-15 КУпАП);
- 4) незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166-16 КУпАП);
- 5) фіктивне банкрутство (ст. 166-17 КУпАП);
- 6) порушення законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 166-19 КУпАП);
- 7) порушення законів України та нормативно-правових актів Національного банку України щодо здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків (ст. 166-20 КУпАП).

Банкрутство нерідко використовується як інструмент у корпоративній

конкуренції. Непоодинокі випадки, коли винні особи доводять банк до неплатоспроможності або суб'єкт господарської діяльності до банкрутства з метою їх рейдерського захоплення у подальшому.

Законодавство України, зокрема і кримінальне, не визначає поняття „рейдерство”. Вчинення такого діяння (дій, спрямованих на незаконне заволодіння господарюючим суб'єктом або на його захоплення) регулюються багатьма кримінально-правовими нормами. Так, наприклад, виходячи з аналізу змісту чинного КК України, можна зазначити, що до статей, які встановлюють кримінальну відповідальність за різні прояви рейдерської діяльності можна віднести такі:

- ст. 206 „Протидія законній господарській діяльності”;
- ст. 206-2 „Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації”;
- ст. 354 „Підкуп працівника підприємства, установи чи організації”;
- ст. 356 „Самоправство”;
- ст. 357 „Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження”;
- ст. 358 „Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів”;
- ст. 359 „Незаконні придбання, збут чи використання спеціальних технічних засобів отримання інформації”;
- ст. 361 „Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку”;
- ст. 366 „Службове підроблення”;
- ст. 368-3 „Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми”;
- ст. 368-4 „Підкуп особи, яка надає публічні послуги”;
- ст. 369 „Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди

службовій особі” та інші.

Для характеристики рейдерства та ефективній протидії цьому суспільно небезпечному явищу, важливе значення має його місце в системі Особливої частини КК України. З цього питання, а також щодо визначення поняття „рейдерство” в юридичній літературі висловлюються неоднозначні думки, серед яких можна виділити три основних.

1. Рейдерство розглядається як поняття, яке узагальнює цивільно-правові та кримінально-правові характеристики даного явища. Відповідно до цієї позиції рейдерством є певний вид поглинання (захоплення) власності господарюючого суб’єкта (банку, фінансової установи чи організації) [68, с. 31].

2. Рейдерство характеризується як „жорстке тож його не розглядають як кримінально каране діяння.

3. Рейдерство є злочином. Рейдерство, наприклад, характеризується як злочинна діяльність злочинних угруповань із привласнення чужого майна шляхом шахрайства, з використанням неправосудних чи сфальсифікованих судових рішень та за співучасті корумпованих чиновників [80, с. 15].

До ознак рейдерства, зазвичай, відносять незаконні дії щодо:

- „скупки акцій у дрібних акціонерів;
- розголошення даних реєстрів власників акцій;
- винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення корпоративних конфліктів (що може бути пов’язано з отриманням неправомірної вигоди);
- неправомірних дій органів державної виконавчої служби при виконанні судових ухвал (рішень);
- злочинних дій приватних охоронних структур і груп людей щодо захоплення підприємства, його майна, приміщень тощо” [62, с. 33].

А до основних способів рейдерських захоплень науковці відносять нижче зазначені.

1. „Силові акції (зміна замків, охорони тощо).

2. Каскадний метод (послідовне виконання дій, спрямованих на поглинання підприємства).

3. Перерозподіл власності (здійснення реєстрації на підставі сфальсифікованих документів щодо переходу права власності, за допомогою чого винні особи отримують перевагу в реалізації своїх незаконних дій, підробка документів, вчинення такого діяння шляхом викрадення документів, штампів, печаток тощо).

4. Протиправне поглинання земельних комплексів, майна та/або прав власності (такі дії можуть бути пов'язані зі службовими зловживаннями, отриманням незаконної винагороди службовими особами підприємства чи іншими службовими особами, наділеними владними повноваженнями, які здатні примати рішення щодо подальшої долі підприємства або його майна).

5. Психологічний тиск. Такий тиск може бути пов'язаний зі вчиненням дій, передбачених ст. 206 КК України „Протидія законній господарській діяльності”, тобто пред'явлення потерпілому протиправної вимоги „припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них за відсутності ознак вимагання” [28].

6. Вчинення дій, пов'язаних з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК) [28].

7. Ініціювання бізнес-конфліктів (завдяки чому відбувається

захоплення активів).

Тобто будь-яке самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією (самоправство).

До ознак рейдерських захоплень відносяться такі фактори:

1) захоплення корпоративних прав або чужої власності;
2) дії рейдера за своєю суттю є неправомірними, навіть якщо використовуються прийоми, засновані на законі;

3) „рейдерство є своєрідним бізнесом, тому що метою захоплення завжди є комерційний прибуток” [15, с. 7].

У юридичній науці рейдерство підрозділяють на три категорії: „біле”, „сіре” та „чорне” – залежно від способу дії, наслідків та галузі права, яка регулює фактично вчинене.

Як зазначає Д. П. Кисленко, „так зване біле рейдерство реалізується в межах закону. Основний метод такого виду рейдерства – корпоративний шантаж, тобто створення перешкоди нормальної роботи підприємства (банка, іншої установи) „за допомогою міноритарного пакета акцій з розрахунком на те, що керівництво підприємства з метою позбавлення від шантажу викупить цей пакет за завищеною ціною” [15, с. 8].

Під сірим рейдерством мається на увазі діяльність винних осіб, пов’язана з порушенням цивільно-правових норм. На перший погляд, така діяльність виглядає законною, одна в процесі аналізу застосованих методів поглинання підприємства, стає зрозуміло, що така схема фактично є шахрайством, оскільки пов’язана з обманом або зловживанням довірою [15, с. 8].

Також така діяльність, хоча візуально і виглядає законною, може бути пов’язана з підбркою документів, штампів, печатей, з підкупом службових осіб тощо.

Чорним рейдерством називають найжорсткіший спосіб захоплення підприємств, пов’язаним з порушенням норм кримінального законодавства. Винні особи використовують насильницькі методи захоплення влади: шантаж,

силовий вхід на підприємство, підкуп, підробку реєстр в акціонерів тощо [15, с. 8].

Отже, доведення банку до неплатоспроможності або господарюючого суб'єкту до банкрутства може бути вчинено, зокрема шляхом пред'явлення власнику суб'єкта господарської діяльності (банка) чи іншій його службовій особі, яка може суттєво вплинути на діяльність такої юридичної особи, протиправної вимоги припинити займатися господарською (банківською) діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднаної з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них за відсутності ознак вимагання. У таких випадках, якщо особа, вчинила дії, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України, під тиском (фізичним або психічним примусом) вона не повинна нести кримінальну відповідальність за вчинене відповідно до ст. 39 та ст. 40 КК України.

Зазначене додатково свідчить на користь того, що у диспозиціях статей 218-1 та 219 КК України має бути вказівка на спеціальний мотив вчинення злочинів доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства.

Тобто, виходячи з зазначеного вище, доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності може бути наслідком вчинення суспільно небезпечних дій, передбачених статтями 206, 206-2, 356 КК України. Ознаки розглядуваних злочинів, в більшості випадків, співвідносяться як загальні та спеціальні. Розмежування складів злочинів, передбачених ст.ст. 218-1 та 219 КК України та складів, вказаних вище злочинів необхідно проводити за ознаками об'єктивної

сторони та суб'єктом злочину.

Крім того, доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності може виступати як проміжна мета злочинів, передбачених ст.ст. 206, 206-2 КК України.

Також суміжними складами злочинів, що розглядаються, є злочини, передбачені ст. 190 (шахрайство), ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), ст. 212 (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)).

Існує велика кількість підприємств, які, ховаючись за процедурою банкрутства, не бажають виконувати свої зобов'язання перед кредиторами і, особливо, перед державою (щодо виконання зобов'язань перед бюджетом).

У практиці банкрутства дуже часто буває так, що залишки майна підприємства-банкрута „виводяться” із кризового підприємства в нове ще до процедури банкрутства.

А також нерідко трапляються випадки, коли процедура банкрутства збігається з розслідуванням злочину про розкрадання коштів фізичних осіб, фінансових установ або держави службовими особами підприємства боржника. У таких випадках, тобто якщо доведення банку до неплатоспроможності чи доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності з метою ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) або з метою заволодіння майном банку чи суб'єкта господарської діяльності, або придбання права на їхнє майно шляхом обману чи зловживання довірою, за наявності для того всіх необхідних підстав, утворює сукупність злочинів.

Також злочини, передбачені статтями 218-1 і 219, 220-1 та 220-2 КК України можуть вчинюватись шляхом здійснення дій, передбачених статтями 364-1, 366 та 368 КК України. Чітке та правильне визначення кримінально-правових ознак даних злочинів, сприятиме їх правильній кваліфікації працівниками відповідних державних органів під час реалізації ними своїх службових повноважень [19, с. 179]. Тобто такі дії необхідно відмежовувати від суміжних складів злочинів, оскільки вони можуть бути пов'язані:

- зі зловживання своїми повноваженнями службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, з метою отримання неправомірної вигоди;
- зі складанням, видачею службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесенням до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей або іншим підробленням офіційних документів;
- з прийняттям службовою особою господарюючого суб'єкта, банку, фінансової установи (організації) пропозиції, обіцянки або одержання такою особою неправомірної вигоди, а так само її прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища тощо.

Вчинення таких діянь сумісно зі вчиненнями злочинів, передбачених статтями 218-1 і 219, 220-1 та 220-2 КК України також утворює сукупність злочинів.

Злочини, передбачені ст. 220-1 та ст. 365-2 КК України співвідносяться за суб'єктом у випадку вчинення керівником або іншою службовою особою банку порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ч. 3 та ч. 4 ст. 220-1) у співучасті зі службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Слід зазначити, що не тільки чинне кримінальне законодавство передбачає відповідальність за навмисне банкрутство або інші протиправні діяння, пов'язані з банкрутством.

Так, ст. 215 ГК передбачає відповідальність за порушення законодавства про банкрутство, а саме у випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства (ч. 1 ст. 215 ГК) [9] (таку відповідальність також передбачено статтями 164-15, 166-16, 166-17 КУпАП).

Відповідно до ч. 2 зазначеної статті фіктивним банкрутством визнається

завідомо неправдива заява суб'єкта підприємництва до суду про нездатність виконати зобов'язання перед кредиторами та державою. Встановивши факт фіктивного банкрутства, тобто фактичну платоспроможність боржника, суд відмовляє боржникові у задоволенні заяви про визнання банкрутом і застосовує санкції, передбачені законом [9].

Необхідно відзначити, що дана норма потребує певних уточнень, щодо суб'єкта вчинення такого діяння, а також понятійного апарата та консолідації з нормами КУпАП, оскільки відповідно до ст. 166-17 КУпАП фіктивним банкрутством є завідомо неправдива офіційна заява громадянина – засновника (учасника) або службової особи суб'єкта господарської діяльності, а так само громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі [27].

Умисним банкрутством визнається стійка неплатоспроможність суб'єкта підприємництва, викликана цілеспрямованими діями власника майна або посадової особи суб'єкта підприємництва, якщо це завдало істотної матеріальної шкоди інтересам держави, суспільства або інтересам кредиторів, що охороняються законом [9].

На сьогоднішній день адміністративним законодавством України не передбачено відповідальності за доведення банку до неплатоспроможності. Але передбачено норму, яка регулює відповідальність за порушення банківського, валютного законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст. 166-5 КУпАП), тобто порушення пов'язаними з банком особами або іншими особами, які відповідно до закону можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України, банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України, крім порушень, зазначених у статті 73 ЗУ „Про банки і банківську діяльність”, у тому числі подання

недостовірної (неповної) звітності, зокрема, щодо якості активів, проведення операцій із пов'язаними з банком особами, суті операцій, або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку.

Також, КУпАП передбачено відповідальність за здійснення інших неправомірних дій у сфері банкрутства, вчинення яких хоч і не тягне за собою кримінальної відповідальності, але негативно впливає на фінансову та банківську систему держави. До таких правопорушень належать нижчезазначені.

1. Порухення порядку оприлюднення фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності разом з аудиторським звітом (ст. 163-16 КУпАП – порушення порядку оприлюднення фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності). Співвідносячись за об'єктивними ознаками зі злочином, передбаченим ст. 220-2 КК України „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” у частині підтвердження, надання Національному банку України, опублікування чи розкриття завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, розглядуване діяння відрізняється за ознаками суб'єктивним, оскільки може бути вчинене і через недбалість.

2. Умисне приховування громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей або неподання в установленій строк до господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство юридичної особи у випадках, передбачених законом, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторів (ст. 164-15 КУпАП – приховування стійкої фінансової неспроможності).

У цьому випадку, на нашу думку, слід передбачити відповідальність не

тільки громадянина – засновника (учасника) чи службової особи суб'єкта господарської діяльності, але й керівника або іншої службової особи банку, а також громадянина – засновника (учасника) фінансової установи (організації) чи її службової особи, або іншої особи, службовими чи професійними обов'язками якої охоплюється здійснення зазначених дій.

3. Порушення пов'язаними з банком особами або іншими особами, які відповідно до закону можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України, банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України, крім порушень, зазначених у статті 73 Закону України „Про банки і банківську діяльність”, у тому числі подання недостовірної (неповної) звітності, зокрема, щодо якості активів, проведення операцій із пов'язаними з банком особами, суті операцій, або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст. 166-5 КУпАП – порушення банківського, валютного законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку).

Основна відмінність цього правопорушення від злочинів, пов'язаних з банкрутством, полягає у відсутності суспільно небезпечних наслідків, зокрема настання неплатоспроможності банку та спричинення великої матеріальної шкоди державі або кредитору. Створюється лише така загроза. Відповідно ж до ч. 2 даної статті КУпАП, відповідальність винної особи настає у випадку якщо дії, передбачені частиною першою цієї статті, призвели до віднесення банку до категорії проблемних.

4. Дії, що полягають в умисному приховуванні майна, відомостей про майно, передачі майна в інше володіння або його відчуженні чи знищенні, а також фальсифікації, приховуванні або знищенні документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, у тому числі планів санації чи мирових угод, якщо ці дії вчинені громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності в період провадження у

справі про банкрутство і завдали великої матеріальної шкоди (ст. 166-16 КУпАП – незаконні дії у разі банкрутства) та завідомо неправдивій офіційній заяві громадянина – засновника (учасника) або службової особи суб'єкта господарської діяльності, а так само громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі (ст. 166-17 КУпАП – фіктивне банкрутство) за своєю юридичною природою є правопорушеннями у сфері банкрутства, але являють собою менш суспільно небезпечне діяння, ніж передбачені статтями 218-1 та 219 КК України.

5. Правопорушення, передбачені ст. 166-19 КУпАП „Порушення законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб” (тобто порушення керівником банку порядку складання або подання відомостей до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; невиконання або несвоєчасне виконання керівником банку законних рішень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; невнесення або несвоєчасне внесення банком збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) та ст. 166-20 КУпАП „Порушення законів України та нормативно-правових актів Національного банку України щодо здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків” (тобто неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірної інформації з питань діяльності платіжних систем Національному банку України, якщо подання такої інформації передбачено законами України та нормативно-правовими актами Національного банку України) теж відрізняються від злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2 КК України за об'єктивною стороною (вчинення діяння як шляхом дії так і шляхом бездіяльності) а також за суб'єктивними ознаками – відсутність спеціальної мети приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною.

Всі розглянуті діяння, хоча і співвідносяться зі злочинами,

передбаченими статтями 218-1 і 219, 220-1 та 220-2 КК України за об'єктивними ознаками, але характеризуються меншою небезпечністю, уз візку з чим і відбулася декриміналізація таких злочинів, як „Фіктивне банкрутство”, „Приховування стійкої фінансової неспроможності” та „Незаконні дії у разі банкрутства” (ЗУ „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України № 4025-VI від 15.11.2011 щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності”).

3.2. Вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством

Проблема правопорядку та законності у сфері господарювання в Україні залишається дуже гострою. Значна кількість проблеми так і лишаються невисвітленими. Однією з них є та, що торкається питань правильної кваліфікації злочинів у сфері банкрутства [18, с. 233].

Незважаючи на відносно незначну кількість наукових робіт, які присвячені проблемам кваліфікації злочинів, пов'язаних з банкрутством та кримінальної відповідальності за них (особливо що стосується злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2 КК України) на сьогодні в науковій літературі існує кілька позицій стосовно удосконалення закону про кримінальну відповідальність у цій сфері.

Оскільки формулювання конкретних пропозицій стосовно вдосконалення кримінального законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери господарської та банківської діяльності передбачає, перш за все, необхідність кримінально-правової характеристики таких злочинів, науковці, досліджуючи злочини, пов'язані з банкрутством, торкалися проблем визначення об'єкту злочинів, пов'язаних з банкрутством, їх об'єктивної сторони, наголошуючи, зокрема, що злочини, передбачені статтями 218-1 та 219 КК України можуть

вчинюватись як шляхом активних дій так і шляхом бездіяльності, підіймалися питання щодо уточнення суб'єкта вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2.

Також у доктрині кримінального права відмічаються такі проблеми як:

1) нелогічне місце розміщення ст. 218-1 в КК (цю норму доцільніше помістити після статті 219 “Доведення до банкрутства” (загальна норма) під номером 219 -1 (спеціальна норма);

2) занадто загальний характер диспозиції ст. 218-1 в КК;

3) визначення спричиненої шкоди кредиторам або державі у сукупності;

4) відсутні кваліфікуючих ознак складів злочинів доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства, що не відповідає ступеню суспільної небезпеки даних діянь.

5) будова санкцій означених статей (при вчиненні зазначених злочинів з корисливих мотивів санкції статей не передбачають конфіскацію майна).

На всі ці питання і на сьогодні неможливо дати однозначну відповідь.

Так Б. М. Грек пропонував, з метою ефективнішого забезпечення захисту кредиторів, зокрема й держави, криміналізувати такі протиправні діяння, як:

1) „втручання у діяльність суб'єкта господарювання з метою створення фінансової неспроможності;

2) погрозу чи насильство щодо власника або службової особи суб'єкта господарювання, а також щодо їх близьких родичів, у зв'язку з виконанням чи невиконанням ними службових обов'язків” [10, с. 15].

З іншого боку, такі діяння успішно регулюються іншими статтями КК України (наприклад 206; 189).

Також автор пропонує внести зміни до ст. 219 КК, передбачивши кваліфікуючі ознаки цього злочину: повторність, вчинення злочину групою, особою раніше судимою за цією статтею, або за корисливі злочини, та ввести таке поняття як „інші мотиви” [10. С. 15]. З одного боку така пропозиція забезпечила б зменшення кількості помилок при кваліфікації цього злочину як в науці так і на практиці. Так, наприклад, деякі науковці відстоюють позицію,

що діяння не може бути кваліфіковано за ст. 219 КК України, якщо воно було вчинене з мотивів помсти керівнику через незадоволення заробітною платою [13, с. 167]. З іншого боку, слід зазначити, що диспозиція ст. 219 і так передбачає доволі широке коло мотивів вчинення цього злочину, і поняття „інші мотиви” охоплюється терміном „інша особиста заінтересованість”, до якої відносяться і мотиви помсти.

Досліджуючи проблеми кваліфікації злочинів приховування банкрутства та фіктивне банкрутство Н. М. Ляпунова, наголошувала на тому, що така ознака як спричинення великої матеріальної шкоди кредитору або державі має бути притаманна не тільки злочину, передбаченому ст. 219 КК України, але і іншим злочинам у сфері банкрутства [49, с. 16].

Але на практиці, представляє значну складність виявити спричинення прямої матеріальної шкоди у процесі вчинення злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2, тож законодавець виправдано сконструював склади цих злочинів як формальні.

Задля покращення застосування ефективності закону про кримінальну відповідальність (щодо злочинів, пов'язаних з банкрутством) дослідниця О. О. Круглова пропонує:

По-перше, внести такі зміни до ст. 1 Закону України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”:

- „термін „боржник” замінити на термін „неплатоспроможній боржник”;
- з переліку учасників провадження у справі про банкрутство виключити представника працівників боржника, адже ця особа фактично є представником кредитора (сторони);
- в коло кредиторів включити державу, яку представляють органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів (обов'язкових платежів) (контролюючі органи);
- з визначення поняття „грошове зобов'язання” виключити слово „цивільним” і викласти його у такому вигляді: „грошове зобов'язання – це

зобов'язання боржника заплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених законодавством України” [45, с. 16].

Також О. О. Круглова у дисертаційному дослідженні пропонувала внести зміни в суб'єктивні ознаки злочину доведення до банкрутства:

1) розширити коло суб'єктів злочину за рахунок громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності;

2). виключити з диспозиції кримінально-правової норми вказівки на мотив злочину [45, с. 16].

Тут потрібно уточнити, що доцільно також внести зміни до Закону України „Про банки і банківську діяльність” [20]. З метою вдосконалення як кримінального законодавства, так і правозастосовної діяльності необхідно уточнити коло суб'єктів злочину, передбаченого ст. 218-1 КК „Доведення банку до неплатоспроможності”. Зокрема це стосується такого суб'єкту як „пов'язана з банком особа”, визначення якої наведено в Законі України „Про банки і банківську діяльність” і є доволі широким [23; 24].

Відповідно до ст. 52 цього Закону НБУ (Національний банк України) при здійсненні банківського нагляду має право визначати пов'язаними з банком особами фізичних та юридичних осіб, зазначених у пунктах 1–9 частини першої даної статті, за наявності ознак, визначених у нормативно-правових актах НБУ, з урахуванням характеру взаємовідносин, операцій та наявності інших зв'язків із банком. Це положення надає занадто широке коло прав НБУ, зокрема і щодо криміналізації поведінки людини та створює можливість для зловживань у цій сфері.

Отже, виникає необхідність визнання уповноваженої особи банку пов'язаною з банком особою, а, отже – суб'єктом вчинення такого злочину як доведення банку до неплатоспроможності. Відповідно до п. 9 ст. 52 Закону України „Про банки і банківську діяльність” пов'язаною з банком особою визнається будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині, та на яку здійснюють вплив під час проведення такої

операції особи, зазначені в цій частині, через трудові, цивільні та інші відносини, а відповідно до ст. 2 такі функції може виконувати уповноважена особа банку, тобто особа, яка на підставі статуту чи угоди має повноваження представляти банк та вчиняти від його імені певні дії, що мають юридичне значення.

Науковець Г. Є. Болдарь наголошувала на доцільності криміналізації такого діяння як „незаконне задоволення вимог кредиторів”, та пропонувала зазначену нижче редакцію цієї норми.

„Стаття 221-1. Незаконне задоволення вимог кредиторів

Порушення встановленого законом порядку задоволення майнових вимог кредиторів у період провадження у справі про банкрутство, якщо це діяння вчинено засновником суб'єкта господарської діяльності, службовою особою або фізичною особою – підприємцем, а також прийняття такого задоволення кредитором, який знає про незаконність наданої йому переваги, – караються ...

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони вчинені в період провадження у справі про банкрутство банків чи інших фінансових установ, містоутворюючих, стратегічних або особливо небезпечних підприємств, – караються ...” [3, с. 19; 5; 6].

Отже відношення вітчизняних науковців до проблем, пов'язаних зі злочинами у сфері банкрутства є неоднозначними.

Якщо ж проаналізувати кримінальне законодавство деяких зарубіжних країн, то можна побачити, що досить ефективно вирішуються питання, пов'язані з кримінальним банкрутством на законодавчому рівні в цих державах.

Країни, які входять до складу романогерманської правової сім'ї мають схожі риси щодо встановлення кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства. Проаналізувавши законодавство цих країн можна виділити кілька загальних, притаманних законодавству цих держав ознак щодо регулювання відповідальності за злочини, пов'язані з банкрутством:

1) доведення до банкрутства або „злісне (умисне) банкрутство” є характерним злочином для кримінального законодавства більшості

зарубіжних держав;

2) в межах норми про кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства відбувається поєднання кількох самостійних складів злочинів у сфері банкрутства (ст. 213 КК Латвії) [82];

3) факультативні ознаки злочинів, пов'язаних з банкрутством, зокрема, час і мета його вчинення, можуть бути обов'язковими (у ст. 314-17 КК Франції) [76];

4) закріплюється кримінальна відповідальність співучасників у доведенні до банкрутства (ст. 283d ФРН та ст. 240 КК Білорусі) [71].

При цьому, в кримінальному законодавстві зарубіжних країн відсутні:

– перелік діянь, які можуть свідчити про умисні дії щодо доведення до неплатоспроможності та/або банкрутства (ст. 213 КК Латвії) [74];

– в диспозиціях статей про „злісне банкрутство” одночасно вживаються різні за змістом поняття, такі як „неспроможність”, „неплатоспроможність”, „банкрутство” (ст. 260 КК Іспанії) [73];

– присутня наявність низки оціночних понять у диспозиціях деяких статей (ст. 209 КК Литви) [75].

Досить чітко сформульовано ознаки доведення до банкрутства у статті 341 КК Голландії. „Злочином у цій країні вважають випадки, коли юридична або фізична особа, знаючи про свою неспроможність, продовжує акумулювати борги, та не може пред'явити в належному стані бухгалтерські документи й іншу фінансову звітність на вимогу контрольних органів” [72].

Законодавство Швейцарії характеризується виваженістю норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за неправомірні дії у разі банкрутства (ст. 163-170 КК Швейцарії) [78].

Кримінальний кодекс ФРН містить окремий розділ, що регулює кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством „Злочинні діяння, пов'язані з банкрутством” [77], в якому, зокрема передбачено відповідальність за особливо тяжкі випадки банкрутства, тобто „дії боржника, вчинені з корисливих мотивів, або якщо боржник свідомо наражає велику

кількість осіб на небезпеку, завдаючи шкоди довіреному йому майну” [77].

Слід зазначити, що схожі недоліки закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів, пов’язаних з банкрутством присутні і у вітчизняному кримінальному законодавстві.

Що ж до кримінального законодавства держав англо-американської правової сім’ї, то не існує належної регламентації питань відповідальності за доведення до банкрутства. Так, у США шахрайство у сфері банкрутства вважається злочином економічного характеру, що може набувати чотирьох основних форм:

1) „боржник може приховати своє майно з метою не допустити його конфіскацію;

2) фізичні особи можуть умисно подати неправдиві чи неповні документи під час процедури банкрутства;

3) іноді фіктивно подають заяви про банкрутство декілька разів, використовуючи неправдиву інформацію про себе чи, навпаки, достовірну інформацію, однак у кількох штатах одночасно;

4) особа може шляхом підкупу чинити тиск на призначеного судом адміністратора майна” [79; 16].

Але, поряд з дещо позитивним досвідом зарубіжних країн у протидії злочинам, пов’язаним з банкрутством, не завжди можливе його застосування у нашій державі. Непродумана імплементація зарубіжного законодавства у вітчизняне, що неодноразово можна побачити у процесі прийняття не вивірених та не зважених законів, лише ускладнює застосування норм закону про кримінальну відповідальність.

Як слушно з цього приводу зазначає М. І. Панов, щодо проблем удосконалення вітчизняного закону про кримінальну відповідальність: „...крім того, це зайвий раз висвітлює таку болючу для нашого законодавства проблему, як „бездумна” імплементація у національне законодавство норм, що містяться у міжнародних угодах і конвенціях, учасником яких є Україна. Така імплементація, на жаль, найчастіше відбувається шляхом звичайного

копіювання приписів міжнародних документів, хоча у переважній більшості цих актів прямо вказується, що їх приписи мають для держав-учасниць не імперативний, а рекомендаційний характер і можуть здійснюватися згідно з основоположними принципами і відправними положеннями їх правової системи” [63, с. 336].

Погоджуючись з такою позицією, варто зазначити, що кримінально-правові норми, що регулюють відповідальність за злочини, пов’язані з банкрутством, потребують певної корекції.

Так, наприклад, досліджуючи статті 218-1 та 367 „Службова недбалість” КК України можна дійти висновку, що під час конструювання цих норм було порушено основні принципи пеналізації цього діяння, зокрема і принцип справедливості.

Законодавцем передбачено таке покарання за вчинення злочину доведення банку до неплатоспроможності: обмеження волі на строк від одного до п’яти років або позбавлення волі на той самий строк, з накладенням штрафу від п’яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

У той же час, у разі необережного доведення банку до неплатоспроможності (ч. 2 ст. 367 КК України), покарання призначається у виді позбавлення волі на строк від двох до п’яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п’ятдесяти до семисот п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого.

Це, враховуючи, що у ст. 218-1 КК велика матеріальна шкода, спричинена державі або кредитору, визнається такою, якщо вона у десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а у ст. 367 КК тяжкими наслідками, які виражаються у спричиненні матеріальної шкоди, вважаються такі, які у двісті п’ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Потребують вирішення й інші означені вище проблеми. Тож, на основі проведеного дисертаційного дослідження, з метою вдосконалення кримінального законодавства пропонуємо нові редакції статей 218-1 та 219 КК України, в диспозиціях яких уточнюються об'єктивні ознаки злочинів, передбачених цими нормами та вноситься доповнення до примітки ст. 218-1 КК:

Стаття 218-1. Доведення банку до неплатоспроможності

1. Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких дій всупереч інтересам банку, або умисне невиконання такою особою своїх службових обов'язків, з метою доведення банку до неплатоспроможності, що призвело до віднесення банку до категорії неплатоспроможних та завдало великої матеріальної шкоди державі та/або кредиторам,

– карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з накладенням штрафу від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. 1. У цій статті матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Терміни: „банк”, „пов'язана з банком особа” та „кредитор” вживаються у значенні, визначеному Законом України „Про банки і банківську діяльність”.

Стаття 219. Доведення до банкрутства

1. Доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності будь-яких дій, всупереч інтересам цього господарюючого суб'єкта,

або умисне невиконання такою особою своїх службових обов'язків, з метою доведення господарюючого суб'єкта до банкрутства, якщо це призвело до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності та завдало великої матеріальної шкоди державі та/або кредиторам,

– карається штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. У статтях 219, 222 цього Кодексу матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного дослідження щодо порівняльного аналізу злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України та проблем відмежування їх від суміжних злочинів, зокрема:

- доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218-1 КК);
- доведення до банкрутства (ст. 219 КК) та таких злочинів як протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК);
- протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК) та самоправство (ст. 356 КК).

Можна зазначити, що доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності може бути наслідком вчинення суспільно небезпечних дій, передбачених статтями 206, 206-2, 356 КК України.

Ознаки цих злочинів, в більшості випадків, співвідносяться як загальні та спеціальні. Розмежування складів злочинів, передбачених ст.ст. 218-1 та 219 КК України та складів, вказаних вище злочинів слід проводити за ознаками

об'єктивної сторони та суб'єктом злочину.

Доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності може виступати як проміжна мета злочинів, передбачених ст.ст. 206, 206-2 КК України.

У результаті проведеного порівняльного аналізу злочинів, передбачених статтями 218-1 і 219 КК України та злочинів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК) та шахрайства (ст. 190 КК), необхідно констатувати, що у випадках доведення банку до неплатоспроможності чи доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності з метою ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) або з метою заволодіння майном банку чи суб'єкта господарської діяльності, або придбання права на їхнє майно шляхом обману чи зловживання довірою, за наявності підстав, утворює сукупність злочинів.

Проведення порівняльного аналізу злочинів, передбачених статтями 218-1 і 219, 220-1 та 220-2 КК України та деяких злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зокрема:

- зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК);
- зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК);
- службове підроблення (ст. 366 КК);
- службова недбалість (ст. 367).

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та їхній зв'язок зі злочинами у сфері банкрутства (ст. 368 КК) дає підстави зазначити, що вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1 і 219, 220-1 та 220-2 КК України шляхом здійснення дій, передбачених статтями 364-1, 366 та 368 КК України утворює сукупність злочинів.

Злочини, передбачені ст. 220-1 та ст. 365-2 КК України співвідносяться за суб'єктом у випадку вчинення керівником або іншою службовою особою банку

порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ч. 3 та ч. 4 ст. 220-1) у співучасті зі службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

За результатами проведеного дослідження щодо порівняльного аналізу злочинів, пов'язаних з банкрутством та проблем відмежування їх від адміністративних правопорушень, зокрема злочинів, передбачених статтями 218-1 і 219, 220-1 та 220-2 КК України та адміністративних правопорушень – таких, як:

- порушення порядку оприлюднення фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності (ст. 163-16 КУпАП);
- приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164-15 КУпАП);
- незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166-16 КУпАП);
- фіктивне банкрутство (ст. 166-17 КУпАП); порушення законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 166-19 КУпАП);
- порушення законів України та нормативно-правових актів Національного банку України щодо здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків (ст. 166-20 КУпАП) – можна дійти висновку, що основним параметром такого відмежування виступають їх об'єктивні ознаки.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 218-1 КК „Доведення банку до неплатоспроможності” є пов'язана з банком особа. Коло таких осіб визначається в Законі України „Про банки і банківську діяльність”. Але воно – занадто широке.

Відповідно до ст. 52 цього Закону НБУ при здійсненні банківського нагляду має право визначати пов'язаними з банком особами фізичних та юридичних осіб, зазначених у пунктах 1–9 частини першої даної статті, за наявності ознак, визначених у нормативно-правових актах НБУ, з урахуванням характеру взаємовідносин, операцій та наявності інших зв'язків із банком.

Це положення надає занадто широке коло прав НБУ, зокрема і щодо криміналізації поведінки людини та створює можливість для зловживань у цій сфері.

Уповноважена особа банку має визнаватися пов'язаною з банком особою, а, отже – суб'єктом вчинення такого злочину як доведення банку до неплатоспроможності, оскільки, відповідно до п. 9 ст. 52 Закону України „Про банки і банківську діяльність”, пов'язаною з банком особою визнається будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині та на яку здійснюють вплив під час проведення такої операції особи, зазначені в цій частині, через трудові, цивільні та інші відносини, а відповідно до ст. 2 такі функції може виконувати уповноважена особа банку, тобто особа, яка на підставі статуту чи угоди має повноваження представляти банк та вчиняти від його імені певні дії, що мають юридичне значення.

Диспозиції статей 218-1 та 219 КК України потребують удосконалення (внесення уточнення щодо об'єктивних ознак злочинів, передбачених цими нормами та порядку визначення розміру великої матеріальної шкоди, яка завдається внаслідок доведення суб'єкта господарської діяльності до банкрутства або банку до неплатоспроможності).

Список використаних джерел до розділу 3

1. Авраменко О. В. Значення ознак суб'єктивної сторони складу злочину для кримінально-правової кваліфікації. *Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини* : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції з нагоди 60-ти річчя професора В. О. Навроцького. 6 січня 2016. Львів. С. 8–11.
2. Бантишев О. Ф. Злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації) : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 128 с.
3. Болдарь Г.Є. Незаконні дії у разі банкрутства: проблеми кримінально-правової кваліфікації та вдосконалення законодавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та

кримінологія; кримінально-виконавче право. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2007. 21 с.

4. Болдарь Г. Є. Проблеми відмежування незаконних дій у разі банкрутства від злочинів проти власності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. Луганськ. 2006. Вип. № 4. С. 79–86.

5. Болдарь Г. Є. Щодо удосконалення диспозиції ст. 219 КК України. *Актуальні проблеми правознавства* : тези доповідей і наукових повідомлень учасників наукової конференції молодих учених та здобувачів. За заг. ред. проф. М. І. Панова. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2006. С. 220–222.

6. Болдарь Г. Є. Деякі аспекти кримінальної відповідальності за вчинення злісного банкрутства за законодавством зарубіжних держав і України. *Кримінальний кодекс України 2001 р. : проблеми застосування і перспективи удосконалення* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 квітня 2006 р. У 2-х ч. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2006. Ч. 2. С. 262–265.

7. Василін Є. М. Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Міністерство внутрішніх справ України Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 16 с.

8. Васильцева О. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за незаконні банкрутства. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 4. С. 220–228.

9. Господарський Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

10. Грек Б. М. Кримінально-правова відповідальність за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;

кримінально-виконавче право. Академія адвокатури України. Київ, 2005. 17 с.

11.Голенко О. Г. Проблеми кримінальної відповідальності за незаконні дії при банкрутстві та у разі передбачення банкрутства. *Економічні злочини: попередження і боротьба з ними* : міжвідомчий науковий збірник. Том 25. За ред. А. І. Комарової, М. О. Потебенька, В. П. Пустовойтенка та ін. Київ. 2001. С. 687–693.

12.Голенко О. Г. Проблемні питання об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 219 КК України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права* : збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів „Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених”. Спецвипуск №1. 2002. С. 210–211.

13.Гуторова Н. А. Преступления в сфере хозяйственной деятельности. Харьков : Одиссей, 2003. 256 с.

14.Дудоров О. О. Злочини у сфері підприємництва : навч. посіб. Дудоров О. О., Мельник М. І., Хавронюк М. І. та ін. За ред. М. І. Хавронюка. Київ, 2001. 608 с.

15.Кисленко Д. П. Проблеми кримінальної відповідальності за участь у рейдерських захопленнях. *Юридична наука*. № 11(65)/2016. С. 4–11.

16.Козочкин И. Д. Современное состояние и проблемы уголовного права США : автореф. дис. докт. юрид. наук : 12.00.08. Рос. ун-т дружбы народов. Москва, 2009. 18 с.

17.Ключик Ю. В. Проблеми визначення об'єктивної сторони доведення банку до неплатоспроможності. *Держава та регіони. Серія : Право*. № 1 (63). 2019. С. 116–120.

18.Ключик Ю. В. Порухення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності як один із злочинів у сфері банкрутства. *Держава та регіони. Серія : Право*. № 3 (65). 2019. С. 233–240.

19.Ключик Ю. В. До проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 176–179.

20.Ключик Ю. В. Суб'єкт злочинів у сфері банкрутства. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. С. 225–232.

21.Ключик Ю. В. До проблеми визначення об'єкту злочину доведення банку до неплатоспроможності. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 10–11 лютого 2017. Херсонський державний університет. Видавничий дім „Гельветика”. Херсон, 2017. С. 135–138.

22.Ключик Ю. В. Потерпілий від злочину доведення банку до неплатоспроможності. *Пріоритети розвитку юридичних наук* : міжнародна науково-практична конференція, 7–8 квітня 2017 р., Одеса. Громадська організація „Причорноморська фундація права”. Одеса, 2017. С. 175–177.

23.Ключик Ю. В. Проблеми визначення суб'єкту злочину, передбаченого ст. 220-1 КК України. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 серпня 2018 р., Львів. Західноукраїнська організація „Центр правничих ініціатив”. Львів, 2018. С. 21–24.

24.Ключик Ю. В. До проблеми визначення суб'єкту злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 лютого 2019, Запоріжжя. Запорізька міська громадська організація „Істина”. Запоріжжя, 2019. С. 98–101.

25.Коваль А. Способы жестких поглощений. *Юридическая практика*. 2004. № 29 (343). С. 1–7.

26.Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

27.Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

28.Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>

29.Кримінально-правова відповідальність за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства за законодавством України і розвинутих країн світу. *Реформування правової системи України: проблеми та перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів* : збірник наукових праць. Київ : НАУ. 2004. Т. 2. С. 620–626.

30.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Юридична думка, 2004. 656 с.

31.Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини. Навчальний посібник. За заг. ред. В. М. Стратонова. Київ : Істина, 2007. 400 с.

32.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

33.Кримінальне право України : Загальна та Особлива частини. За заг. ред. В. М. Стратонова. Київ : Істина, 2007. 400 с.

34.Кримінальне право (Особлива частина) : підручник. За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Елтон-2, 2012. 758 с. С. 32–40.

35.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. За заг. ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

36.Кримінальне право України. Загальна частина. За ред. О. О. Кашкарова, В. А. Робака. Сімферополь : КРП, 2010. 364 с.

37.Кримінальне право України. Загальна частина. За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-є видання, перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 496 с.

38.Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. Під ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 496 с.

39.Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. За ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. Київ : Юридична думка, 2004. 656 с.

40.Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. За ред. М. І. Мельника, В.А. Климента. К. Юридична думка, 2004. 352 с.

41.Кримінальне право України. Особлива частина. За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ – Харків : Юрінком Інтер. Право, 2001. 494 с.

42.Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те видання перероб. та допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

43.Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко. 3-те видання перероб. та допов. Київ :Атіка, 2009. 744 с.

44.Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. В. В.Сташис, В. Я.Тацій та інші. Київ : Видавничий дім „Ін Юре”, 2003. 1315 с.

45.Круглова О. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства (аналіз складу злочину) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Інститут держави та права імені В. М. Корецького НАН України, відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою. Харків, 2005. 18 с.

46.Кришевич О. В., Рощина І. О. Доведення до банкрутства : кримінально-правовий аспект та розмежування з шахрайством. *Юридичний вісник*. 1 (34). 2015. С. 143–147.

47.Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. В. Н. Кудрявцев. Москва: Юрид. лит, 1972. 352 с.

48.Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів. За заг. ред. Є. М. Мойсєєва та О. М. Джужи. Наук. ред. І. А. Вартилицька. Київ : КНТ, 2007. 300 с.

49.Ляпунова Н. М. Кримінальна відповідальність за приховування банкрутства і фіктивне банкрутство : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 18 с.

50.Меньшова А. Ю. Причини виникнення та шляхи запобігання банкрутства комерційного банку : монографія. Харків : ХДТУБА, 2008. 146 с.

51.Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової

кваліфікації. Київ : Атіка. 1999. 418 с.

52. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Київ : Юрінком Інтер. 2006. 704 с.

53. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер. 2006. 704 с.

54. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У 2 т. П. П. Андрушко, О. Ф. Бантишев, О. О. Бахуринська, П. С. Берзін, Т. В. Варфоломеєва та ін. За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. Київ : Атлет : КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1. 964 с.

55. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К, 2002. 936 с.

56. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 3-тє видання перероб. та допов. Київ : Атіка, 2004. 1056 с.

57. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-тє видання перероб. та допов. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.

58. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. У 2 т. Т. 2. 3-тє видання перероб. та допов. Київ : Алерта: КНТ. Центр учбової літератури, 2009. 624 с.

59. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины. Под ред. Н. И. Мельника, Н. И. Хавронюка. Київ : Каннон. А.С.К, 2002. 1216 с.

60.4 Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. Київ : Атіка, 2005р.

61. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2002. 936 с.

62. Нестеренко В. Оцінка привабливості підприємства для рейдерського захоплення. *Бізнес та злочинність: кримінологічні дослідження*. Вип. 5. Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, каф. кримінології,

конфліктології та соціології ; Лабораторія кримінол. та соціол. дослідж. Луганськ. 2015. С. 33–43.

63. Панов М.І. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції з кримінального права). *Право України*. 2013. № 12. С. 334–350.

64. Правові основи підприємницької діяльності. Під ред. Шакуна В. І., Мельника П. В., Поповича В. М. Київ : Правові джерела, 1997. 780 с.

65. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл.. 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.

66. Пригуза П. Підстави кримінальної відповідальності за банкрутство та кваліфікація злочинів. *Вісник прокуратури*. 2007. № 8. С. 99–108.

67. Савченко А.В., Кришевич О.В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.І. Шакуна. Київ : Алерта, 2012. 160 с.

68. Самойленко В. Некоторые юридические аспекты сделок по слиянию и поглощению в Украине. *Юридичний радник*. 2005. № 4 (6). С. 29–34.

69. Селиванова И. Правовые аспекты поглощения компаний в Украине. *Юридичний радник*. 2006. № 3 (11). С. 35–38.

70. Тьорло В.О., Іщенко Р.О. Проблеми функціонування комерційних банків України за сучасних умов та шляхи їх вирішення. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2015/22.pdf.

71. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск : Амалфея. 2000. 320 с.

72. Уголовный кодекс Голландии. Науч. ред. В.В. Волженкин. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2002. 510 с.

73. Уголовный кодекс Испании. Науч. ред. Н. Ф. Кузнецова, М. Ф. Решетников. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2001. 218 с.

74. Уголовный кодекс Латвийской Республики. Науч. ред. А. И. Лукашов, Э.А. Саркисов. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2001. 313 с.

75. Уголовный кодекс Литовской Республики. Науч. ред. В. Павилониса.

Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2003. 470 с.

76. Уголовный кодекс Франции. Науч. ред. Л.В. Головкин, пер. с фр. и предислов. Н.Е. Крыловой. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2002. 650 с.

77. Уголовный кодекс ФРГ. Москва : Зерцало, 2000. 208 с.

78. Уголовный кодекс Швейцарии. Пер. с нем. М. Зерцало, 2000. 216 с.

79. Хомич Ю. Зарубежная практика защиты от недружественных поглощений. *Юридический радник*. 2007. № 4 (18). С. 95–99.

80. Шемчук В. Рейдерство та корупція. *Вісник прокуратури*. 2006. № 11 (65). С. 13–18.

81. Щерба В. М. Деякі питання кримінально-правової характеристики доведення до банкрутства. Міжнародні науково-практичні Інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2224

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає в розв'язанні проблемних питань щодо кримінально-правової характеристики та проблем кваліфікації злочинів, пов'язаних з банкрутством.

В результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки й пропозиції:

1. Положення щодо кримінальної відповідальності за зловживання в сфері банкрутства з'явилися в XI ст., розвивались і трансформувались залежно від розвитку інституту власності, формування банківської та фінансової сфер. Розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за досліджувані злочини характеризується поступовим розширенням кола суб'єктів відповідальності за неправомірні дії при банкрутстві та розширенням меж кримінально-правової охорони вказаних сфер за рахунок інтенсивності криміналізації тих чи інших діянь. Сучасний стан кримінально-правової охорони характеризується намаганням держави проводити збалансовану кримінально-правову політику на підставі моніторингу реальних загроз цьому сектору економіки за напрямками з одного боку декриміналізації більшої частини злочинів, пов'язаних з банкрутством (на підставі ЗУ № 4025-VI від 15.11.2011 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності”) та подальшою криміналізацією інших суспільно-небезпечних дій, як от: доведення банку до неплатоспроможності (ст.218-1 КК); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК) та фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220-2 КК).

2. На основі аналізу кримінально-правових ознак злочинів у сфері господарської діяльності, визначається юридична природа злочинів, пов'язаних з банкрутством. Встановлено, що злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України вчинюються у сфері банкрутства, банківської діяльності та фінансових відносин.

3. Родовим об'єктом злочинів, пов'язаних з банкрутством запропоновано визнавати сукупність відносин, які складаються у сфері господарської діяльності, тобто таких, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, виконання робіт та надання послуг.

Видовим об'єктом злочинів, передбачених статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України запропоновано визнавати суспільні відносини у сфері виконання господарюючими суб'єктами, банками, фінансовими організаціями або фінансовими установами своїх фінансових зобов'язань.

Відтак, суспільні відносини у сфері виконання своїх фінансових зобов'язань виступають безпосереднім об'єктом злочину при вчиненні таких дій банком (ст. 218-1, ст. 220-1 КК), господарюючи суб'єктами (ст. 219 КК) та фінансовими організаціями або фінансовими установами (ст. 220-1 КК). Відповідно, відносини власності виступають додатковим обов'язковим об'єктом злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України та можуть виступати додатковим факультативним об'єктом злочинів, передбачених статтями 220-1 та 220-2 КК.

4. Запропоновано потерпілими від вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України особами вважати: кредиторів (фізичних, юридичних осіб); контролюючі органи (щодо податків і зборів); державу (що стосується бюджетної сфери); банк чи суб'єкта господарської діяльності (у особі власника (власників), засновника, учасників), які, внаслідок зазначених уч. 1 ст. 218-1 та ч. 1 ст. 219 КК України дій було віднесено до категорії неплатоспроможних та яким завдано великої матеріальної шкоди.

5. Предметом злочинних дій, що полягають в порушенні порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності запропоновано

визнати зокрема: завідомо неправдиві відомості, що вносяться до бази даних про вкладників; завідомо неправдиві відомості, що вносяться у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; бази даних про вкладників (яка зазнає пошкодження або знищення). Предметом злочинних дій, що полягають у фальсифікації фінансових документів та звітності фінансової організації, приховуванні неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи запропоновано визнавати зокрема: документи бухгалтерського обліку; реєстри бухгалтерського обліку; документи (у будь-якій формі) щодо звітності фінансової установи.

6. У процесі дослідження доведено, що злочини передбачені статтями 218-1 КК „Доведення банку до неплатоспроможності” та 219 „Доведення до банкрутства” КК України, можуть бути вчинені як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності, у випадках коли винна особа умисно не виконує свої службові обов’язки, з метою доведення банку до неплатоспроможності або господарюючого суб’єкта до банкрутства.

7. Визначено суб’єкта злочину, передбаченого ст. 220-2 „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” КК України, а саме: громадянин – засновник (учасник) фінансової установи (організації) чи її службова особа, або інша особа, службовими чи професійними обов’язками якої охоплюється здійснення зазначених у ст. 220-2 суспільно небезпечних дій.

8. На основі проведеного дослідження та з метою вдосконалення кримінального законодавства запропоновано нову редакцію ч. 1 ст. 218-1 та ч. 1 ст. 219 КК України, а також внесення змін до примітки ст. 218-1 КК:

Стаття 218-1. Доведення банку до неплатоспроможності

1. Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих

мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких дій всупереч інтересам банку, або умисне невиконання такою особою своїх службових обов'язків, з метою доведення банку до неплатоспроможності, що призвело до віднесення банку до категорії неплатоспроможних та завдало великої матеріальної шкоди державі та/або кредиторам,

– карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з накладенням штрафу від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. 1. У цій статті матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Терміни: „банк”, „пов'язана з банком особа” та „кредитор” вживаються у значенні, визначеному Законом України „Про банки і банківську діяльність”.

Стаття 219. Доведення до банкрутства

1. Доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності будь-яких дій, всупереч інтересам цього господарюючого суб'єкта, або умисне невиконання такою особою своїх службових обов'язків, з метою доведення господарюючого суб'єкта до банкрутства, якщо це призвело до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності та завдало великої матеріальної шкоди державі та/або кредиторам,

– карається штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. У статтях 219, 222 цього Кодексу матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних

1. Ключик Ю. В. Проблеми визначення об'єктивної сторони доведення банку до неплатоспроможності. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2019. № 1 (63). С. 116–120.

2. Ключик Ю. В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством в історичному аспекті. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2019. № 2 (64). С. 91–95.

3. Ключик Ю. В. Злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України в системі злочинів у сфері господарської діяльності. *Право та державне управління.* 2019. № 2 (35). Т. 2. С. 37–43.

4. Ключик Ю. В. Порухення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності як один із злочинів у сфері банкрутства. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2019. № 3 (65). С. 233–240.

5. Ключик Ю. В. До проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2019. № 2. С. 176–179.

6. Ключик Ю. В. Суб'єкт злочинів у сфері банкрутства. *Юридичний бюлетень.* 2019. № 9. С. 225–232.

Матеріали конференцій

7. Ключик Ю. В. До проблеми визначення об'єкту злочину доведення банку до неплатоспроможності. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку:* матеріали Всеукр. наук.-практ.

конф. (10–11 лютого 2017 р.). Херсон: Гельветика, 2017. С. 135–138.

8. Ключик Ю. В. Потерпілий від злочину доведення банку до неплатоспроможності. *Пріоритети розвитку юридичних наук*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 квітня 2017 р.) / Громадська організація „Причорноморська фундація права”. Одеса, 2017. С. 175–177.

9. Ключик Ю. В. Проблеми визначення суб’єкту злочину, передбаченого ст. 220-1 КК України. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 серпня 2018 р.) / Західноукраїнська організація „Центр правничих ініціатив”. Львів, 2018. С. 21–24.

10. Ключик Ю. В. До проблеми визначення суб’єкту злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (22–23 лютого 2019 р.) / Запорізька міська громадська організація „Істина”. Запоріжжя, 2019. С. 98–101.

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДФС У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

пр. Соборний, 166, м. Запоріжжя, 69107, тел./факс (061) 219-05-15, тел. 219-05-16
 e-mail: zp.official@sfs.gov.ua Код ЄДРПОУ 39396146

ДОВІДКА

N105
7.02.2019

**про впровадження результатів досліджень
 на тему „Кримінальна відповідальність за злочини, пов’язані з
 банкрутством”**

Видана здобувачці Класичного приватного університету Ключик Юлії Валеріївни в тому, що результати дисертаційної роботи були використані у законопроектній роботі Головного управління ДФС у Запорізькій області, зокрема щодо внесення змін до статті 218-1 Кримінального кодексу України „Доведення банку до неплатоспроможності”.

Дисертантом було запропоновано викласти диспозицію ст. 218-1 КК України у наступній редакції:

Стаття 218-1. Доведення банку до неплатоспроможності

1. Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов’язаною з банком особою будь-яких дій всупереч інтересам банку, або умисне невиконання такою особою своїх службових обов’язків, з метою доведення банку до неплатоспроможності, що призвело до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі та/або кредитору (кредиторам).

Також, заслуговують на увагу висновки дисертанта щодо визначення потерпілої особи від злочину „Доведення банку до неплатоспроможності”. Відповідно до положень, викладених у дисертаційному дослідженні,

потерпілим від злочину, передбаченому ст. 218-1 КК України необхідно визнавати:

1) кредиторів, тобто фізичних, юридичних осіб, контролюючі органи (щодо податків і зборів) та державу (саме як кредитора), у особі державних органів;

2) державу (що стосується бюджетної сфери), якщо злочин завдав державі великої матеріальної шкоди, а також у разі несплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

3) банк (у особі власника (власників), засновника, учасників банку), який, внаслідок зазначених у ч. 1 ст. 218-1 КК України дій було віднесено до категорії неплатоспроможних.

Перший заступник начальника
Головного управління ДФС
у Запорізькій області

Ю.П. Козаченко

Класичний
Приватний
Університет

CLASSIC
PRIVATE
UNIVERSITY

Україна, 69002 тел. (061) 764-57-15
м. Запоріжжя, (0612) 63-99-73
Жуковського, 70 "Б" факс (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

70 "B", Zhukovskogo st., tel. (061) 764-57-15
69002 Zaporizhja, (0612) 63-99-73
UKRAINE fax (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

№ 115

„11. 02 2019р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспірантки кафедри кримінального права
Класичного приватного університету
Ключик Юлії Валеріївни
„Кримінальна відповідальність за злочини,
пов'язані з банкрутством”

Теоретичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в результаті дослідження теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з банкрутством, знайшли застосування в межах наукових тем Класичного приватного університету: „Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина” (державний реєстраційний номер 0110U003958) та „Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчі системи та запобігання злочинності в Україні” (державний реєстраційний номер 0116U008203). Роль автора полягає в комплексному аналізі складів злочинів, передбачених статтями: 218-1 „Доведення банку до неплатоспроможності”, 219 „Доведення до банкрутства”, 220-1 „Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності”, 220-2 „Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи” Кримінального кодексу України, та формулюванні на цій основі теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства і відповідної практики. Розроблені дисертанткою теоретичні положення та практичні рекомендації, обговорені на засіданнях

кафедри кримінального права, запроваджені у навчальний процес і знайшли відображення при викладанні дисципліни „Кримінальне право України”.

Перший проректор
доктор юридичних наук, професор

О.В. Покатаєва

